

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ühiskonnateaduste instituut

Anni Amberg
RAHVUSVAHELISE LAPSENDAMISPROTSESSI KOGEMUSTE KIRJELDUSED
Magistritöö

Juhendaja: Merle Linno, MSW
Juhendaja allkiri:

Tartu Ülikool
2014

SISUKORD

SISUKORD	2
ABSTRACT	6
SISSEJUHATUS	8
Uurimuses kasutatud mõisted.....	10
I PEATÜKK: UURIMUSPROBLEEMI TEOREETILINE KÄSITLUS	11
1.1 Bronfenbrenneri ökoloogiline süsteemiteooria lapsendamise uurimisel	11
1.2 Rahvusvaheline lapsendamine maailmas	15
1.3 Eesti ja Ameerika Ühendriigid – rahvusvahelises lapsendamises osalejad	17
1.4 Rahvusvahelist lapsendamist reguleeriv seadusandlus	20
1.5 Eesti lapsendamist reguleeriv seadusandlus.....	23
1.6 Lapsendamise protsess Ameerika Ühendriikide kodanikele.....	25
1.7 Vajadus lapsendamisjärgse toetussüsteemi järele	27
1.8 Rahvusvahelise lapsendamise varjupool	30
1.8.1 Lapsendatud lapsest loobumine	31
1.8.2. Ebaseaduslik lapsendatud laste ümberlapsendamine	32
1.9 Varasemad uurimused	34
1.10 Uurimisprobleem.....	36
II PEATÜKK: METOODIKA	38
2.1. Uurimuse metoodika	38
2.2. Uurimuse käik	38
2.3. Uurimuses osalejad	39
2.4. Andmete kogumine ja uurimuse käik.....	41
2.5. Andmeanalüüsi meetod	44
III PEATÜKK: ANALÜÜS JA ARUTELU	45
3.1 Lapsendamise motiivid	45
3.1.1 Lastetus.....	45
3.1.2 Soov aidata vanemateta lapsi	46
3.1.3 Kombineeritud motiivid	47

3.2 Eestist lapsendamise põhjused	47
3.3 Laste leidmine lapsendamiseks	49
3.3.1 Laste leidmine veebilehekülgedelt	49
3.3.2 Laste leidmine lapsendamisagentuuri vahendusel	50
3.3.3 Laste leidmine asenduskodust	50
3.3.4 Laste leidmine mitteametlike meetodeid kasutades	51
Jessica lapsendamise lugu	51
Tugigrupis laste vahendamise toimimine	52
3.4 Informatsioon laste kohta	55
3.4.1 Informatsioon laste tervise kohta	55
3.4.2 Informatsioon laste bioloogiliste vanemate kohta	57
3.4.3 Informatsioon laste igapäevaelu kohta	58
3.4.4 Põhjaliku taustainformatsiooni vajalikkus	59
3.5 Lapsendajate pere ettevalmistumine lapsendamiseks	61
3.5.1 Eesti keele õppimine	63
3.5.2 Ebapiisav ettevalmistus ametnike poolt	64
3.6 Laste ettevalmistus lapsendamiseks	65
3.6.1 Põhjalik ettevalmistus	67
Asenduskodupoolne ettevalmistus	67
Eeskostjapoolne ettevalmistus	68
3.7 Lapsendajate kogemused spetsialistidega	69
3.7.1 Asenduskodu töötajad	69
3.7.2 Keelatud suhtlemine	70
3.7.3 Abistaja roll	71
3.8 Reis Eestisse	72
3.8.1 Tutvumisreis	72
Valentina kogemused lapsendajatega	75

3.8.2 Reis lapse lapsendamiseks	76
Kohtuprotsess ja sellele järgnev	76
Arstlik läbivaatlus	78
3.9 Raskused kohanemisel ja kohanemise soodustamine	79
3.9.1 Toidukultuuriga harjumine.....	81
3.9.2 Kohanemine keelelise muutusega- lapsendajate rolli olulisus	81
3.9.3 Perekonnas elamisega kohanemine	83
3.9.4 Uue pere omaks võtmine.....	83
Esemad minevikust	84
Teadmine uuest perekonnast	85
3.10 Toetav tugisüsteem.....	86
3.10.1 Kool kui tugivõrgustik	86
3.10.2 Perekond.....	87
3.10.3 Tugigrupid.....	88
3.11 Lapsendamisjärgne kontroll	88
3.11.1 Formaalne kontroll	89
3.11.2 Personaalne järelkontroll.....	89
3.12 Lapsendamisprotsessi raskused lapsendajate jaoks.....	90
3.12.1 Pikk ootus	91
3.12.2 Asjaajamise keerukus	92
3.13 Eestiga seotus	93
3.13.1 Laste keeleoskus.....	94
3.13.2 Tulevikuplaanid.....	95
3.14 Adoptiivvanemate soovitusel rahvusvahelise lapsendamise paremaks korraldamiseks	96
3.15 Lastelood	98
KOKKUVÕTE.....	103
KASUTATUD KIRJANDUS	107

LISAD	107
Lisa 1	112
Lisa 2	113

ABSTRACT

Experiences in the international adoption process

Anni Amberg

To this day, the experience of international adoption process for the adoptive parents and adopted children, have not been studied. Yet, there are children adopted abroad from Estonia since the 1990's. There's little information about the process, adaptation in the new country and course of life, except for a few formal post-adoption reports that are kept in the Ministry of Social Affairs. Therefore there's no qualitative data reachable to the public that present the parties perspectives of the subject. There are only speculations that the children have a better life and opportunities than they would have had in Estonia. Consequently, this thesis aims to describe the experience of adoption process from Estonia to a foreign country from adoptive parents' and children's perspective.

The study revealed topics, that make the adoption process difficult and create weak links in the process. The motives of adoptive parents are significantly more diverse than has so far been supposed. The adoption process isn't always with the aim of increasing child's well-being and when lacking provision of adequate information about the child, it may lead to a failed adoptions. At times the adoption process was very long and the adoptive parents were not allowed to keeping in touch with the child or the substitute home, which resulted in a mutual ignorance of the situation. Also, there's currently little consideration put to the adoptive children – checking the suitability with the adoptive parents, preparing the children for the adoption etc.

Data analysis revealed that the child's own future depends largely on their adoptive parents readiness and will. Fortunately, all of the adoption stories that the study included were successful, that described children's enormous development after settling down in a new family, where they were surrounded by loving and supportive environment.

The main recommendations to promote the adoption process and better well-being of the children is to give adequate information to the adoptive parents, preparing the children for adoption, establishing a contact with the adoptive family prior to the adoption, allowing the children memorabilia or personal contact with a replacement home.

Keywords: International adoption, adoption process, adoption disruption.

SISSEJUHATUS

Iga laps vajab armastavat perekonda ja kodu, kus ta saab tunda end täisväärtusliku liikmena. Laps vajab turvalist keskkonda, kus ta saab areneda, maailma avastada ning suureks kasvada, tundes samal ajal, et ta on hoitud ja armastatud. Alati ei ole lapsel võimalik elada oma bioloogilise perekonna juures, nendele lastele on Eestis võimalikeks lahendusteks elamine asenduskodus, eestkoste-, hooldusperes või lapsendamine ja selle kaudu omale uue perekonna saamine.

Perekond on alati lapsele parimaks kasvukeskkonnaks ning lapsele, kellel ei ole võimalik oma bioloogilise perekonna juures kasvada, on parimaks lahenduseks lapsendamine. Eestis saab lapsi lapsendada nii siseriiklikult kui ka rahvusvaheliselt. Käesolevas magistritöös keskendun lapse välisriiki lapsendamisele.

Eestist toimub rahvusvaheline lapsendamine 1990ndatest aastatest ning sellest ajast alates on aasta lõikes lapsi välisriikidesse lapsendatud umbes paarkümmend.

Siiani puuduvad igasugused uurimused ja avalikult kättesaadav informatsioon, kuidas välisriigi lapsendajad Eesti lapsendamissüsteemi kogevad ning kuidas Eestist välisriiki lapsendatud laste elu võõrriigis kulgeb.

Oluline on rahvusvahelisele lapsendamise protsessile pöörata tähelepanu, kuna mujal maailmas on aastate jooksul mitmed riigid rahvusvahelise lapsendamise regulatsiooni karmistanud ning osa riike on lapsendamise välisriikidesse täielikult lõpetanud.

Samuti on viimastel aastatel erinevatest riikidest hakanud meediasse levima andmeid võõrriikidest lapsendatud laste väärkohtlemistest, nende kasvatamisega mitte hakkama saamisest ning hülgamistest ja surmadest, mis toob kaasa olukorra, kus peaks leidma lahendusi, kuidas kaitsta neid lapsi, kes Eestis endale perekonda ei leia ning kelle ainus võimalus elada perekonnas on lapsendamine välisriiki.

Praegusel ajal on Sotsiaalministeeriumil käsil rahvusvahelise lapsendamise regulatsiooni korrastamine ning protsessi selgemaks muutmine, mille kaudu soovitakse fikseerida täpseid juhiseid laste välisriiki lapsendamise protsessis.

Seega on rahvusvahelise lapsendamise protsessi uurimine praegusel ajal päevakajaline, iga lisainformatsioon lapsendamise protsessi edendamiseks lapse heaolu seisukohalt on väärtuslik.

Käesoleva töö eesmärgiks on kirjeldada Eestist välismaale lapsendatud laste ja adoptiivvanemate kogemusi lapsendamise protsessiga.

Uurimus on läbiviidud 2014 jaanuar- 2014 aprill Ameerika Ühendriikidest pärit nelja adoptiivema, nelja lapsendatud lapse ning ühe lapsendatud laste eeskostjaga.

Eesmärgi täitmiseks püstitasin järgmised uurimisküsimused:

1. Millisena kirjeldavad adoptiivvanemad ja lapsendatud lapsed oma kogemusi rahvusvahelise lapsendamisega Eestist?
2. Kuidas on adoptiivvanemate ja laste kogemuste kirjelduse alusel Eestist välisriiki lapsendamise protsessis arvestatud lapse huvidega?
3. Kuidas lapsed ja vanemad kirjeldavad lapsendamisjärgset kohanemist ja argielu?

Käesoleva töö I peatükk toob välja uurimuse teoreetilise suuna, milleks on Bronfenbrenneri ökoloogiline süsteemiteooria, ning rahvusvahelise lapsendamise üldise kirjelduse. II peatükk toob välja uurimuse metoodilise lähtekoha, kus kirjeldatakse uuritavat sihtrühma, andmekogumismeetodeid, uurimuse käiku ning andmeanalüüsi meetodit. Uurimuse III peatükk sisaldab andmeanalüüsi ning arutelu. Uurimistöö lõpeb kokkuvõttega.

Minu sügav tänu ja lugupidamine kuulub juhendaja Merle Linnole, kelle suunamisel ma vastava teema juurde jõudsin ning kelle professionaalne juhendamine, meeldiv koostöö ning igakülgne toetus aitas kaasa käesoleva magistritöö valmimisele.

Samuti olen tänulik kõikidele uurimuses osalenud lapsendajatele ja lastele, kes oma delikaatseid lapsendamise lugusid minuga jagasid. Minu erilised tänud kuuluvad lapsendajale, varjunimega Miralda, tõenäoliselt ei oleks ma ilma tema abita käesolevat uurimust läbi viia saanud.

Uurimuses kasutatud mõisted

Lapsendamine – lapsendamine on õiguslik toiming, mis loob lapsendaja ja lapsendatu vahel vanema ja lapse vahelised õigused ja kohustused. Lapsendamine on tähtajatu ega saa olla seotud tingimustega. Lapsendamist reguleerib Perekonnaseadus (RT I 2009, 60, 395; Sotsiaalministeerium).

Lapsendamise katkestamine – (*Adoption disruption*) adopteerimisprotsess ei ole ametlikult lõppenud ning sel ajal soovib lapsendaja adopteerimisprotsessi katkestada, loobudes lapsendatud lapse edasisest kasvatamisest. Lapsendaja täidab vajaminevad dokumendid ning annab lapse üle lapsendamisagentuurile, kes otsib lapsele uued vanemad. (Ashe 2003; Festinger 2002).

Lapsendatud lapsest loobumine – (*Adoption dissolution*) adopteerimise protsess on lõppenud ning laps on seaduslikult oma uue pere liige. Lapsendaja soovib lapse kasvatamisest loobuda ning sellisel juhul peab kohus võtma vanematelt nende vanemlikud õigused lapse kasvatamiseks. Selle protseduuriga kaasneb tavaliselt lapsendajatele lapsetoetuse maksmise kohustus kuni lapse 18aastaseks saamiseni või kuni ta uuesti adopteeritakse. (Ashe 2003; Festinger 2002)

Töös kasutatavad lühendid:

- ADHD – aktiivsuse- ja tähelepanuhäire
- FAS – fetaalne alkoholisündroom
- HIV – immuunpuudulikkuse viirus,
- LÕK – ÜRO laste õiguste konventsioon
- RT – Riigi Teataja

I PEATÜKK: UURIMUSPROBLEEMI TEOREETILINE KÄSITLUS

1.1 Bronfenbrenneri ökoloogiline süsteemiteooria lapsendamise uurimisel

Bronfenbrenneri ökoloogilise süsteemiteooria kaudu selgitatakse inimese arengu protsesse ja kontekste. Inimareng toimub aktiivse areneva biopsühholoogilise inimese vastastikusest progressiivsest suhtlemisest isikute, objektide ja sümbolitega nende vahetuskeskkonnas. (Bronfenbrenner 1994)

Seda vastastikuse kohanemise protsessi mõjutavad nii erinevate arengukontekstide vahelised suhted kui ka suhted laiemas ühiskondlikus kontekstis. Bronfenbrenneri ökoloogiline teooria keskendub lapsele ning tema arengule, kes asetseb nende kontekstide keskel. (Bronfenbrenner 1979)

Ökoloogiline süsteemiteooria põhineb nelja elemendi interaktsioonil: protsess, isik, kontekst ja ajastus (*inglisekeelne lühend PPCT*) (Lewthwaite 2011).

Esimeseks elemendiks on arenguprotsess, mis on Bronfenbrenneri teooria järgi proksimaalne protsess – see on inimese ja keskkonna vaheline süsteemne vastastikune interaktsioon, mis toimub suhteliselt regulaarselt pikema aja jooksul (Bronfenbrenner 1994). Protsessid võivad olla lapse arengule positiivse või negatiivse mõjuga ning üheks oluliseks mõjutajaks on last ümbritsev keskkond (Lewthwaite 2011).

Teisena toob PPCT mudel välja areneva isiku individuaalsed omadused. Bronfenbrenner teadvustas isiku bioloogiliste ja geneetiliste aspektide mõju arengule, kuid ta pühendas rohkem tähelepanu isiku iseloomuomadustele, mille isikud toovad sotsiaalsesse konteksti. Ta jaotas need kolmeks:

- 1) nõudlustunnused (*demand*) – mis on personaalsed stiimuli tunnused;
- 2) ressursi tunnused (*resource*) – iseloomuomadused, mis on seotud osaliselt vaimsete ja emotsionaalsete ressurssidega, nagu mineviku kogemused, oskused ja intelligents, kuid samuti sotsiaalsete ja materiaalsete ressurssidega;
- 3) vallandavad tunnused (*force*) – temperamendi, motivatsiooni ja püsivuse erinevused ning sarnasused. (Tudge, Mokrova, Hatfield, Karnik 2009)

Kolmandana toob Bronfenbrenner välja keskkonna kui arengukonteksti, mis sisaldab endas omavahel seotud süsteeme: mikro-, meso-, ekso-, makro- ning hilisematel aastatel Bronfenbrenneri poolt lisatud kronosüsteemi (ibid). Sellist arengut mõjutavat keskkonnakäsitlust saab nimetada ökosüsteemide mudeliks Palacios (2009).

Ajastus on Bronfenbrenneri PPCT mudeli viimane element. Ajastuse element on jaotatud kolmeks: esimene neist on mikroaeg, mis esineb konkreetses tegevuses või mõjutuses; teiseks on mesoaeg, mis on tegevuste ja mõjutuste ulatuslikkus areneva isiku keskkonnas; kolmandaks on makroaeg, see on kronosüsteemi sünonüüm ehk keskendub muutustele ja mõjutustele laiemas ühiskonnas elueast sõltumata. (Tudge jt 2009)

Lapsendamise uurimisel on palju kasutatud Bronfenbrenneri ökoloogilist süsteemiteooriat eelkõige last ümbritseva keskkonna ja selles toimuvate muutuste mõjude analüüsimiseks lapse arengule.

Oma analüüsis keskendun Bronfenbrenneri teoorias keskkonnale kui arengukontekstile, mis tõlgendab rahvusvahelise lapsendamise kogemusega lapse arengu mõjutatust teda ümbritsevatest keskkondadest ja nende muutumistest.

Palacios (2009) sõnul saab selle Bronfenbrenneri ökosüsteemide mudeli kaudu uurida lapsendamist, eristades protsesse erinevates keskkondades: mikro-, meso- ekso ja makrosüsteemides.

Mikrosüsteem on last ümbritsev vahetu elu- ja suhtluskeskkond, milles laps elab ja loob oma isikliku reaalsuse. Mikrosüsteemis laps areneb ja kogub kogemusi, selles süsteemis toimub vahetu suhtlemine lapse ja teda ümbritsevate indiviidide ning organisatsioonidega. Sellest vastastikusest interaktsioonist sõltub lapse kogemuste omandamine ja edasine areng. Olulisemaks teguriks mikrosüsteemis lapse arengu soodustamises on kodus valitsev kliima. Laps vajab armastavat, toetavat ümbrust, kus tema põhivajadused on kaetud ning mis ergutab last sotsiaalselt arenema, õppima ja mängima. (Klefbeck, Ogden 2001: 29)

Palacios (2009) järgi mõjutab lapsendatud last uues mikrosüsteemis ehk perekonnas tema kiindumussuhte kujunemine oma adoptiivvanematega, mida omakorda mõjutavad lapse minevikus kogetud emotsionaalsed läbielamised. Veel on lapse arengu kohaselt oluline, kuidas käsitletakse perekonnasiseselt lapsendamise fakti, kas sellest räägitakse ning mida sellest räägitakse ja milline on emotsionaalne õhkkond vastavat teemat

käsitledes. Lisaks on lapse arengu seisukohalt olulised teised mikrokeskkonnad, millega laps lapsendamisjärgselt kokku puutub ning nendes kohaneb: kool, päevahoid, eakaaslaste grupid jt. (Palacios 2009)

Last ümbritsevate erinevate vahetute keskkondade vastastikust suhtlemist nimetatakse mesosüsteemiks. Mesosüsteemi kuuluvad kaks või enam mikrosüsteemi, kus arenev laps aktiivselt osaleb, nendeks võivad olla kodu, kool, eakaaslaste grupid. (Bronfenbrenner 1979: 25) Mesosüsteemi võib kirjeldada kui lapse arengukontekstide süsteemi, mis kujuneb või laieneb vastavalt lapse liikumisele uude keskkonda (Bronfenbrenner 1979: 25).

Eksosüsteemi moodustavad keskkonnastruktuurid, mis mõjutavad lapse arengut selles ise otseselt osalemata. Mõjutused jõuavad lapseni sotsiaalsete institutsioonide kaudu, millega ta on kontaktis, või isikute kaudu, kellest laps sõltub. (Klefbeck, Ogden 2001: 31)

Palaciose (2009) sõnul saab Bronfenbrenneri süsteemiteooria käsitluse järgi mõista eksosüsteemi kui adopteerimise tugisüsteemi – selle vajadust, kasutust ning tulemuslikkust lapsendajatele ja nende lapsendatud lastele (Palacios 2009).

Lapsendatud lapse eksosüsteemis on erinevad ametnikud, kes on mingil ajahetkel selles protsessis osalenud. Need ametnikud täidavad erinevaid ning väga olulise tähtsusega ülesandeid: lapsele sobiliku asendushoolduse leidmine, lapsendajate kodu-uuringu koostamine, laste ja lapsendajate ettevalmistus, sobivate paaride leidmine, adopteerimisjärgse perioodi jälgimine, adopteerimisjärgse toe pakkumine, vajadusel laste ja perede teraapia. (Palacios 2009)

Välisriiki lapsendatud lapse eksosüsteemi moodustavad erineva kultuurilise tausta ja ideoloogiatega ametnikud: ühed päritoluriigis ning teised vastuvõtvas riigis, kelle mõju lapsele on erinev ning kohati võib see olla vastandlik. Sellistel keerulistel juhtudel võib lapse areng olla häiritud.

Makrosüsteem on arenevast lapsest kõige kaugemal tasandil ning väljendab endas ühiskonna ja kultuuri ideoloogiaid ning seadusi (Lewthwaite 2011). Igal kultuuril on oma väärtused ja tõekspidamised, mis juhivad kõiki eelnevaid ökoloogilisi süsteeme (Bronfenbrenner 1979).

Makrosüsteemi kuuluvad poliitilisel tasandil tehtud otsused, mis muudavad seadusandlust ning mõjutavad otseselt lapsendamisega seotud otsuseid, seda nii rahvusvahelisel kui ka siseriiklikul tasandil. Teise riiki kolimine on Bronfenbrenneri (ibid:26) järgi makrosüsteemide ristumine, mille järgi saab laps uue makrosüsteemi, mis

mõjutab kõiki teisi arengukeskkondasid, kuid olenevalt tema arenguastmest, võivad teda mõjutada päritoluriigi keskkonnast tulenevad aspektid: religioossed vaated, ideoloogiad, väärtushinnangud.

Kronosüsteem on seotud aja kulgemisega, see keskendub mõjutustele ja muutustele laiemas ühiskonnas inimese elueast sõltumata. Kronosüsteem on Bronfenbrenneri poolt tema ökoloogilisse mudelisse hilisema täiendusena lisatud ning see mõjutab lapse arengut mitmeti. Ootamatud sündmused, mis leiavad aset lapse elus, mõjutavad tema arengut erinevalt, olenevalt sellest, mis ajahetkel need toimusid. (Bronfenbrenner 1994) Selle kaudu saab jälgida lapsendamisprotsessi muutusi ajaga seoses. Rahvusvaheline lapsendamise protsess muutub ajas ja on sõltuvuses järgnevast: ajahetkest, mil lapsendamisprotsess aset leidis, sellel ajal kehtivast seadusandlusest, kultuurinormidest, lapsendatud lapse vanusest, vanusega kaasnevast protsessi mõistmisest ja kogemisest.

Bronfenbrenneri ökoloogilise teooria keskkondade kontekstis on oluline roll ökoloogilises ruumis liikumise fenomenil, mis on nii arengumuutuste põhjustajaks kui ka tulemiks. Sellist arengukeskkondadevahelist liikumist nimetatakse ökoloogiliseks üleminekuks. (Bronfenbrenner 1994:26)

Palacios (2009) järgi saab lapsendamisprotsessi Bronfenbrenneri käsitluse järgi vaadelda kui lapse ökoloogilist üleminekut ühest keskkonnast teise, millega ta saab endale uued arengukeskkonnad.

Ökoloogilised üleminekid esinevad iga lapse arengu juures – need eluvaldkonnad, millega laps kokku puutub, laienevad pidevalt ning laps liigub arengukeskkondade vahel edasi. Bronfenbrenner toob välja, et ökoloogiline üleminek toimub sellisel juhul, kui lapse positsioon keskkonnas muutub, seda kas konteksti, rolli või mõlema muutuse tõttu. Sellised liikumised on nii arenguprotsessi tulemused kui ka mõjutajad. (Bronfenbrenner 1979: 27) Lapsendamise suhtes ei saa rääkida ökoloogilisest üleminekust kui arenguprotsessi tulemusest, vaid kui arenguprotsessi mõjutajast.

Välisriiki lapsendatud lapse ökoloogiline üleminek ühest riigist teise toob endaga kaasa kultuuri- ja keelevahetuse, asutusest perekonda elama asumise ning mitmeid teisi muudatusi. Lapse arengut mõjutab tema kohanemine kõikide nende muutustega. (Palacios 2009)

Ökoloogilised üleminekid on lapse arengus olulised, sellise ülemineku ajal on laps kergelt haavatav, mistõttu peavad need lapse jaoks olema võimalikult sujuvad, siis on

need arengut soodustavad (Klefbek, Ogden 2001). Lapsendamise kontekstis muudab ülemineku sujuvamaks lapse ettevalmistamine eesootavaks (Palacios 2009). Ülemineku protsessi mõjutavad protsessiga seotud isikud, protsessi kulg ning lapse enda emotsioonid (Klefbek, Ogden 2001).

Bronfenbrenneri (1979) süsteemiteooria järgi mõjutavad last ja tema arengut nii enne lapsendamist, lapsendamisprotsessi ajal kui ka pärast lapsendamist kõikides süsteemides toimuvad otsused. Selle käsitluse järgi lähtutakse last ümbritsevas mikro- ja mesosüsteemis otsuste tegemises konkreetse lapse heaolust. Samuti toimuvad otsused last ümbritsevas eksosüsteemis temast lähtuvalt. Makrosüsteem esindab siin poliitilisel tasandil vastu võetud otsuseid, mis mõjutavad mitte ainult ühe lapse heaolu, vaid lapsi üldiselt. Kronosüsteemi kaudu saab jälgida rahvusvahelise lapsendamise protsessi muutusi sõltuvalt ajast.

1.2 Rahvusvaheline lapsendamine maailmas

Rahvusvahelise lapsendamise alguseks saab pidada Teist maailmasõda, kui inimsusevastase käitumise vastuliikumisena alustati üle terve Euroopa laste päästmisi. Lapsi saadeti ühtedest riikidest teistesse, leides neile kasu- ja adoptiivperesid. (Briggs & Marre 2009)

Aasta pärast Teise maailmasõja algust oli Koreas juba 100 000 orbu, nende arv suurenes kiirelt ja aastaks 1954 oli neid 2 miljonit, suure osa nendest adopteerisid Ameerika sõjaväelased (McGinnis 2007: 161).

Üldiselt peeti pärast sõda rahvusvahelist lapsendamist põhiliselt humanitaarabiks, ameeriklaste põhilisteks motiivideks olid religioossed põhjused või soov lapsi „päästa“. (King 2009)

1960ndatel ja 1970ndatel muutus maailmas rahvusvahelise lapsendamise sotsiaalne kontseptsioon oluliselt keerulisemaks ning esile kerkis lapsendamine lähtuvalt vanemate, mitte laste vajadustest. Sellel ajajärgul oli karjääri esiletõstmine pereelust tähtsamal kohal ning selle taustal tõusis probleemiks naiste viljatus. Viljatus oli lapsendamise põhjusteks eelnevalt lapsendajate seas, kuid rahvusvahelisse konteksti laienes see siis, kui siseriiklikult jäi erinevatel põhjustel vähemaks lapsendamiseks

sobilikke vastsündinuid. Seetõttu hakkasid lapsendada soovivad vanemad pöörduma teiste riikide poole sooviga sealt lapsi lapsendada. (King 2009)

Üldiselt leitakse, et rahvusvaheline lapsendamine toimub arengumaadest jõukamatesse tööstusriikidesse (Selman 2009). Põhiliseks põhjuseks peetakse nende riikide, kust lapsi rohkearvuliselt välismaale lapsendatakse, ekstreemset vaesust, rasestumisvastaste vahendite puudust ning ühiskonna negatiivset suhtumist väljaspool abielu sündivatest lastesse (Masson 2001). Eesti puhul ei saa leida seost eelnevalt välja toodud põhjustega, kuid Eestist lapsendatakse välisriiki väga väike arv lapsi. Seega on Eesti koos mõningate teiste riikidega erand.

Ida-Euroopa riikides on lapsendamiste põhjusteks toodud peale kommunistliku režiimi lagunemist asenduskodude viletsad seisukorrad. Sealne puudulik hoolekandesüsteem ei ole suutlik oma institutsioonide eest piisavalt vastutama ning lastele parimat pakkuma, seega näevad nad rahvusvahelist lapsendamist kui lahendust. (Masson 2001)

Ajalooliselt on Lõuna-Koreal kõige pikaajalisem kogemus laste teise riiki lapsendamise programmiga, aastatega on sealt lapsi kokku välja saadetud rohkem kui üheski teisest riigist. (McGinnis 2007:161)

Viimastel aastakümnetel on põhilisteks riikideks, kes teistest riikidest lapsi lapsendavad, USA, Hispaania, Prantsusmaa, Itaalia ja Kanada. Aastate lõikes muutuvad väga kiirelt rahvusvaheliste lapsendamiste suundumused nii lapsi välisriiki lapsendavate riikide suhtes kui ka lapsi vastuvõtivate riikide suhtes. Kui näiteks 1998. aastal oli USA järel juhtival positsioonil lapsendamises Prantsusmaa, siis 2001. aastal oli selleks Hispaania, mõned aastad hiljem Itaalia. Lapsi väljasaatvates riikides on pidevad muutused, kohati domineerisid pikalt Hiina ja Venemaa, lühikesed kõrghetked olid Vietnamil ja Rumeenial. Lisaks on tekkinud lapsi väljasaatvatel ja lapsi sissevõtvatel riikidel n-ö oma partnerriigid, kelle kaudu vahendatakse enamikke lapsi. Näiteks saatis aastal 2004 Hiina peaaegu pooled lapsendatavatest lastest Hispaaniasse. (Selman 2009, Selman 2012)

Alates 2005. aastast on rahvusvaheliste lapsendamiste arv üle terve maailma hakanud vähenema (v.a Itaalia ja Prantsusmaa), mille põhjusteks võivad olla poliitilised muutused, vaesemate riikide elatustaseme tõus, langev sündimus ning lapsendamist seadustavate reeglite karmistamine. Samuti on aastast 2007 nii Hiinast kui ka

Venemaalt hakatud lapsi kordades vähem lapsendama, mis omakorda on kaasa toonud rahvusvaheliste lapsendamiste arvu kasvu Ukrainast ja Guatemalast. (Puhm i.a)

Laste heaolu kaitsmise eesmärgil on rahvusvahelise lapsendamise protsessis viimastel aastatel maailma eri riikides toimunud nii rahvusvahelise lapsendamise reeglite karmistamist kui ka lõpetamist. Muudatusi on tehtud nii ühe konkreetse vastuvõtva riigi osas kui ka on lapse päritoluriigid teinud poliitilisi muudatusi, arvestades tervet rahvusvahelist lapsendamise poliitikat.

Näiteks lõpetas Rumeenia 200. aastal laste lapsendamisprotsessid teistesse riikidesse, võttes hiljem vastu uue adopteerimist reguleeriva seaduse, mille alusel saavad Rumeeniast lapsi lapsendada välisriiki ainult kuni neljanda põlvkonna sugulased ja Rumeenia kodanikud, seda põhjendatakse orbude kaitsmisega ning lastekaubanduse vastu võitlemisega. (Selman 2009; Romania Bans Foreign... 2004; Sullivan 2013)

Hiina on muutnud märkimisväärselt oma lapsendamispoliitikat ning karmistanud nõudeid lapsendajatele, põhjendades seda vajadusega kaitsta lapsendatavate laste parimaid huve.

Ameerika Ühendriikidesse on U.S.State Departmenti andmetel laste lapsendamisest loobunud Guatemala, Kasahstan, Kõrgõstan, Rwanda ja Venemaa, viimasena lisandus Gaana. Lisaks on lõpetanud Nepal ning Lõuna-Korea plaanib lõpetada. (Voigt & Brown 2013)

1.3 Eesti ja Ameerika Ühendriigid – rahvusvahelises lapsendamises osalejad

Eestist lapsendatakse lapsi välisriikidesse alates 1990ndatest aastatest ning Eesti Vabariik on lapsi loovutav riik, see tähendab, et üldjuhul toimub rahvusvaheline lapsendamine Eestist välisriiki lapsendades. Eestil on erinevatel aegadel olnud lapsendamist käsitlevad otselepingud kolme välisriigiga, nendeks riikideks on Soome, Rootsi ja Ameerika Ühendriigid. Teistesse riikidesse lapsendatakse lapsi ainult erandkorras, kui lapsendajal on Eesti taust või on ta lapsele sugulane. Keskmiselt lapsendatakse aastas välisriiki paarkümmend last. (Rüüs 2013)

Tabel 1. Välisriigi kodanike poolt lapsendatud lapsed ja Eesti-sisesed lapsendamised

Aasta	Välisriigi kodanike poolt Eestist lapsendatud lapsed	S.h USAsse Eestist lapsendatud lapsed	Eesti-siseselt uude perekonda lapsendatud lapsed
2002	33	6	46
2003	15	5	52
2004	28	8	74
2005	16	8	49
2006	20	0	57
2007	31	21	54
2008	28	11	49
2009	24	7	37
2010	28	16	45
2011	15	6	51
2012	13	3	45
2013	9	0	andmed puuduvad

Allikas: Sotsiaalministeerium

Eelnevalt tõin välja, et alates 2005. aastast on rahvusvaheliste lapsendamiste arv üle terve maailma hakanud vähenema.

Vaadates Eestist välisriiki lapsendamise statistikat, siis sellist stabiilset arvulist langust alates aastast 2005 ei ole näha (**Tabel 1**), nagu kirjeldatakse üleüldise rahvusvahelise lapsendamise osas. On näha, et Ameerika Ühendriikidesse lapsendamine langes aastal 2006 ning järgmisel aastal tõusis jällegi hüppeliselt. Selliste muutuste taga võib-olla põhjus, et adopteerimisprotsessid on väga pikaajalised ning näiteks on võimalik, et 2006. aastaks olid varem alanud protsessid just lõppenud, mõned võib-olla alles kestsid ja need kanti edasi järgmise aasta statistikasse.

Neid 2005. aasta ülemaailmaste lapsendamiste arvulisi muutumisi on näha Ameerika Ühendriikide statistikas, kus aastal 2005 lapsendati riiki 22 734 last, mis oli viimaste aastate kõrghetk. Sellest ajast alates on lapsendamiste arv kiirelt kahanenud ning aastal 2012 lapsendati võõrriikidest 8668 last. (US.Department of State i.a)

Eestist välisriiki lapsendatud laste arv on pidevalt vähenenud alates 2010. aastast. Aastal 2014 lapsendati rahvusvaheliselt üheksa last, kuid veel 2010. aastal lapsendati välisriiki 28 last. Võimalik, et sellise muutuse põhjused on seotud uue Perekonnaseaduse (2010)

vastuvõtmisega, mille kaudu muutus lapsendamise korraldus. Kui vaadata nende numbrite kõrval Eesti-siseselt uude perekonda lapsendamiste arvusid, siis neis on näha püsivat stabiilsust (**Tabel 1**).

Ameerika Ühendriikidesse on kokku aastatest 1948–2010 lapsendatud võõrriikidest 480 000 last, mis on märkimisväärne arv lapsi (Selman 2009). Kättesaadava statistika põhjal on näha, et aastatel 1999–2012 on Ameerikasse adopteeritud Eestist 106 last. Neist kõige rohkem lapsi vanuses 5–12 ja kõige vähem kuni aastavanuseid lapsi (Tabel 2). (Statistics i.a) Eesti Sotsiaalministeeriumi andmete ning Ameerika Ühendriikide poolt väljastatavate andmete vahel on teatav erinevus 2011. aastal lapsendatud laste arvu osas, miks see nii on, ei ole ametlikult teada.

Tabel 2. Ameerika Ühendriikidesse Eestist lapsendatud laste arv aastate lõikes ning keskmine vanus

Aasta	Eestist lapsendatud laste arv	Keskmine vanuse vahemik
1999	3	vanuses 1–12.a
2000	5	enamik vanuses 5–12.a
2001	9	enamik vanuses 5–12.a
2002	6	vanuses 0–12.a
2003	5	üle poolte vanuses 5–12.a
2004	8	enamik vanuses 5–17.a
2005	8	enamik vanuses 5–17.a
2006		lapsendamisi polnud
2007	21	üle poolte vanuses 5–12.a
2008	11	üle poolte vanuses 5–12.a
2009	7	üle poolte vanuses 5–12.a
2010	16	enamik vanuses 5–12.a
2011	4 (Eesti SM-i andmetel 6)	vanuses 3–12.a
2012	3	vanuses 5–12.a
2013		lapsendamisi polnud

Koostatud: US Department of State, Rahvusvahelise lapsendamise statistika andmetel

Ameerika üldiste statistiliste arvude kõrval ei ole Eestist lapsendatud laste arv märkimisväärne ning alates 2010. aastast on see vähenenud. Siin võib jälle leida seost uue Perekonnaseaduse jõustumisest (2010), mille raames on Eestist välisriiki lapsendamise kord mõnevõrra muutunud ning seetõttu riigist välja lapsendamised vähenenud. Lisaks fakt, et Sotsiaalministeeriumi andmetel lõppes 2013. aasta talvel Eesti ja USA vaheline partnerleping, mida ei ole siiani Ameerika Ühendriikide poolt pikendatud. Sotsiaalministeeriumi sõnul võib põhjuseks olla asjaolu, et USA agentuurid eelistavad koostööd teha riikidega, kus on võimalik tegeleda enam kui 10 juhtumiga aastas ning Eestil ei ole seda töömahtu võimalik tagada. Pärast rahvusvahelise regulatsiooni väljatöötamist soovib Sotsiaalministeerium alustada Ameerika Ühendriikide lapsendamisagentuuridega läbirääkimisi laste USA-sse lapsendamise jätkamiseks. (Sotsiaalministeerium 2014)

1.4 Rahvusvahelist lapsendamist reguleeriv seadusandlus

Riikidevahelist lapsendamist ja selles laste huvide kaitsmist reguleerivad ÜRO peaassamblee poolt 1989. aastal vastuvõetud (LÕK) ja 1993. aastal Haagi Rahvusvahelise Eraõiguse Konverentsil allkirjastatud riikidevahelise laste kaitseks tehtava koostöö konventsioon.

LÕKi üks peamistest põhimõtetest on seada last puudutavates otsustes alati esikohale lapse huvid. Lapsesõbraliku ühiskonna kindlustamiseks peavad seadusandja, valitsus, ettevõtjad, ühingud ja ühiskonnaliikmed hindama otsuste ning tegevuste mõju lastele. Otsuseid vastu võttes ja tegevusi planeerides tuleb alati arvestada lapse huvidega. Seda nii lapsi otseselt (üksikjuhtumite lahendamine) või kaudselt (riiklikud programmid) puudutavates ettevõtmistes. (Holmberg, Himes 2005)

ÜRO lapse õiguste konventsiooni eesmärk on aidata kaasa, et igale lapsele oleks tagatud võimalus igakülgseks arenguks ja heaoluks (Holmberg, Himes 2005), s.h rahvusvahelises lapsendamis, mida sätestab artikkel nr 21 ja mille kaudu määratakse osalusriikidele, et

- lapsendamine on lubatud ainult vastavalt pädevate ametivõimude kaudu, kes tagavad lapsendamise lubavuse seaduslikkuse;

- välisriiki lapsendamine võib olla alternatiiviks, kui päritoluriik ei suuda tagada lapsele talle sobilikku asendushooldust;
- teise riiki lapsendatava lapse suhtes kohaldatakse samasuguseid kaitseabinõusid ja norme nagu omal maal lapsendamise korral;
- tarvitusele tuleb võtta kõik vastavad abinõud kindlustamaks teise riiki lapsendamise korral, et asjasse puutuvad isikud ei saaks sobimatut materiaalist kasu (RT II 1996, 16, 56).

Eesti Vabariik ühines lapse õiguste konventsiooniga 1991. aasta 26. septembril (RT II 1996, 16, 56).

Ühinenud Rahvaste Organisatsioonis olevast 194 riigist on kõik peale kolme LÕKile alla kirjutanud, selle kinnitanud, vastu võtnud ja nõustunud kinni pidada laste õigustest, s.h laste heaolust lähtuvalt riikidevahelisest lapsendamisest. Üks nendest kolmest, kes seda teinud ei ole, on Ameerika Ühendriigid, kes on LÕKile alla kirjutanud, kuid ei ole seda kinnitanud, nende seadusandlus ei ole vastavuses LÕKi sätetega (Convention on the...2005).

Rahvusvaheline lapsendamine on ajaloo vältel tekitanud palju eetilisi probleeme, mis on olnud väljakutseteks lapsendamisprotsessi seadustamisel. Palju on olnud juhtumeid laiaulatuslikest organiseeritud lapseröövidest ja -vahetamistest ning laste müümisest prostitutsiooni eesmärgil. Riikide valitsused ei ole suutnud enda regulatsioonidega piisavalt vastavaid tegevusi riikidevahelise lapsendamise varjus piirata ning see on aastate jooksul aina suurendanud ebaseaduslikku lasteäri. Haagi konventsiooni koostamine, riikidevahelise leppe allkirjastamine rahvusvahelise lapsendamise seadustamiseks ja riikide ühinemine selle konventsiooniga sai rahvusvahelises lapsendamisest murdepunktiks. (Davies 2000:171)

Aastal 1993 allkirjastati Haagi Rahvusvahelise Eraõiguse Konverentsil rahvusvahelisel lapsendamisel riikide vahel laste kaitseks tehtava koostöö konventsioon, millega on tänaseks päevaks liitunud 84 riiki. Eesti Vabariik liitus Eesti Haagi konventsiooniga 01.06.2002. Ameerika Ühendriigid kirjutasid Haagi konventsioonile alla 1994. aastal, kuid selle sätteid hakkasid kehtima alles 1.04.2008 (Hague Transition Cases 2014).

Haagi konventsiooniga on sätestatud nii lapsendatava lapse kui ka lapsendaja pere huvid, samuti nii lapse päritoluriigi kui ka lapsendaja elukohariigi huvid.

Haagi konventsioonil on kolm põhieesmärki:

- 1) kindlustada, et rahvusvaheline lapsendamine toimuks lapse heaolu arvestades, austades rahvusvahelise seaduse poolt tunnustatud lapse põhiõigusi;
- 2) ennetada laste müümist, röövimist ja inimkaubandust;
- 3) kindlustada adopteerimise tunnustamist riikides, mis ratifitseerivad konventsiooni sätteid.

Konventsiooni järgi on lapse parimais huvides eelkõige kasvada oma pere või laiendatud pere juures. Kui see ei ole võimalik, siis tuleks lapsele leida oma päritoluriigis sobilik hooldus- või adoptiiv perekond. Kui kõik riigisisised variandid on kaalutud ning ei leita lapse heaolule vastavaid lahendusi, võib lapsele hakata uut perekonda otsima rahvusvahelise adopteerimise kaudu. (RT 2001, II, 31, 157)

Kuigi rahvusvahelise lapsendamise raames laste kaitsmisel on tehtud edusamme, on siiski probleeme: mitmed riigid ei ole Haagi konventsiooniga liitunud ning paljud, kes on, ei ole suutelised kõiki lapsi kaitsevaid punkte täitma (Davies 2000:171).

Ameerika Ühendriigid on üks nendest riikidest, kes Rotabi & Gibbonsi (2012) analüüsi põhjal ei suuda Haagi konventsiooni punkte laste kaitsmiseks täita, sest

- USAs puuduvad täpsed juhendid lapsendamisagentuuridele ja nende töötajatele makstavate palkade ja kompensatsioonide suhtes, mis ei taga lapsendamisprotsesside läbipaistvust;
- lapsendamisagentuurid ei suuda kontrollida isikuid, kes teistes riikides nende heaks töötavad ja lapsendamisprotsessi abistavad: kas nad juhinduvad lapse parimatest huvidest või hoopis oma isiklikest huvidest ning sellel läbi laste heaolu ohtu pannes;
- kohustuslikud lapsendamiseelsed koolitused, mida agentuurid peavad lapsendajatele pakkuma, ei põhine tõenditel ega tulemustel. Agentuuride poolt antavad koolitused peavad sisaldama endas üldisi lapsendamise valdkondasid, kuid ei ole nõutud, et nende kvaliteet vastaks mõõdetavatele tulemustele oskuste või teadmiste arengus;
- lapsendamisagentuuride kaebuse süsteem on ebapiisav ja alarahastatud. Seega ei saa kindel olla, et tõsisid kaebusi agentuuride ebasobiva tegevuse kohta tõsiselt uuritakse. Rotabi & Gibbons (2012)

Selles analüüsis väljatoodud punktid on need, mis otseselt mõjutavad Eestist lapsendatud laste heaolu tagamist Ameerika Ühendriikides. Kuigi Ameerika Ühendriigid on Haagi konventsioonile alla kirjutanud, ei suudeta Rotabi & Gibbonsi (2012) analüüsi põhjal tegelikkuses tagada riiki lapsendatavate laste õiguste täitmist ja heaolu kaitsmist.

1.5 Eesti lapsendamist reguleeriv seadusandlus

Eesti ei ole ainult alla kirjutanud ja täitmisele vastu võtnud nii LÕKi kui ka Haagi konventsiooni, vaid on oma seadusandluse nendega vastavusse viinud. Seadustest (Eesti Vabariigi lastekaitseseadus, Sotsiaalhoolekandeseadus ja Perekonnaseadus) lähtuvalt on lapse lapsendamise otsuse tegemisel vaja lähtuda lapse parimatest huvidest.

Lapsendamine on juriidiline toiming, mille tagajärjel tekivad lapsendaja ja lapsendatu vahel vanema ja lapse vahelised õigused ja kohustused, seega lapsendamine on otsus kogu eluks. Eestis on võimalik mitmesugune lapsendamine: lapsendamine peresiseselt, lapsendamine uude perekonda ning lapsendamine välisriiki. (Kivirüüt 2011)

Perekonnaseaduse (2010) järgi on lapsendamine lubatud, kui see on lapse huvides ning on alust arvata, et lapsendaja ja lapse vahel tekib lapse ning vanema suhe. Selle seaduse järgi on lapsendamine muutunud veelgi rohkem lapse huvisid arvestavamaks, seal on välja toodud, et lapsendatavat valides tuleb arvestada lapsendajate isiksuseomadusi, suhteid lapsendatavaga, varalist seisundit, võimet täita lapsendamissuhtest tulenevaid kohustusi. (Riisalo 2011: 31)

Lisaks tuleb vajadusel arvestada lapse bioloogiliste vanemate eeldatavat tahet. Lapsele pere leidmisel võetakse arvesse lapse üleskasvatamise järjepidevust, lapse rahvuslikku, usulist, kultuurilist ja keelelist päritolu. Neid õigusi võetakse arvesse lapsele uue perekonna otsimisel, kuid kui sobivat perekonda lapsele ei leita, siis eelistatakse asenduskodule perekonda, kes pakub lapsele turvatunnet ja kodu, kuid kus ei säili lapse rahvuslik, usuline, kultuuriline ja keeleline päritolu. (ibid)

Seega, neid punkte peaks võetama arvesse enne lapse lapsendamist välisriiki, kuid oluline on seaduse ees siiski lapse õigus perekonnale ja sellest lähtutakse. Õdede-vendade lahutamisest tuleb seaduse järgi hoiduda ning välisriiki lapsendamise juures üldjuhul seda tehakse.

Veel üheks suureks erinevuseks eelnevalt kehtinud ja praeguse Perekonnaseaduse juures on punkt, mille alusel enne 2010. aastal jõustunud uut Perekonnaseadust ei olnud kohustuslik lapse ja lapsendaja eelnev kohtumine (Riisalo 2010). Seega tol ajal võis välisriigi kodanik täiesti seaduslikult lapsendada lapse, keda ta ei olnud kordagi näinud ning laps ei olnud oma tulevaste vanematega kohtunud, isegi kui seaduse järgi pidi vähemalt seitsmeaastane laps andma lapsendamiseks oma nõusoleku.

Perekonnaseadus (2010) määratleb, et Eestist võib lapse teise riiki lapsendada ainult sellisel juhul, kui lapse eest ei ole võimalik Eesti-siseselt vajalikul määral hoolitseda. Sotsiaalministeeriumi täpsustuse kohaselt saab lapse välisriiki lapsendamine toimuda ainult siis, kui lapsele on eelnevalt Eestist piisavalt kaua ja põhjalikult peret otsitud ning see on jäänud tulemuseta. Lisaks eelnevale peab asenduskodu olema lapse eeskostja hinnangul lapsele ebasobivaks kasvukeskkonnaks. (Rüüs 2013)

Tavaliselt on nendeks lasteks, kelle Eestist peresid ei leita, erivajadusega lapsed, teismeikka jõudnud lapsed või suuremad õdede-vendade kooslused, keda ei soovita lahutada (Kivirüüt 2011).

Lapsed, kes on lapsendamiseks vabad ning kellele Eestist perekondasid ei leita, nende andmed edastab maavalitsus Sotsiaalministeeriumile, kes omakorda annab need andmed edasi Eestiga lapsendamisuhetes olevate riikide lapsendamisagentuuridele. (Puhm i.a)

Lapsendamissooviga võõrriigi kodanik või lapsendamisagentuur saadab Sotsiaalministeeriumile vastava sooviavalduse, mis peab olema kinnitatud tema pärituoluriigi valitsuse poolt ning kui lapsendajad vastavad Eesti seaduslikele nõuetele, siis läheb taotlus Sotsiaalministeeriumi juurde moodustatud spetsiaalsele rahvusvahelise lapsendamise komisjonile heakskiitmisele. (Puhm i.a; Riisalo 2011)

Eelnevalt kehtinud Perekonnaseaduse (1994) alusel otsustas lapse välisriiki või välisriigist Eestisse lapsendamise üle aotsiaalminister ainuisikuliselt ning kõik rahvusvahelise lapsendamisega seotud otsused ja kogu vastutus olid ühe sotsiaalministeeriumi spetsialisti kanda. Praegu kehtiva seadusandluse alusel otsustab lapsendamise üle Sotsiaalministeeriumi juurde moodustatud komisjon (Vabariigi Valitsuse 17. juuni 2010 määrus nr 75). Komisjoni kuulub sotsiaalministeeriumi, maavalitsuse ning kohaliku omavalitsuse esindaja.

Nii Eesti Vabariigi Perekonnaseadus, Haagi konventsioon ning ÜRO lapse õiguste konventsioon täidavad ühist eesmärki rahvusvahelise lapsendamise seadustamisel, selleks on lapse heaolu tagamine ning otsuste vastuvõtmine lapse parimatest huvidest lähtuvalt.

Kuid Eesti seadustes ei ole konkreetselt välja toodud, mida „lapse parim huvi“ tähendab ning kes peavad lapse parimast huvidest lähtumise põhimõtet rakendama (Espenberg, Lees, Valma, jt 2013). Selle taustal on raske järeldada, kas lapse lapsendamisel välisriiki on lähtutud tema heaolust ja parimatest huvidest või mitte.

1.6 Lapsendamise protsess Ameerika Ühendriikide kodanikele

Haagi konventsiooni 6. artikkel sätestab, et igas lapsendamist vahendavas riigis peab selle tegevuse organiseerimiseks olema konkreetne keskasutus, Eestis on selleks keskasutuseks Sotsiaalministeerium, Ameerika Ühendriikide keskasutus on The U.S.Department of State. USA keskasutuse poolt on Eesti Sotsiaalministeeriumile adopteerimisprotsessi vahendajaks määratud lapsendamisagentuur Adoption Hope International. (Sotsiaalministeerium 2014)

Agentuuri kodulehe vahendusel antakse potentsiaalsetele vanematele teada, et Eesti lapsendamisprotsess kestab keskmiselt pool aastat kuni aasta, lapsendajatele ei ole määratud kohustuslikku Eestis viibimise pikkust ning lapse lapsendamiseks võib sõita Eestisse ainult üks lapsendaja (Adoption Hope...).

Eestist lapsendamise protsessi alustamiseks peab Ameerika Ühendriikide kodanik esmalt olema kinnitatud sobilikuks rahvusvahelise lapsendaja kandidaadiks

Ühendriikide valitsuse poolt, selleks volitatud agentuuriks, kes sellise kinnituse annab, on Department of Homeland Security, U.S. Citizenship and Immigration Services (USCIS i.a). Võõrriigist last lapsendada sooviv isik peab olema USA kodanik; kui ta on vallaline, siis vähemalt 25 aastat vana; abielus lapsendaja peab lapsendama koos oma abikaasaga, kes peab olema kas USA kodanik või legaalse staatusega; lapsendaja peab olema valmis läbima teatud protseduurid, mis määravad lapsendajaks saamise sobilikkust, s.h kriminaalse tausta kontrollimine, sõrmejälgede võtmine ja kodu-uuringu tegemine (*ingl k- home study*). (Who can dopt? 2013).

Edasine lapsendamisprotsess on järgmine:

- Lapsendaja võtab ühendust Adoption Home International lapsendamise agentuuriga. Agentuuri ja lapsendaja vahel sõlmitakse leping, mille alusel on agentuuri ülesandeks juhendada lapsendajaid terve protsessi vältel, s.h lapsendajaid ette valmistada, aidata vajaminevate dokumentide koostamisel ja Eesti Sotsiaalministeeriumiga suhtlemisel.
- Avaldus sisaldab endas spetsiaalset taotlust (Haagi konventsioonis I-800A), sotsiaaltöötaja koostatud põhjalikku kodu-uuringut ja taotlemistasu (sisaldab endas dokumentide vormistamist ja sõrmejälgede võtmise tasu).

Enne USA valitsuse kinnitust lapsendajate sobilikkusele ei ole lubatud edasisi protseduure sooritada, s.h lapsendamiseks teha kokkuleppeid või olla ühenduses soovitud lapse ning tema lähikondlastega.

- Pärast heakskiidu saamist saadab lapsendaja või agentuur paberid Eestisse ning Eesti Sotsiaalministeerium paneb lapsevanemad adopteerimise järjekorda sobivat last ootama. Kui laps on leitud, antakse agentuuri vahendusel sellest perele teada.
- Sobiva lapse leidmise korral tuleb lapsendajal USA valitsusele esitada uus avaldus (Haagi konventsioonis I-800) väljavalitud lapse lapsendamiseks.
- Pärast USA valitsuse heakskiitu saadab agentuur või lapsendaja oma lapsendamise taotluse dokumendid Eesti Sotsiaalministeeriumisse, kus kontrollitakse, kas potentsiaalsed lapsendajad vastavad Eesti seadustele. Seejärel alustab Eesti Sotsiaalministeerium dokumentide ettevalmistamisega. Lapsendaja tuleb Eestisse kohtusse, eelnevalt tuleb saada lapsendamissoovile kinnitus Sotsiaalministeeriumi või Sotsiaalministeeriumi juurde loodud komisjoni käest.
- Pärast kohtust lapsendamist kinnitava otsuse saamist taotlevad lapsendajad lapsele uue sünnitunnistuse ja passi. Kohtutakse Ameerika Ühendriikide Eesti esinduses vastavate

ametnikega, kes annavad viimase nõusoleku lapsendamisele ning viiakse lõpuni viisa vormistamine (muuhulgas tehakse lapsele arstlik läbivaatlus).

(Eligibility to Adopt i.a; How to adopt? i.a; The Hague Convention...2006)

Ülal väljatoodud protsessi kirjeldus on üldine kirjeldus riiklikul tasandil toimuvast protsessist, osariigiti võivad olla teatud erinevused detailides.

Adoptiivvanemad, kes on saanud Eesti kohtust loa lapse lapsendamiseks, on vormistanud sünnitunnistuse, kuhu on nemad vanemadena sisse kantud, saanud lapsele uute andmetega passi ning USA konsulaadist kinnituse koos viisaga, on valmis Eesti Vabariigist oma uue lapsega lahkuma.

Jõudes Ameerika Ühendriikidesse, tuleb adopteerimise protsess USA kohtusüsteemis lõpule viia ning see on jäetud täielikult adoptiivvanemate enda vastutada, kas nad seda teevad või mitte. Selle protsessi kaudu saab lapsendatud laps endale Ameerika Ühendriikide kodaniku staatuse, kui seda ei tehta, siis on laps ametnike silmis immigrant. Lapsepõlves ei pruugi laps oma immigrandi staatuse tõttu kuidagi kannatada, kuid astudes täiskasvanu ellu, tekivad sellega erinevad probleemid. (Acquiring U.S. Citizenship...i.a)

Laps, kes anti lapsendada võõrriiki lootuses, et seal ootab teda armastav perekond ning helgem tulevik, võib lõpuks olla immigrant, kes peab oma lapsendatu staatust hakkama pikkade protsessidega Ameerika valituse ees õigustama. Kuna tegemist on lapse tulevikuga, siis see protsess peaks olema USA valitsuse poolt paremini fikseeritud, mitte ei tohiks jätta lapsendajatele vaba voli otsustamiseks. Kui laps on lapsendatud Ameerikasse ning ta on sinna kolinud ja kasvab sealse ühiskonnas oma Ameerika perekonnas, siis ei tohi juhtuda sellist olukorda, et saades täiskasvanuks avastab lapsendatu, et tegelikult ei ole ta Ameerika kodanik.

1.7 Vajadus lapsendamisjärgse toetussüsteemi järele

Rahvusvahelises lapsendamises olevad lapsed on saanud oma elu jooksul mitmeid negatiivseid kogemusi ja traumasid oma bioloogilisest perest või asendushooldusest, mis kõik on jätnud oma jälje lapse psüühilisele ja emotsionaalsele arengule. Lisaks on enamik nendest lastest olnud oma esimesel eluaastal institutsionaalse hoole all, mis on mõjutanud tugevalt laste kiindumussuhte arenemist. (Barcons jt 2012)

Ida-Euroopast pärit laste puhul on selliseid mõjutusi leitud rohkem kui teistest riikidest pärit laste puhul – asendushoolduses olevate laste seas on leitud, et 50% nendest on madala sünikaaluga, enneaegselt sündinud ning paljude nende arengut on juba enne sündimist mõjutanud nende ema alkoholi tarbimine. Eelnevalt välja toodud punktid raskendavad omakorda nende laste kohanemist oma adoptiivpererkondadesse, kohanemist uude kultuuri, sotsiaalsesse keskkonda ja isegi uue keele õppimist. (ibid)

Võõrriikidest lapsendatud lastel on väga keerulised taustad, mis vajavad professionaalset sekkumist paremaks kohanemiseks. On leitud, et erinevad teraapiad, nõustamised ja toetavad teenused on tõstnud laste potentsiaali kohaneda ja kiinduda. (Barcons jt 2012; Lash 2000)

Lisaks lastele vajavad lapsendajad ise toetust ja abi, neile võib piisata oma perekonnalt ja kogukonnalt saadav toetus, kuid nad võivad vajada professionaalset nõustamist oma lapsendatud lastega ja muutunud olukorraga toime tulemiseks (Levy-Shiff, Zoran, Shulman 1997). Lapse kasvades tekivad lapsendamisest ja kultuurilisest erinevusest tekkinud identiteediprobleemid, mistõttu esineb adoptiivvanemate igapäevases elus väljakutseid. (Gray 2012; Lash 2000). Vanemad, kes ei ole saanud piisavalt ettevalmistust tekkinud olukorraga kohanemiseks, kuid ka vanemad, kes on saanud ettevalmistust, kuid satuvad siiski stressi kohanemiskustega, vajavad igakülgset toetust raskuste ületamiseks (Adoption Support... 2012). Sagedasti võib lapsendajatel olla perekonna toimimisest koos uue lapsega ebareaalsed ootused ning esimestel nädalatel, kui kõik ei toimi nende ideaali lähedastel, võib vanematel tekkida läbikukkumise tunne, sellistel juhtudel on perel palju abi professionaalsest nõustajast (Westhues, Cohen 1990).

Lapsendamiseelne kontroll, mitmed protseduurid ning tulevaste vanemate nõustamised, mille abil lapsendajaks pürgijaid selekteeritakse, peaks ideeliselt tagama lapse päritoluriigile ja vastuvõtvale riigile kindlustunde, et lapsendajad saavad oma lapsega edukalt hakkama ning ei vaja sotsiaalsüsteemi tuge, kuid eelnevalt viidatud uurimused näitavad, et nii lapsendatud lastele kui ka adoptiivvanematele on oluline pakkuda nõustamist ja tuge pärast lapsendamise otsust.

Rahvusvaheliselt lapsendatud laps peab kohanema uue kultuuri ja keelega, lisaks asenduskodust perekonda elama asumisega. Bronfenbrenneri teooria (Palacios 2009) järgi on selline ökoloogiline üleminek lapse arengu oluliseks mõjutajaks ning olenevalt tema kohanemisest mõjub kas positiivselt või negatiivselt. Võõrriigist lapsendatud lapse sujuv kohanemine uue mikrokeskkonnaga on suhteliselt keeruline protsess ning selles vajab ta lapsendajatepoolset toetust. Esmalt tuleb lapsel kohaneda oma lähikeskkonna muutustega, kuid lisaks sellele peab laps suutma kohaneda samal ajal uuest kultuurist tulenevate mõjutustega. Lapse ja lapsendaja vahelistest suhetest sõltub arengukeskkondade ülemineku mõju lapse arengule. Sagedasti võib lapsendajatele selline vastutus olla liiga suur kanda ning olukorda omakorda pingestab asjaolu kui väliselt saadakse vähe toetust.

Ameerika Ühendriikides ei ole ühtset riigipoolselt tasustatud süsteemi, mis tagaks võõrriigist ja siseriiklikult lapsendatud lastele võrdset toetuste või teenuste põhist kohtlemist. (International adoptions...i.a)

Võõrriigist lapse lapsendanud vanematele ei ole ette nähtud riiklikul tasandil lapsendamisjärgseid toetavaid teenuseid või toetusi, kuid siseriiklikul lapsendamisel on erivajadustega laste lapsendajatele spetsiaalne adopteerimisjärgne toetuste ja teenuste pakett (*ingl k Adoption Assistance Program –AAP*), mis võib sisaldada meditsiinilisi või terapeutilisi teenuseid ja/või ühekordset või igakuist rahalist hüvitist. (Adoption Subsidy i.a)

AAP toetusprogramm ei ole riigi poolt määratud välisriigist lapsendatud lastega peredele, aga seda on siiski mõningates osariikides võimalik taotleda, kui võõrriigist lapsendatav laps vastab esitatud kriteeriumitele. Seda saavad taotleda ainult erivajadustega laste lapsendajad ning ametlikud andmed, kas Eestist välja lapsendatavad lapsed on erivajadusega või mitte, avalikult puuduvad, kuid kui arvestada punkte, mille alusel lapsi võib välisriiki lapsendada (vt täpsemalt Rüüs 2013), saab eeldada, et Eestist pärit lastel on väike eeldus saada AAP toetusprogrammi, kui vastatakse teistele nõuetele.

Lisaks on võõrriigist lapsendanud vanematel osa osariikidest võimalik taotleda ühekordseid rahalisi toetusi. (International Adoptions and...i.a)

Üldjuhul võõrriigist pärit lapsendatud lapse vanemad ei saa riigi ega osariigi poolset rahalist toetust või tasustavaid teenuseid (International Adoptions and... i.a), seega leiavad vanemad oma lapsele meditsiinilist või terapeutilist abi omal käel ning üldjuhul

rahastavad seda ise. Kuna lapsendatud lapsed ja nendega kaasnevad võimalikud probleemid on spetsiifilised ja vajavad eriväljaõppega spetsialistide abi, siis ei ole teenuste kättesaadavus ja professionaalsus osariigiti ühtne ning seetõttu ei pruugi vajaminevad rehabilitatsiooniteenused olla kõigile abivajajatele kättesaadavad. (Lash 2000)

Lisaks teenustele, mis maksavad raha ning on osati peredele kättesaadamatud (Lash 2000), on olemas veel rahvusvaheliselt lapsendatud laste vanemate toetusgrupid, mis on internetipõhised või käivad koos kogukonnas, kas siis kirikute, koolide, vabaajakeskuste vms avalike asutuste juures. Üldjuhul ei ole nende toetusgruppide loojad/eestvedajad professionaalsed nõustajad, vaid need on kogemuspõhised ja nende gruppide suunitlus sõltub grupi eestvedaja huvidest. (Adoption Support...2012)

1.8 Rahvusvahelise lapsendamise varjupool

Rahvusvahelises lapsendamises on esinenud traagilisi adopteerimisjuhtumeid, mis on pärvinud ajakirjanduse tähelepanu. Vene meedia sõnul on alates 1990.–2012. aastani olnud 19 juhtumit, kus Venemaalt adopteeritud laps on Ameerika vanemate hoole all kasvades kahtlastel asjaoludel surma saanud. (Elder 2012)

Eesti meediasse on jõudnud üks juhtum, kus Eestist lapsendatud lapsed leiti Ameerika Ühendriikides nende adoptiivvanemate poolt hooletusse jäetuna (Masing 2006).

Erinevate uuringute põhjal USA lapsendajate seas eri ajahetkedel on välja toonud, et USA-s on lapsendamise katkestamise (*adoption disruption*) juhtumeid 10-25% kõikidest lapsendamisest (Welfare 2012). USA meedia sõnul on alates 2000. aastast USA föderaalseaduse järgi osariikidel kohustus dokumenteerida juhtumeid, kus rahvusvaheliselt lapsendatud lapsed on antud uutesse kodudesse. Samuti peaksid sellistest juhtumitest Ameerika valitsust teavitama lapsendamise agentuurid. (Twohe 2013) Kuid kui arvestada uuringutes selgunud tulemusi ja andmeid, et 2011 aastal katkestati USA valitsuse andmetel 9320 lapsendamise seast kõigest 6 lapsendamist (Welfare 2012), võib eeldada, et katkestamise juhtumeid ei dokumenteerita tõeselt.

Kui lapsendamise katkestamise juhtumeid saab osaliselt jälgida, siis lapsendatud lastest loobumise (*adoption dissolution*) juhtumite puhul ei ole see võimalik, kuna peale lapsendamise seaduslikustamist võivad lapse ja lapsendamisjuhtumi andmed muutuda

(Festinger 2002). Seega ei ole teada, kui palju lapsendamisi sellisel moel ebaõnnestuvad.

Rahvusvaheliselt lapsendatud lastel puudub ametlik järelvalve, seega keegi ei tea, kui palju nendest adopteerimistest ebaõnnestuvad, kui aga arvestada neid sama protsendi järgi nagu riigisiseseid adopteerimisi, siis alates 1990 lõpust on ameeriklased lapsendanud võõrriikidest 243 000 last, tänaseks päevaks on vähemalt 24 000 last oma esialgsetest vanematest ilma jäänud ning on teadmata saatusega. (Twohe 2013)

1.8.1 Lapsendatud lapsest loobumine

Lapsendamise ebaõnnestumisel on mitmeid erinevaid põhjusi ning alati ei saa kindlat põhjust välja tuua, kuid üheks põhjuseks peetakse vale- või vähese informatsiooni andmist lapsendatud lapse kohta, sellisel juhul ei ole lapsendajad piisavalt ettevalmistunud lapsega kaasnevateks emotsionaalseteks, meditsiinilisteks ja käitumuslikeks probleemideks. (Schwartz 2006).

Lisaks on leitud, et kui laps on oma bioloogilisse emasse tugevasti kiindunud, siis võivad tema adoptiivvanemad suurema tõenäosusega temast loobuda, samuti kui lapsel tekib raskusi uute vanematega kiindumussuhte loomisel (Smith & Howard 1991).

Cohen (1981) leidis oma uuringus, et lapsendatud lapsel võis oma adoptiivemaga kiindumussuhte loomiseks aega minna vähemalt 18 kuud või isegi palju rohkem, tihti saavutas laps kiindumussuhte eelnevalt mõne teise perekonnaliikme, näiteks isa või vanaemaga. Sellel põhjusel võib lapsendajast ema end sel ajal tunda läbikukkujana ning lapsendatud lapsest loobuda. (Westhues & Cohen 1990)

Lisaks on välja toodud mitmeid põhjuseid lapsendatud laste tausta kohta, mis väidetavalt tõstavad riski, et laps kogeb tulevikus adoptiivvanematepoolset hülgamist. Suuremas riskis on mitmete erivajadustega lapsed (Levy-Shiff, Zoran, Shulman 1997), hilisemas eas lapsendatud lapsed ning lapsed, kes on varasemalt kogenud väärkohtlemist, varasemat lapsendamise katkestamist, emotsionaalseid või psüühilisi probleeme (Westhues & Cohen 1990). Samuti on suuremas riskis seksuaalselt väärkoheldud lapsed või seksuaalselt väljakutsuvalt käituvad lapsed (Smith & Howard 1991).

Eestist välisriiki lapsendatud lapsed on enamasti erivajadustega ning vanemas eas (vt täpsemalt Kivirüüt 2011), seega saab Eestist lapsendatud lapsi pidada riskigrupis olevateks.

Lapsendatud laste kasvatamisel ei tea raskustesse sattunud vanemad alati, kuhu abi saamiseks pöörduda ning kui leiavad koha, kust abi saada, siis võib takistuseks olla selle teenuse kõrge hind (Festinger 2002).

Kui vanematel on rahalisi võimalusi, võivad nad enne lapsest loobumist proovida oma lapsele pakkuda erinevaid meditsiinilisi ja terapeutilisi teenuseid, mis tekkinud rasket olukorda leevendaks. Samuti on olemas spetsiaalsed hoolekandeesutused, kuhu võib lapse kuudeks või isegi aastateks saata. See kõik maksab kümneid kuni sadu tuhandeid dollareid. Kuna sagedasti on pered suurte lapsendamiskulude tõttu oma viimased säästud ära kulutanud või isegi laene võtnud, siis igasugused suured lisakulutused on nende jaoks majanduslikult väga rasked. (Adoption Disruption...2012; Ashe 2003; Schwartz 2006)

Ametlik lapsest loobumise protsess on keeruline ja kulukas ning võib kaasa tuua uurimise laste väärkohtlemise osas. Lisandub veel hirm, et adopteeritud lastest loobumine tähendab ebaõnnestumist ning toob kaasa tagajärje, et tulevikus enam adopteerida ei saa, seetõttu hakkab osa lapsevanemaid otsima oma lastele uusi kodusid ebaseaduslikul teel. (Ashe 2003; Schwartz 2006)

Kuna Eestist välisriiki lapsendatavad lapsed on eelnevalt välja toodud tegurite tõttu suuremas riskis (vt täpsemalt Levy-Shiff, Zoran, Shulman 1997 ja Westhues & Cohen 1990) kogemaks lapsendamise katkestamist, siis võib oletada, et kõikidel Eestist välisriiki lapsendatud lastel ei ole oma adoptiivpere juures oodatud helget tulevikku. Vähemalt üks juhtum USAs toimunud Eesti laste väärkohtlemises on Eesti meediasse jõudnud (Masing 2006), selle põhjal võib oletada, et USAs võib esineda lastest loobumise juhtumeid.

1.8.2. Ebaseaduslik lapsendatud laste ümberlapsendamine

Adoptiivvanemad otsivad adopteeritud lastele uusi vanemaid põhiliselt internetikesksete lapsendajate kogukondade kaudu. Nende toetusgruppide üheks väljundiks on eelnevalt

adopteeritud lastele uute perede leidmine, kas see lõppkokkuvõttes vormistatakse seaduslikult või mitte, sõltub gruppidest ja inimestest, kes selles osalevad.

Rahvusvaheline uudisteagentuur Reuters viis aastatel 2007–2012 läbi internetipõhiste toetusgruppide uuringu, mis keskendus ühele konkreetsele Yahoo suhtlusgrupile, mille nimeks oli Adopting-from-Disruption ning kus Ameerika Ühendriikides elavad vanemad otsisid oma adopteeritud lastele uusi vanemaid. Lisaks sellele foorumile leiti kokku kaheksa erinevat veebilehekülge, kus toimus lisaks omavahelisele nõu andmisele adopteeritud laste ebaseaduslik vahendamine. (Twohey 2013) Vähemalt 70% nendest lastest olid rahvusvaheliselt lapsendatud (Mcneill, Respaut, Twohey 2013; Twohey 2013).

Ametlikke andmeid, mis kajastaksid sellist ebaseaduslikku laste vahendamist, ei ole Ameerika Ühendriikide valitsuse poolt esitatud, samuti ei ole teaduspõhiseid uuringuid koostatud ning kuni vastav uurimuse (Twohey 2013) raporti avaldamisele ei tunnistanud Ameerikas avalikult selle probleemi olemasolu. Ameerika Ühendriigid on alla kirjutanud Haagi konventsiooni leppele, mille üheks põhieesmärgiks on just takistada rahvusvahelise lapsendamise raames toimuvaid laste vahendamisi. Rotabi & Gibbons (2012) järeldusel ei suuda USA paljudest Haagi konventsiooni punktidest kinni pidada ja tagada laste õiguste kaitset, samale järeldusele jõudsid Reutersi uurijad.

Nad leidsid, et sellised lapsendatud laste vahendamised toimusid täiesti ebaseaduslikult. Lastest huvitatud isikutele ei tehtud taustakontrolli, nad ei olnud sotsiaaltöötajate jaoks nimetatud lapsendajateks sobilikeks, nende kodusid ei oldud kontrollitud, nende kriminaaltaustast ei teadnud last pakkuvad vanemad midagi. (Twohey 2013)

Ühtegi ametnikku sellisest lapse vahetusest ei teavitatud ning lapse üleandmine toimus kohe pärast mõne kirja vahetust lapse seadusliku esindaja ja lapsest huvitatud isiku vahel. Selliste üleandmistega käigus vormistati notariaalselt kinnitatud volitus (*inglise keeles power of attorney*), mille alusel antakse oma lapse kasvatamise õigused üle teistele isikutele, volituse alusel on uutel vanematel notariaalsed õigused lapse üle, mille abil nad saavad lapse uude kooli panna, samuti hakkavad valitsuselt lapsetoetust saama. Selle dokumendi koostamiseks ei ole vaja kaasata lapsendamisagentuure, juriste või lastekaitsetöötajaid ning see on saanud võimaluseks vanematele, kes soovivad oma lastest ebaseaduslikul teel vabaneda ning ilma suurema tähelepanuta ja ametnikke

kaasamata oma lastele uusi vanemaid leida. Teiselt poolt on see suurepäraseks vahendiks pedofiilidele, laste kupeldajatele ja teistele kuritegelike motiividega isikutele laste enda juurde elama saamiseks ja ärakasutamiseks. (Twohey 2013; Twohey & Goelman 2013)

ÜRO laste õiguste konventsioon ning Haagi konventsioon rõhutavad, et lapse lapsendamine peab ja tohib olla üksnes lapse parimaid huvisid arvestav ning lapse heaolu esiletõstev. Reutersi poolt kirjeldatud juhtudel ei ole laste õigusi mitte ainult eiratud, vaid sellises vahendamise protsessis olevate laste elu ja tervis on otseselt ohtu pandud. Lastel elukohariik ei ole selle takistamiseks ühtegi sammu ette võtnud ning laste päritoluriigid ei pruugi toimuvast teadlikud olla.

Tänu Reutersi uurijate poolt läbiviidud uuringule on rahvusvaheliselt lapsendatud laste heaolu nimel hakatud vastu võtma muudatusi. Föderaalasel tasandil on hakatud otsima olukorra ennetamiseks lahendusi ning samuti on USA osariigid otsustanud hakata lapsendatud laste ebaseaduslikku lapsendamist seadusega keelama, 2014. aasta aprilli seisuga on üks osariik selle sammu ette võtnud. (Examiner 2014)

Kuigi sellise kuritegevusliku tegevuse keelustamine on võetud eesmärgiks, siis see ei pruugi tähendada, et olukorda suudetakse adopteeritud laste jaoks lahendada. Võimatu on adoptiivvanemate karistamine olukorras, kus lapsendatud lapsed ja nende edasine elukäik ei ole jälgitud nende päritolu riigi ega Ameerika valitsuse poolt. Ametnikud ei pruugi teada, et lapsendatud laps enam oma adopteeritud vanemate juures ei ela. (ibid, Twohey 2013) Värske andmete põhjal toimuvad siiani internetikeskkondades laste vahendamised (Examiner 2013) ning ainult karistamisega sellest probleemist ei vabaneta. Lisaks karistamisele peaks ennetavaid meetodeid kasutama.

1.9 Varasemad uurimused

Rahvusvahelisi lapsendamisi on erinevates riikides uuritud mitmeti. Põhilisemateks suundadeks on kliinilised uuringud, kus on uuritud adopteeritud laste kiindumussuhteid ja kiindumussuhete häireid, käitumishäireid, traumaga toime tulemist, hakkamasaamist koolis ja kodus.

Varasemad uuringud on leidnud, et andes adopteeritud lapsele pärast lapsendamisprotsessi mõistlikult aega kohaneda, saavad lapsed üle mitmetest

füüsilistest terviseprobleemidest, samuti on positiivsed õppimise ja keelelise arengu tulemused (vanematel lastel võib olla veidi raskusi keelelisel tasandil). Käitumuslikul ja emotsionaalsel kohanemisel on uuringutulemused ühtsed: rahvusvaheliselt lapsendatud lapsed saavad hästi hakkama. Nende areng on võrdne või ainult veidikene madalam kui siseriiklikult lapsendatud lastel. Enamik uuringuid kinnitab, et lapsendamine aitab lastel üle saada psüühilistest ja füüsilistest arengu mahajäämustest. (Davies 2000: 172)

Lisaks on uuritud rahvusvaheliselt lapsendatud laste kohanemist ning kohanemisega seotud faktoreid ning otsitud vastuseid, mis soodustab edukamat lapsendamist ning mis võib põhjustada lapsendamiste ebaõnnestumisi. Paljud uurimused toovad välja, et last mõjutavad kohanemisel tema vanus, erivajadused ning lapsendamiseelne minevik: kui pikalt on olnud asenduskodus või erinevates kasuperedes ning milliseid füüsilisi või emotsionaalseid traumasid on kogetud. (Coakley & Berrick 2007; Levy-Shiff, Zoran, Shulman 1997)

Eestis on rahvusvahelisest lapsendamisest tehtud mõned üksikud üliõpilasuuringud. Kristina Anderson (2010) uuris oma bakalaureusetöös rahvusvahelist lapsendamist spetsialistide vaatenurgast. Uurimuse tulemusena selgus, et rahvusvahelise lapsendamisega kokku puutuvad spetsialistide arvates on lapse võõrriiki lapsendamine positiivne tulemus lapse jaoks, kes Eestist endale peret ei leia. Lisaks usuti, et lapse uuel kodumaal saab erivajadusega laps paremaid rehabilitatsiooniteenuseid ning parem tugisüsteem aitab lapsel paremini elus toime tulla. Rahvusvahelise lapsendamise kitsaskohtadena toodi välja laste vähene ettevalmistav osa lapsendamiseks ning aeglane kohtusüsteem, mis muudab lapsendamisprotsessi väga pikaldaseks. (Anderson 2010)

Kadi Raudsepp (2010) viis läbi uurimuse teemal „Lapsendamise sotsiaalõiguslikud aspektid Eesti ja Ameerika Ühendriikide võrdluses“. Selle uurimuse seadusandluste analüüs näitab, et USAs ollakse lapsendajate suhtes liberaalsed, ent liigne liberaalsus võib kaasa tuua sotsiaalseid ja eetilisi probleeme. Lisaks on tema töös välja toodud, et Ameerika Ühendriikides on lapsendamise vahendamise eest raha võtmine muutnud lapsendamised pigem kaubanduseks ja ärilistel põhjustel võib seetõttu lapsendajate taust- või järelinfo päring kesiseks jääda. (Raudsepp 2010)

Helen Tensbeki 2011. aastal läbiviidud magistritöö teemal „Lapsendajate ootused ja tegelikkus“ on väga oluliseks uurimuseks Eesti lapsendamise ajaloos. Selle käigus intervjueriti 11 Eesti peret, kes on lapsi riigisiselt lapsendanud. Tensbek jõuab oma töös järelduseni, et lapsendamisprotsess (lapsendamiseni jõudmiseks) on liiga vaevaline ja bürokraatia on pikk, s.h tunnevad pered, et lapsendamisotsuse ootamisaeg on nii vanematele kui ka lastele liiga pikk. Ametnikel on ebaühtlane kompetentsus ja ettevalmistus. Info kättesaadavus lapse tervisliku seisundi, päritoluvanemate tervise, dokumentide jms tausta kohta (k.ajuriidiline olukord) on probleemne.

1.10 Uurimisprobleem

Eesti Vabariigi perekonnaseaduse (2010) järgi võib Eestist välisriiki lapsi lapsendada ainult erandjuhtumina, siis kui lapse eest ei ole võimalik Eesti-siseselt vajalikul määral hoolitseda. Eestist lapsendatakse lapsi välisriiki alates 1990ndatest aastatest, keskmiselt paarkümmend last aastas, mis on umbes poole vähem kui siseriiklikult uude perekonda lapsendatud lapsed (vt täpsemalt Tabel 1 lk 18).

Viimase kümne aasta jooksul on välisriiki lapsendamine olnud pidevas muutuses, kuid kokku on aastast 2002 Eestist välisriiki oma uute adoptiivvanemate juurde elama asunud 260 last, nendest 91 last Ameerika Ühendriikidesse. (vt täpsemalt Tabel 2 lk 19) Ameerika Ühendriikidel on raskusi Haagi konventsiooni punktide (vt lisaks Rotabi & Gibbons 2012) ja samuti LÕKi eeskirjade täitmisel (vt täpsemalt Convention on the...2005). Tekib küsimus, kas ja kuidas Ameerika Ühendriigid järgivad rahvusvahelisi laste õiguste eest seismise regulatsioone. Arusaamad laste õigustest lapsendamisprotsessis, laste heaolust ja nende kaitsmisest ei ole Eestil ja Ameerika Ühendriikidel ühtsed, ometi lapsendatakse siit Ameerika Ühendriikidesse lapsi usus, et neil on seal parem kasvada (vt nt Anderson 2010).

Rahvusvahelist lapsendamist on Eestis väga vähe uuritud ja seda ainult spetsialistide vaatenurgast. Eestist välisriiki lapsendatud laste lapsendamisprotsessist, kohanemisest uues riigis ja elukäigust ei ole midagi teada peale formaalsete lapsendamisjärgsete raportite Sotsiaalministeeriumile. Rahvusvahelise lapsendamise protsessi kogemusi adoptiivvanematelt ja lapsendatud lastelt Eestis varasemalt uuritud ei ole. Seega avalikkusele kättesaadavaid kvalitatiivseid andmeid välisriiki lapsendatud lastest ja nende edasisest elukäigust ei ole, on ainult oletused, et neil on seal parem elada ja

kasvada kui Eestis. Tegelikult ei olda teadlikud, kas nende laste heaolu on tagatud või on nad väärkohtlemise ohvrid, nagu ühest meediasse lekkinud juhtumist sai lugeda (vt täpsemalt Masing 2006).

Ülemaailmselt on viimastel aastatel toimunud rahvusvahelisel lapsendamisel palju muutusi: mitmed riigid on korrigeerinud oma vastavaid seadusandlusi või on otsustanud lõpetada välisriikidesse lapsendamisi sootuks. Eestis on uue Perekonnaseaduse (2010) vastuvõtmisega samuti toimunud mõningased muutused, lapsendamine on muutunud rohkem lapse huvisid arvestavamaks, lapse välisriiki lapsendamise üle otsustab nüüd spetsiaalne rahvusvaheline lapsendamise komisjon, kes lähtub oma otsusest lapsendaja sobilikkuse üle lapse heaolu arvestades (Riisalo 2011). Lisaks on uurimuse koostamise ajal tegemisel uue Lastekaitse seaduse koostamine, mille raames soovitakse rahvusvahelise lapsendamisega seonduv veelgi täpsemalt määratleda ning mis omakorda võib kaasa tuua uusi muutusi. Sellega seoses on rahvusvahelise lapsendamise protsessi uurimine lapsendajate ja laste kogemuste kaudu asjakohane ja päevakajaline.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on kirjeldada adoptiivvanemate ja laste kogemusi Eestist välisriiki lapsendamise protsessiga.

Eesmärgi täitmiseks püstitasin järgmised uurimisküsimused:

1. Millisena kirjeldavad adoptiivvanemad ja lapsendatud lapsed oma kogemusi rahvusvahelise lapsendamisega Eestist?
2. Kuidas on adoptiivvanemate ja laste kogemuste kirjelduse alusel Eestist välisriiki lapsendamise protsessis arvestatud lapse huvidega?
3. Kuidas lapsed ja vanemad kirjeldavad lapsendamisjärgset kohanemist ja argielu?

II PEATÜKK: METOODIKA

2.1. Uurimuse metoodika

Oma uurimuse läbiviimiseks valisin kvalitatiivse lähenemise, sest soovisin uurida, kuidas kogetakse lapsendajate ja lapsendatud laste poolt välisriiki lapsendamise protsessi. Informatsiooni selle temaatika kohta oli vähe ning seetõttu oli vastava eesmärgi püstitamiseks kvalitatiivne uurimus õige.

Käesoleva uurimuse andmete kogumiseks ja analüüsimiseks kasutasin juhtumiuuringu struktuurilisi aspekte. Juhtumimeetodi uuring ei ole meetod, kuidas uurida, vaid määrab valiku, mida uuritakse. (Stake 2005)

Stake'i (2005) käsitle järgi saab juhtumiuuringut jagada kolme tüüpi uuringuteks. Esimeseks on olemuslik juhtumiuuring, kui konkreetselt selle juhtumi kohta tahetakse rohkem teada. Kõikide oma iseärasuste ja tavalisustega on see konkreetne juhtum huvipakkuv ning seda uuritakse sügavuti. Sellise uuringu eesmärgiks ei ole mõista mingisugust abstraktset nähtust, samuti mitte teooria ehitamine, vaid lihtsalt mõista käesoleva juhtumi olemust. Instrumentaalne juhtumiuuring on käsitluses, kui juhtumit uuritakse, et saada ülevaadet probleemist või tulemusi seostada üldsusega. Juhtum ise on teise tähtsusega, ta on vaid toetav rollikandja. Kolmas juhtumiuuringu tüüp on mitmete juhtumite kogum, kus juhtum ise on väheses fookuses ja kannab eesmärki olla üks juhtumitest, mille taustal uuritakse fenomeni, populatsiooni või üldist konditsiooni. (Stake 2005: 445)

Käesolevas uurimuses on tegemist olemusliku juhtumiuuringuga, see tähendab, et käesolevas uurimuses on selleks juhtumiks rahvusvahelise lapsendamise protsess. Juhtumiuuringu käsitlemine selles kontekstis andis võimaluse koguda rahvusvahelise lapsendamise protsessi kui nähtuse kohta mitmekesist informatsiooni erinevatest allikatest ning kasutada erinevaid andmekogumismeetodeid.

2.2. Uurimuse käik

Perekonnaseaduse (2010) alusel kehtib Eestis lapsendamise saladuse pidamine, mille põhjal on lapsendajate ja lapsendatud laste andmed kõrvalistele isikutele salastatud ning vastavad ametnikud ei tohi ilma avaliku huvita neid andmeid avalikustada.

Uuritava sihtrühmaga kontakti saamiseks võtsin kõigepealt ühendust Sotsiaalministeeriumi rahvusvahelise lapsendamise spetsialistiga, kelle käest sain Rootsi lapsendamisagentuuri Adoptioncentrum kontaktid. See agentuur on Sotsiaalministeeriumi partner Rootsi Kuningriigi rahvusvahelise lapsendamise korraldamisel. Algselt pidid uurimuses osalejad olema pärit Rootsist.

Novembris 2013 saatsin lapsendamisagentuuri kontaktisikule ennast ja oma uurimust kirjeldava pöördumise palvega nende kaudu uurimuses osalejaid leida. Paari nädala pärast kontakteerusin sama isikuga telefoni teel, et saada kinnitust oma kirja kohalejõudmisest. Sain nõusolek, et mul aidatakse uurimuse läbiviimiseks leida kontakt Eestist lapsi lapsendanud peredega. Enda poolt pidin lisaks saatma täpsustava informatsiooni uurimuses osalevate perede valiku osas ning pöördumise peredele. Koostasın põhjaliku pöördumise lapsendajatele, mille lasin rootsi keelde tõlkida ja saatsin koos soovitud informatsiooniga vastavale lapsendamisagentuurile. Pärast seda ei õnnestunud mul antud kontaktisikuga ühendust saada telefoni ega e-posti teel. Seega ei õnnestunud mul Rootsi kodanikest adoptiivvanemaid oma uurimusse saada.

Teine välisriik, kellega Eestil on rahvusvahelise lapsendamise osas koostööleping, on Ameerika Ühendriigid, hakkasin otsima kontakti ameeriklastest lapsendajatega. Alustasin internetiotsinguga, mille kaudu leidsin mõned veebipäevikud, kus adoptiivvanemad kirjeldasid oma kogemusi välismaalt lapsendamisega. Leidsin kolm päevikut, mille läbitöötamisel leidsin, et nende inimeste kogemusi võiks täpsemalt uurida ja seeläbi Eestist välismaale lapsendamist uurida. Kontaktandmed olid avalikud kahel päevikupidajal, saatsin mõlemale meili ja Facebook.com suhtlusportaali vahendusel tutvustavad kirjad endast ning oma uurimusest ja soovist nende pere lapsendamise lugusid oma uurimuses kajastada. Sain ühe positiivse vastuse ning selle isiku abil sain uurimusse ülejäänud osalejad.

2.3. Uurimuses osalejad

Uurimuses osalemise eelduseks oli algselt, et osalejal on otsene kogemus Eestist välisriiki lapsendamise protsessiga. Uurimuses osalesid neli adoptiivema, neli lapsendatud last ning üks katkestatud lapsendamissuhetest pärit lapsendatud laste

eestkostja, kelle peredes kasvavad Eesti päritolu lapsed (vt täpsemalt Lisa 1 Uurimus osalejad). Uurimuses osalenud peredes lapsendati lapsed Ameerikasse aastatel 2007–2010.

Tulenevalt konfidentsiaalsuse reeglitest on uurimuses kasutatavate inimeste nimed muudetud (k.a tsitaatides), samuti on osa andmeid üldistatud kaitsmaks peresid äratundmise eest. Lisaks uurimuses osalenute nimedele on muudetud või märgitud initsiaaliga teised uurimuses kajastatud osalised, kuna puudub nende nõusolek uurimuses kajastatud saada.

Järgnevalt tutvustan uurimuses osalejaid täpsemalt, et lihtsustada analüüsi lugemist ja luua kontekst andmete mõistmiseks.

Miralda ja John on abielus olnud 12 aastat, Miralda on kodune ema. Nad lapsendasid Martini ja Danieli, kui poisid olid kolmeaastased. Lisaks kasvab nende juures Miralda sugulase tütar, keda nad on kasvatanud tüdruku varasest lapsepõlvest alates.

Miralda oli käesoleva uurimuse võtmeisik, tema kaudu sain kontakti enamiku uurimuses osalenud peredega. Miralda veebipäevik oli üks esimestest, mida lugesin, ning mille tõttu otsustasin üritada uurimust läbi viia Ameerika kodanikega. Miraldaga võtsin ühendust meilitsi ning pärast mõnepäevast mõtlemisaega oli ta nõus käesolevas uurimuses osalema, vastates küsimustele ning jagades veebipäevikus olevat informatsiooni. Lisaks kaasas Miralda ühe internetipõhise lapsendajate toetusrühma kaudu minu uurimusse teisi osalejaid.

Shelly ja Brian on meditsiinitöötajad. Lapsendamise ajal olid Mary ja Lisa viieaastased. Lisaks on Shelly ja Brian hilisemalt lapsendanud ühe lapse Ameerika Ühendriikide siseselt.

Brenda ja Elvis on abielus, neil on kokku viis last, kellest kolm on bioloogilised lapsed, üks on Brenda noorem vend, keda kasvatatakse kui oma last, ning Erik, kes lapsendati Eestist viieaastasena.

Carol on oma abikaasaga olnud abielus 22 aastat, nende peres kasvab bioloogiline poeg ning kaks Eesti päritolu last: Tom ja Jessica. Tom oli lapsendamise hetkel aastane. Jessica on 11aastane ning ta lapsendati Caroli peresse alles mõned kuud enne

käesolevas uurimuses osalemist. Algselt lapsendati Jessica Eestist Ameerika Ühendriikidesse mitmeid aastaid tagasi, kuid tema esialgne adoptiivpererkond loobus tüdruku kasvatamisest ning andis ta ära eeskosteperesse, kust aastaid hiljem Carol tüdruku oma peresse lapsendas.

Valentina on 17aastane tütarlaps, kes lapsendati koos oma aasta noorema vennaga Ameerika Ühendriikidesse viis aastat tagasi. Esimesed kolm aastat elasid nad oma adoptiivpere juures, kus vanemad neid väärkohtlesid. Seejärel elasid nad umbkaudselt aasta eeskosteperes ning seejärel sattus Valentina elama oma praegusesse peresse, kes planeerib teda adopteerida.

Amanda annab käesolevale uurimusele teise vaatenurga, tema mitte ei osale uurimuses lapsendajana, vaid katkestatud lapsendamissuhetest tulnud laste eestkostjana.

Amanda kodus elab väga palju eri vanuses ja rahvusest lapsi, tal on mitmed bioloogilised lapsed, mitmed lapsed, kes on lapsendatud erinevatest riikidest, ning lisaks elavad erinevatel ajahetkedel tema juures lapsed, kelle on tema juurde saatnud nende laste esialgsed lapsendajad, kes ise ei ole neid lapsi kasvatada soovinud. Viimasel viiel aastal on Amanda enda juurde võtnud elama kaheksa Eestist pärit last, kellest nende Ameerika adoptiivvanemad on loobunud, seda kogemust jagabki Amanda käesolevas uurimuses.

2.4. Andmete kogumine ja uurimuse käik

Järgnevalt kirjeldan uurimuse käiku ja andmete kogumist. Minu andmestiku moodustavad erinevatest allikatest pärit andmed. Iga osalejaga intervjuu tegemine oli erinev, lähtudes eelkõige uuritavate poolt valitud sobilikust meetodist (kirjalik, suuline intervjuu). Intervjuu küsimused koostas teadaolevatele andmetele põhinedes, mis oli kogutud veebipäevikutest või osalejate poolt kirja pandud lapsendamise kogemusel põhinevatest lapsendamislugudest (vt lisaks Lisa 2). Uurimuse käigus kasutasin mitmeid kvalitatiivseid andmekogumismeetodeid. Esmaseks andmekogumismeetodiks valisin dokumentide analüüsi. Dokumendid, mida analüüsisin, olid osalejate veebipäevikud, neid pidasid osalejad kajastamaks oma vahetuid tundeid lapsendamisprotsessi vältel ja järgselt. Ükski veebipäevik ei olnud alguse saanud käesoleva uurimuse pärast.

Paralleelselt dokumentide analüüsimisele kogusin osalejatelt, kellel kirjeldatud dokumendid puudusid, lapsendamislugusid. Dokumentide analüüsile lisaks toimusid intervjuud (vt täpsemalt Lisa 2)

Intervjuude koostamisel tuginesin dokumentide ja lapsendamislugude analüüsi põhjal kogutud andmetele. Intervjuud viisin läbi nii kirjalikult kui ka suuliselt.

Kõik uurimuse käigus kogutud andmed on ingliskeelsed, k.a intervjuud.

Algselt oli küll uurimuses osalejate kategooria paika pandud, kuid uurimuse käigus rääkisid adoptiivvanemad peredest, kes on oma Eestist lapsendatud lastest loobunud ning nad ära andnud. Seda kinnitas Valentina ja Jessica lugu. Sellise informatsiooni korduv ilmumine oli üllatuslik, kuna vastavad andmed ei ole Eestis avalikult kättesaadavad ning selle põhjal sai järeldada, et Eestist võõrriiki lapsendatud lastel läheb välisriigis oma uue pere juures elades edukalt. Selle taustal soovisin saada kontakti peredega, kellel on lapsendatud lapsest loobumise suhtes isiklikud kogemused, et mõista, kas on midagi, mida saab Eesti lapsendamise süsteemi juures muuta, et tulevikus vältida selliste juhtumite toimumist. Lapsendajatega kontakti saavutada mul ei õnnestunud, kuid kaasasin uurimusse katkestatud lapsendamissuhetest tulnud laste eeskostja.

Miraldale koostasintervjuu küsimused, lähtudes tema veebipäevikus olevast informatsioonist. Ta nõustus küsimustele vastama nii kirjalikult kui ka suuliselt. Kirjalikele küsimustele vastas Miralda osaliselt, samuti ei jõudnud me konkreetsete kokkulepeteni Skype'i videokõne vahendusel intervjuu toimumise suhtes.

Shelly saatis esimese kontakti järel oma laste lapsendamisloo, mille põhjal koostasintalle personaalsed intervjuuküsimused. Shelly vastas põhjalikult kõikidele e-posti teel saadetud küsimustele, saates lisaks lapsendamise dokumendid ja perepildid. Shelly ettepanekul viisin läbi Skype'i videokõne tema lapsendatud tütarde Mary ja Lisaga. Intervjuu oli kvaliteedilt katkendlik.

Brenda saatis mulle Eriku lapsendamisloo, kuid pärast mõningast kirjavahetust ja usalduse saavutamist pakkus ta lisaks ligipääsu oma kahele avalikkuse eest suletud veebipäevikule, millest üks kirjeldas Eriku lapsendamisprotsessi ning teine nende pere igapäevaelu pärast Eriku lapsendamist. Andmete põhjal koostasint Brendale intervjuuküsimused ning intervjuu viisime läbi Skype'is videokõnena. Erikuga toimus

intervjuu Skype'i videokõne vahendusel. Lisaks eelnevale pakkus Brenda mulle Facebook.com suhtlusportaali konto ligipääsu.

Miraldalt sain Caroli e-posti aadressi, tema usaldust oli teistest osalejatest oluliselt raskem võita, kuna ta tundis ennast ebakindlana jagada isiklikku informatsiooni võõra isikuga. Kinnitus tema osalemise kohta saabus pärast tihedat kirjavahetust. Carol ei saatnud mulle lapsendamislugu, intervjuu küsimused koostas teiste intervjuueeritavate küsimuste põhjal. Carol muutus avatumaks pärast intervjuu ja lisaküsimuste vastamist ning tundis huvi Eesti üldise olukorra ning käesoleva uurimuse edenemise osas. Tänu usalduslikule suhtele sain ligipääsu Tomi lapsendamisprotsessi kajastavale avalikkuse eest suletud veebipäevikule, mis sisaldas 38 postitust, lisaks saatis Carol mulle perefotosid.

Miralda kaudu sain kontakti ka Valentinaga, kes elas lapsendamisprotsessi kestel Miralda õe juures. Valentinaga intervjuu kokkuleppimise protsess oli keerukas: algselt vahendas meievahelist suhtlust Miralda ning ühist aega Skype'i videokõne tegemiseks oli keeruline leida, mitmeid kordi kokkulepped ebaõnnestusid. Hiljem sain Valentina isikliku e-posti aadressi, mille kaudu viisin läbi kirjaliku intervjuu.

Kirjavahetuses selgines, et Valentina inglise keele oskus ei ole uurimuse küsimuste sisu mõistmiseks piisav. Valentina poolt antavad vastused olid mulle kohati arusaamatud. Lihtsustades küsimusi üritasin tema jaoks keeleliselt rohkem mõistetav olla. Valentina vastused olid lakoonilised, sisult keerulised, kohati arusaamatud. Täpsustavate küsimuste vastused olid lakoonilised, kirjakeel grammatiliselt ebakorrektned. Minul puudusid piisavad teadmised kõnekeeleliste väljendite osas, et teda paremini mõista. Mõne küsimuse osas oli pärast lisaküsimuse esitamist tema vastused selgusetud, seejärel otsustasin mitte rohkem küsida, kartes ohustada tekkinud omavahelist usaldust.

Kontakt Amandaga oli loodud varasemalt. Uurimuse alguses osales Amanda lapsendaja rollis. Tema veebipäeviku põhjal olin koostatud uurimusküsimused, millele vastamine jäi pooleli ajapuuduse tõttu. Saades teada tema seosest katkestatud lapsendamissuhetest pärit Eestist lapsendatud lastega, kontakteerusin temaga meilitsi ning sain ta nõusoleku uurimuses osalemiseks. Amandaga viisin läbi suulise intervjuu Skype'i videokõne vahendusel. Hilisemal intervjuu transkribeerimisel tekkisid tehnilised probleemid. Osa intervjuust põhines üldsõnalise kodeerimisel tekkinud järeldustest. Kokkuvõtlikult on kogutud andmed esitatud tabelis töö lõpus (Lisa 2).

2.5. Andmeanalüüsi meetod

Andmete analüüsimiseks kasutasin üldist analüütilist strateegiat Robert K. Yin (2009: 131) kirjelduses, mille kaudu luuakse andmete analüüsimisel juhtumile kirjeldav raamistik. Kirjeldav raamistik organiseerib juhtumiuuringu andmete analüüsi ning laseb eeldada, et andmed koguti nendele teemadele vastavalt. (Yin 2009:131) Toetudes eelnevalt loetud temaatilisele kirjandusele ja varasematele uuringutele, panin uurimuse koostajana enne andmete kogumist paika käesoleva uurimuse üldise raamistiku ideeliste peatükkide näol, mis olid mulle huvipakkuvad käesoleva juhtumi uurimise juures. Andmete kogumisel sai neid teemasid korduvalt muudetud ning hilisema analüüsi käigus uuesti korrigeeritud. Käesolevas uurimuses kasutatud andmete analüüsi meetod lubas sellist paindlikku käsitlust.

Lisaks eelnevalt välja toodud strateegiale kasutasin andmete analüüsimiseks suunatud sisuanalüüsi, kus avatud kodeerimise käigus otsiti huvipakkuvaid teemasid (Laherand 2008).

Dokumentide analüüsi käigus kodeerisin veebipäevikute postitused, selle analüüsi käigus selgusid esmased teemakategooriad. Kirjalikud lapsendamislood analüüsisin sama tehnikat kasutades, selekteerides välja huvipakkuvad teemad. Suulised intervjuud kodeerisin, huvipakkuvad teemad transkribeerisin. Algselt transkribeerisin otsetõlkes, hiljem vajadusel kohandasin mõtte paremaks edastamiseks. Kõiki kogutud andmeid analüüsisin, võrdlesin ning jaotasin teemadesse.

III PEATÜKK: ANALÜÜS JA ARUTELU

3.1 Lapsendamise motiivid

Lapsendamise motiivideks on olnud aegade algusest lastetus, seda ka viimastel aastakümnetel rahvusvaheliste lapsendamise maastikul (King 2009).

Mõned minu uurimuses osalenud pered nimetasid samuti lapsendamise põhjusteks lastetuse, neil oli tervislikke probleeme, mis raskendasid või tegid võimatuks bioloogilisel teel laste saamise. Osadel peredel oli lapsendamine seostatud ideoloogiliste mõtetega lapsendamisest kui laste päästmistest.

3.1.1 Lastetus

Shelly sõnul olid nad abikaasaga lükanud laste saamist kiire elutempo tõttu edasi, kuid kolmekümnendate-neljakümnendate eluaastate vahel algasid Shellyl võitlused tõsise haigusega, mis kahjuks võttis temalt võimaluse bioloogilisel teel lapsi saada. Tema sõnul pakkus ta korduvalt haiguse jooksul oma abikaasale lapsendamise võimalust, kuid mees lootis siiski bioloogilisel teel lapsi saada, kuni viimaks selgus, et see on siiski võimatu. Selle järgi on näha, et Shelli abikaasa ei olnud lapsendamise mõttest niivõrd vaimustatud nagu Shelly ja pigem eelistas bioloogilisel teel peret saada.

Sarnaselt Shellyle oli ka Miraldal tõsine tervisekahjustus, mille ravi tõttu kaotas ta võimaluse bioloogilisi lapsi saada ning seetõttu otsustati perekonna saamiseks lapsendada.

Kuigi rahvusvahelises kontekstis on välisriigist lapsendamise põhjusteks lastetus on Shelly ja Miralda lapsendamise motiivid siiski võrdlemisi üllatavad, seda seetõttu, et Eesti üldsuses on levinud arvamus, et välisriiki lapsendamise põhjused on lapsendajatel ideoloogilised ning rahvusvahelist lapsendamist ei seostata üldiselt lastetusega. Seda arvamust võib põhjendada asjaoluga, et Eesti siseselt on lapsendajate põhiliseks motiiviks Helen Tensbek 2011 uurimistöö põhjal samuti lastetus, kuid lapsendajad eelistavad lapsendada terveid alla kolme aastaseid lapsi (Tensbek 2011). Kuid välisriiki lapsendatakse põhiliselt erivajadustega ning kõrgemas vanuses lapsi. Eestis on siseriikliku lapsendamise kontekstis keeruline mõista, et samadel motiividel soovitakse

lapsendada hoopis teistsuguseid ja keerulise taustaga lapsi, seega eeldatakse, et põhjused võivad olla altruistlikud.

3.1.2 Soov aidata vanemateta lapsi

Ainsana kirjeldab Brenda tema ja tema abikaasa Elvise lapsendamise põhjused täiesti altruistlikutena.

Väljavõte Brenda veebipäeviku postitusest, mis on tema sõnul kirjutatud enne Eriku leidmist:

"Ma kasvasin üles teades, et mu vanaema on lapsendatud. Ta oli 4 kui ta lastekodust ära võeti. Minu elus, idee lapsendamisest, oli üks imeilus asi, ja ma teadsin alati, et ma tahan adopteerida lapse ja anda talle võimaluse nagu minu vanaemal oli. Siiski, see ei ole ainus põhjus, miks ma vajan sind leida [pöördub oma postituses lapsendatava lapse poole]. Vaata, igal aastal olen ma istunud iga meie tehtud jõulupildi ees ja teadnud, et sina oled puudu. Alati on mu südames olnud koht sinu jaoks ja koht meie kodus. See on tõsi, et praegusel hetkel ma ei ole täpselt kindel, kuidas ma su leian. Kuid ma olen kindel, et sa oled kuskil seal ja võib-olla vajad sa meid just sama palju kui meie sind. Sa oled mu laps ja mina olen sinu ema. Hetkel olen ma väga segaduses, ajastuse ja logistika suhtes ja just, et kuidas me üksteist leiame. Siiski, ma tean, et Jumal on võimas ja mingil ettenägematul moel, Ta toob meid kokku. Ühel päeval Jumal toob su koju. Seni kaua, palun tea, et me ootame sind. "

Brenda kirjeldusest saab näha, et juba varases eas mõistis ta, et lapsendamine on õilis tegu ning see tunne säilis temas. Aastaid hiljem oma venda kasvatama hakates sai Brenda juurde kogemuse keerulisema käitumisega lapse kasvatamisel, mis võis talle julgust ja kindlust juurde anda jätkata oma soovi täitmist- lapse lapsendamist. Kuid nende põhjuste kõrval saab mõista, et Brendale kõige olulisem on hingeline tähendus, tema poolt mitmetes veebipäeviku postitustes on kirjeldatud tunnet oma puudu oleva lapse leidmiseks ning seda tunnet juhib tema tugev usk Jumalasse. Usk ongi siin kohal kõige tähendusrikkam - usk, et ta leiab üles oma lapse, kes on talle „määratud“ ning usk, et Jumal teda sellel teekonnal aitab ning juhendab.

3.1.3 Kombineeritud motiivid

Lapsendamise motiivides võivad kombineeruda mõlemad eelnevalt nimetatud motiivid, selliseks näiteks on Caroli lugu. Carol räägib, et adopteerimine on nende peres olnud juba abielu algusaastatest arutelus:

„Me mõtlesime alati, et me tahame pakkuda kodu lapsele, kes vajab perekonda, seega me otsustasime adopteerida. Me kaalusime lapsendamise mõtet juba oma abielu varases ajas.“

Lapsendamine tuli neil uuesti jutuks, kui sooviti teist last saada, kuid Carolil oli mitmeid nurisünnitusi ning seejärel otsustati lapsendada. Teisel korral lapsendati pigem soovist perest ilma jäänud last aidata ning kuna Caroli sõnul oli esimene lapsendamise kogemus neile positiivselt meelde jääv, siis julgeti see uuesti ette võtta.

Uurimuses osalenud lapsendajate erinevad lood näitavad, kuidas rahvusvahelise lapsendamise motiivid on oluliselt mitmekesisemad kui Eestis siiani arvatud. Lapsendamise põhjuseks võib olla nii lastetus, altruistlikud põhjused või hoopis veidi ühest ja veidi teisest.

3.2 Eestist lapsendamise põhjused

Uurimuses osalenud perede põhjused, miks nad just Eestist lapsendasid olid väga erinevad.

Brenda kirjeldustest jääb mulje, et Eriku päritolu ei olnud talle määravaks, ta leidis Eriku ning see, et ta oli pärit Eestist selgus hiljem.

Brenda veebipäeviku postituste kirjeldustest saab lugeda, et ta oli Eesti kohta teinud korraliku uurimistöö ning leidis, et Eesti on just see riik, kust ta soovib omale lapsendada. Täpsustavale küsimusele ta ei vastanud, seega olemasolevatele andmetele tuginedes võib oletada, et ta leidis Eriku ning alustas seejärel uurimust Eesti kohta ning kättesaadavast informatsioonist lähtudes otsustas, et Eesti on just see riik, kus ta võiks soovida last lapsendada.

Shelly selgitusel alustades oma lapsendamise protsessi, sai neile kiirelt selgeks, et nad ei soovi Ameerika Ühendriikidest lapsendada, kuna neile ei sobinud seal tavapäraseks saanud avatud lapsendamise vorm.

„See tundus liiga ebakindel ja tundus nagu lapsele jääks alati risk, et bioloogiline perekond nõuab teda tagasi, nagu on juhtunud mitmetes kõrge-profiiliga juhtumites.“
[Kõrge-profiiliga juhtumite all peab Shelly silmas ajakirjanduses kajastatud juhtumeid, kus lapsendajatelt on bioloogilised vanemad last tagasi nõudnud ning on kohtus edu saavutanud, jättes lapsendajad oma lapsendatud lapsest ilma.]

Shelly ja Briani kartus oma lapsendatud lastest ilma jääda on väga suur. Lisaks sellele, et otsustati lapsendada võõrriigist, olid nemad antud uurimuses osalejatest ainsad, kes vahetasid oma laste nimed. Ka lapsendasid nad oma lapsed Ameerika Ühendriikides uuesti ja selle protseduuriga said nad oma lastele uued Ameerika Ühendriikide sünnitunnistused.

Nime vahetuse ja uue sünnitunnistusega on nad katkestanud laste ametliku seotuse Eestiga.

Võib järeldada, et nende jaoks on oluline, et terve nende perekond on ühtne, lapsendatud lapsed on osa nende perekonnast ja keegi ei saa neilt neid ära võtta. Siit saab näha, et kuna Shelly ja Brian pöördusid rahvusvahelise lapsendamise poole ainult selle tõttu, et USA sotsiaalsüsteem ei võimaldanud neile kindlustunnet, siis ei olnud nende jaoks primaarne, kust riigist lapsed on pärit, nad lihtsalt tahtsid oma perele. Eesti riik valiti peale aasta pikkust rahvusvahelisi lapsendamisi kirjeldavate veebilehekülgede uurimist ning eri riikide seaduste ja nõuete selgeks tegemist. Eestist lapsendamine sobis neile, kuna nad kvalifikatseerusid Eesti poolt esitatud nõuetele (vt täpsemalt ptk 1.6)

Konkreetselt Eesti riigi, kust lapse lapsendada valisid välja Carol ja tema abikaasa.

Carol kirjeldab nende seotust Eestiga järgmiselt: *„Mu abikaasa isa reisis noore mehena läbi Eesti ja rääkis meile selle riigi ilust ja inimestest. Me otsustasime, et kuna me mõlemad oleme Euroopa päritolu, et Eesti oli hea valik.“*

Caroli jaoks on oluline, et neil endil ja lastel oleks sarnane kultuuriline taust, kuna nad ei ole ise Ameerika juurtega oli neile sobilik, et lapsed on samuti Euroopast pärit, laste päritolu on neile oluline.

Seega võivad lapsendamisel Eesti riigist olla määravaks erinevad tegurid. Antud uurimuses osalenud lapsendajate kogemusele tuginedes võivad nendeks olla sobivad lapsendamise tingimused, sobiva lapse leidmine või hoopis isiklikud sidemed Eesti riigiga.

3.3 Laste leidmine lapsendamiseks

Uurimuses osalenud pered valisid omaale lapsendatud lapsed piltide ja isikuandmete alusel, mis osadel juhtudel olid huvilistele kättesaadavad rahvusvahelist lapsendamist soosivatel internetilehekülgedel. Ühe pere kogemuse põhjal saadi lapsendavateks sobilike laste kohta informatsiooni isikliku kohtumise kaudu lapsendamisagentuuriga.

3.3.1 Laste leidmine veebilehekülgedelt

Uurimuses osalenud lapsendajad kirjeldasid, kuidas nad otsisid rahvusvahelise lapsendamise agentuuride ja lapsendamist soodustavate veebilehekülgedel lapsendamiseks sobivaid lapsi. Vaadates läbi kümneid, kuni sadasid laste pilte oodati, et tekiks "see õige" tunne. Sellisel juhul ei olnud lapsendajate sõnul määravaks lapse tervislikud seisundid, vaid pigem juhinduti antud tundest. Brenda: „*Ma nägin Eriku pilti ja armusin. Seal oli kirjas, et Erikul on võib-olla HIV, kuid teda ei ole uuesti testitud. Ma helistasin agentuurile ja ütlesin neile, et mind ei huvita, kui tal on HIV ja et ma tahan teda ikkagi.*“

Lapsendajad juhinduvad eelkõige oma emotsioonidest, mis neid konkreetse lapsega valdavad.

Ometi ei piisanud alati sellest, kui valiti oma tunde järgi laps välja, lapsendatavatel lastel võis olla isegi järjekord ja alati ei saadud ka soovitud lapsi lapsendada.

Shelly: „*Sel ajal olid seal veebileheküljel üleval pildid saadavatest [lapsendamiseks] lastest ja me nägime pilte Mary`st ja Lisast, kes olid siis 3. Nad olid sel hetkel nimetatud lapsendamiseks mittesaadavateks*“

Sellisel juhul, kui lapsendatavatel lastel olid juba soovijad, märgiti laps veebileheküljel nõ broneerituks ja teised huvilised jäid ootama või otsisid omaale uusi sobilikke lapsi. Selle kirjelduse alusel tekib seos lastest kui kaubast, mida internetis vahendatakse ning õiguse lapse lapsendamiseks saab esmane reageerija. Tekib küsimus, kuidas sellises olukorras juhendatakse lapse parima huvide kaitsmisest lapsendamises. Nii Eesti

Vabariigi Perekonnaseadus (2010), Haagi konventsioon kui ÜRO laste õiguste konventsioon toovad välja, et lapsendamine peab olema lapsendatava lapse huvides ning just lapsele tuleb leida sobiv perekond. Kui lapsele on mitmeid soovijaid, siis oleks lapse huvidest lähtuv, et soovijate vahelt leitakse just sellele lapsele kõige sobilikumad vanemad. Kirjelduste põhjal on valik pigem materiaalne- kes esimesena saab esmase makse sooritatud, siis on temal esimesena lapse lapsendamiseks õigused.

3.3.2 Laste leidmine lapsendamisagentuuri vahendusel

Lapsendamiseks sobilikke lapsi saab otsida ka otse lapsendamisagentuuri poole pöördudes ja neid vahendajana kasutades. Sellisel juhul ei otsita iseseisvalt internetist sobivat last, vaid lastakse agentuuril endale sobilike kriteeriumite järgi leida sobivad lapsed.

Carol: *“Me soovisime adopteerida nooremast last, kuna meil juba on 6a poeg ja me tahtsime, et tema oleks vanim. Adopteerimisagentuur andis meile teada beebist ja 5aastasest poisist, kes olid saadaval. Me ütlesime, et me tahaksime minna ja näha beebit ning võimaluse korral ka teist last. Niisiis me määrasime reisi kuupäevad.”*

Caroli loo põhjal ei saa rääkida kohesest „selle õige“ tunde tekkimisest ja lapse otsimisest piltide taustal. Nad lähtusid ratsionaalsest otsusest, lapse valimisel sai otsustavaks päritoluriik, lapse tervislik seisund ning lapse vanus ja alles hiljem lastega silmast-silma kohtudes oli neile tähtis „see õige“ tunne.

3.3.3 Laste leidmine asenduskodust

Lisaks lapsendamisagentuuride kaudu laste leidmistele oli lapsendajatel kogemus, et Eestis asenduskodu külastades kohtasid nad lapsi, keda sooviti samuti lapsendada. Ainsana sai see võimalikuks, kuna soovitud laps oli lapsendamiseks vaba Miraldal ja tema abikaasal.

Sellisel meetodil lapsendamiseks sobiva lapse leidmine on sarnane internetist piltide järgi lapse otsimisega, kuid lisandub vahetu kontakt. Siiski põhinetakse lapsendajate kirjeldusel sellisel juhul samuti „just selle õige lapse“ tunde. Laste võimalikele meditsiinilistele ja emotsionaalsetele probleemidele ei omistata suurt tähelepanu.

Brenda kohtas asenduskodus Eriku nooremat õde, kes oli alles sinna toodud, nad soovisid koheselt teda lapsendada, kuid tüdruk ei olnud lapsendamiseks vaba. Brenda ja Elvis andsid Eesti ametiasutustele teada, et koheselt, kui tüdruk peaks lapsendamiseks vabanema on nad tema lapsendamisest huvitatud. Paraku, aastaid hiljem ikka veel ei olnud teda võimalik adopteerida.

Eesti seadusandlus ning Haagi konventsioon toonitavad, et lapsele tuleb kõigepealt leida uus perekond oma koduriigis ning välisriiki lapsendamine on viimane võimalus lapsele pere leidmiseks, seega kui oleks lubatud selle tüdruku kohene lapsendamine Brendale, ei oleks see olnud seadusekohane. Teisest küljest ei ole ka lapsendamise korral õdedevendade lahutamine seaduse järgne. Võib ka olla, et selline seaduslik arutelu ei tulnud üldse päevakorda, kuna konkreetne laps ei olnud lapsendamiseks vaba. Samuti võib olla, et tüdruk ei olnud just välisriiki lapsendamiseks vaba. Üldjuhul siiski Eestist imikuid välisriiki ei lapsendata, kuna Eestis on reaalne neile leida Eesti siseselt lapsendajad.

3.3.4 Laste leidmine mitteametlike meetodeid kasutades

Uurimuses selgus, et Eestist lapsendatud laste vanematel on internetipõhised tugigrupid, kus omavahel suheldakse. Kuna Eestist lapsendajaid on ainult loetud arv, siis enamus lapsendajatest teavad üksteist ja seda just läbi internetikesksete tugigruppide. Lisaks tugisüsteemile, mille eesmärgina sellised internetikesksed grupid on loodud, toimub seal ka juba lapsendatud lastele uute kodude otsimine.

Jessica lapsendamise lugu

Caroli pere teise adopteeritud lapse lugu on täiesti teistsugune, nende tütar Jessica on küll Eesti päritolu ja esialgu Eestist Ameerika Ühendriikidesse adopteeritud, kuid teise adoptiivperekonna poolt, kes Jessica kasvatamisest loobus. Caroli pereni jõudis Jessica läbi internetipõhise tugigrupi, kus talle otsiti sobivaid adoptiivvanemaid.

Carol rääkis Jessica kohta, et ta lapsendati 5aastaselt Eestist Ameerika Ühendriikidesse. Kuid peale kolme aastat oma adoptiivperes elamist otsustasid tema vanemad, et ei soovi tüdrukut enam kasvatada. Caroli teada loobuti tüdrukust, kuna Jessica ja tema ema vahel ei tekkinud kiindumust, emasse kiindumise asemel oli tüdruk kiindunud oma adoptiivisasse ja vanaemasse.

Coheni (1981, viidatud Westhues & Cohen 1990 järgi) uurimus, milles jõuti tulemusele, et ema ja lapsendatud lapse vahelise kiindumussuhte liiga aeglane tekkimine võib viia lapsendatud lapsest loobumiseni (vt täpsemalt ptk 1.8.1) Coheni uurimuse tulemustest lähtuvalt oleks Jessica adoptiivema vajanud igakülgset toetust oma abikaasa ja ülejäänud perekonna poolt, lisaks professionaalset sekkumist erinevate tugiteenuste näol, et ennetada otsust lapsest loobuda ning soodustada pere edukat toimimist. Kuid nagu teoreetilise osa lapsendamisjärgse toetussüsteemi peatükis sai kirjeldatud (vt ptk 1.7), ei ole vastavad teenused lapsendajatele alati kättesaadavad.

Caroli sõnul leidis lapsendamisagentuur Jessicale eeskostepere, kuhu tüdruk paigutati elama. Tegemist oli väga suure perekonnaga ning Caroli kirjeldusel ei olnud see tüdrukule kõige sobilikum keskkond, seega peale paari aastast seal elamist hakkas Jessica eeskostja tüdrukule uut ja väiksemat perekonda otsima. Kuna nende peres kasvasid mitmed Eestist lapsendatud lapsed olid Carol ning Jessica eeskostja tänu ühisele Eestist lapsendamise kogemusele juba veebikeskse tugivõrgustiku raames tuttavad. Kui Carol oli hakanud väljendama soovi uue lapse lapsendamiseks, võttis Jessica eeskostja temaga ühendust ning hakati arutama võimalust Jessica liitmiseks Caroli perega. Jessica eeskostja leidis, et Carol võiks olla sobilik ema Jessicale ning Caroli perekond oli samuti Jessicast huvitatud.

Adopteerimisprotsess oli täiesti ametlik, sellesse olid kaasatud lapsendamisagentuur, sotsiaaltöötajad ning advokaadid, protsess päädis kohtuistungiga, kus võeti Jessica esimestelt Ameerika Ühendriikide vanematelt vanemlikud õigused ning seejärel sai Jessica 2013 aasta detsembris ametlikult Caroli ja tema abikaasa lapseks.

Tugigrupis laste vahendamise toimimine

Amanda toob välja, et tema on USA-s Eestist lapsendajate internetipõhises kogukonnas põhiline lapsendatud laste eeskostja, enamik Eesti päritolu lapsed, kelle lapsendamine katkestatakse jõuavad temani. Amanda: *"Tead, Eestist lapsendajad on väga ühte hoidvad, kõik teavad kõiki, me oleme toeks üksteisele."* Ta räägib, et kuna tal on endal mitmed lapsed suureks kasvatatud ning ta on edukalt enda juurde võtnud ja kasvatanud mitmeid katkestatud lapsendamissuhetest pärit lapsi, siis teda ja tema perekonda juba teatakse, seepärast tema poole pöörduaksegi.

Sellest lähtuvalt saab järeldada, et Amanda on antud kogukonnas lapsendajate usaldusisik, kellele saab alati loota ning ollakse teadlikud, et lapse saatmisel Amanda

juurde on tal head võimalused paremaks tulevikuks. Selle põhjal on näha, et lapsendajad, kes oma lapsendatud lastest loobuvad, soovivad siiski oma lastele parimat ning soovivad kindlustada nende heaolu.

Amanda roll lapsendajate internetikogukonnas on mitmesugune. Lisaks sellele, et teda teatakse kui hoolivat lapsendajat, kes on enda juurde nõus võtma teiste lapsendajate poolt tõrjutud lapsi, on ta ka vahendajaks laste lapsendamisel.

Amanda: „Ja mul on palju peresid, kes ootavad, et lapsi lapsendada. Kontrollitud pered, kodu-uuringud tehtud ja kõik on korrektne.“ Amanda annab edasi sõnumit, et nendel lastel, kes tema juurest on uude perekonda läinud on kõik hästi, ta annab mõista, et kuigi on juhtumeid, kus lapsendajad loobuvad oma lapsendatud lastest, siis sellest ei ole midagi hullu, tema on valmis neid lapsi aitama ning tal on olemas isikud, kes on valmis neid lapsi lapsendama.

Amanda: „Ma leian neile hea kodu ja kui ei leia, võivad nad siia jääda. Mul ei ole eesmärki neile leida uusi kodusid, nad ei pea siit kunagi lahkuma, see on nende kodu.“

Amanda on tõsiselt altruistlike vaadetega ning teda innustab lapsi aitama tahe jagada seda, mis tal on.

Amanda toimetab justkui mitteametlik lapsendamisagentuur, mis toimib internetivõrgustikus.

Lapsendamiseprotsess on Amanda sõnul ametlik, sellesse on kaasatud juristid ning vajadusel lapsendamisagentuur. Amanda rõhutab korduvalt, et kõik on seaduslik. Reutersi uurijate väljatoodu põhjal on see seaduslikkuse rõhutamine antud uurimuse jaoks oluline, kuna on näha erinevaid külgi internetikogukondade toimimise vahel. Reutersi uurijad (Twohey 2013) tõid välja negatiivsed juhtumid, kus lapsi vahendati ilma seadusliku esindajata ning ilma taustauuringuid tegemata (vt täpsemalt ptk 1.8.2), siis Amanda valgustab olukorda ka positiivsemalt, ning toob välja, et seaduslikult saab samuti lastele uusi peresid leida ning tänu nendele tugigruppidele/kogukondadele on lastel suuremad võimalused saada omaale lõpuks sobilikud perekonnad nagu Jessica ja Valentina said.

Amanda selgitab mulle, et üks põhilistest põhjusteks, mis lapsendajad on huvitatud teiste poolt lapsendatud ning seejärel tõrjutud laste lapsendamiseks on raha. Kuna on väga suur erinevus, kas lapsendada laps otse tema päritolumaalt ning maksta selle protsessi eest mitukümmend tuhat dollarit või maksta kõigest mõne tuhande dollari advokaadi kulsid.

Huvitav on see, et kuigi Eestist on kokku aastatega lapsendatud Ameerika Ühendriikidesse väga vähe lapsi, siis siiski on mitmed nende adoptiivvanemad nende kasvatamisest loobunud.

Ametlikult puuduvad andmed, kui palju on neid lapsi, kes Eestist välisriiki lapsendatakse ning kelle kasvatamisest nende adoptiivvanemad on loobunud, kuid Amandani on jõudnud neist kaheksa last. Ei ole teada, mis nendest lastest oleks saanud, kui ei oleks Amandat, kes neid enda juurde võtab, kuid eeldatavasti oleksid nad sattunud USA sotsiaalsüsteemi ja saanud kogeda erinevates kasuperedes elamist. Selles suhtes on tänuväärt, et Eesti laste lapsendajate kogukond on USA-s niivõrd kokkuhoidev ja ollakse üksteisele toeks ning on olemas Amanda, kes on võtnud endale missiooniks aidata ja armastada neid lapsi, keda mingil põhjusel enam ei taheta.

Lapsendajate kogemuste põhjal saab näha, et Eestist pärit laste lapsendamiseks on mitmeid võimalusi. Põhiliselt otsitakse lapsendamiseks sobilikke lapsi ametlike vahendajate kaudu. Lapsendajad, kes otsivad lapsi veebilehekülgedele riputatud piltide kaudu juhinduvad pigem oma emotsioonidest ning „selle õige“ tunde tekkimisest lapse suhtes. Lapsendajad, kes lasevad agentuuril omale sobiliku lapse leida on pigem ratsionaalsema suhtumisega ning kindlama teadmisega, millist last soovivad.

Juhuslikumaks laste leidmise variandiks on laste leidmine asenduskodust ning sellisel juhul juhindutakse samuti emotsioonidest, kuid siis on väga väike võimalus, et lapsendamiseks huvipakkuv laps on juriidiliselt lapsendamiseks vaba. Kõige ekstreemsemaks lapse leidmise võimaluseks on veebikesksed lapsendajate kogukonnad, kus lapsendada soovivad isikud otsivad omale lapsendamiseks lapsi ning kus lapsendatud lastele, kes enam oma esialgsete adoptiivvanemate juures ei ela otsitakse uusi kodusid, sellisel juhul ei ole täpselt teada, mis on lapsendajate motiivideks.

3.4 Informatsioon laste kohta

Lapsendajate kirjeldusel anti neile Eesti riigi poolt informatsiooni laste tervise ning bioloogiliste vanemate kohta. Kuna Eesti riik on liitunud Haagi konventsiooniga, siis artikkel 16 põhjal saadetakse USA ametiasutusele Eesti poolt vastav aruanne, kus on välja toodud lapsendatud lapsega seonduv informatsioon. Selle põhjal peaksid kõik lapsendajad omama üldist informatsiooni oma lapsendatud laste kohta, kuid ei ole teada, kui palju nendest vanematest selle dokumendi enda kätte või saadeti see otse ametkonnalt ametkonnale.

Brenda: „*Meil oli väga vähe meditsiinilist ja igapäeva-elu informatsiooni Eriku kohta, võib-olla 5 lauset ja me nõustusime teda adopteerima hoolimata millestki, mida me hiljem avastame. Meile öeldi, et talle meeldib šokolaad, oli peaaegu 4 aastane, arvatavasti on HIV ja see oligi kõik.*“

Kuna sagedasti oli lapsendajatele antav ametlik informatsioon lapsendatava lapse kohta väga minimaalne, leidsid lapsendajad lisaks võimalusi, kuidas oma lapsendatud laste kohta saada teadmisi ka mitteformaalsetest allikatest.

3.4.1 Informatsioon laste tervise kohta

Kõik uurimuses osalenud perede lapsendatud lapsed on erivajadusega. Mõnel lapsel on mitmeid erinevaid tervisehäireid, mis segavad igapäevaselt nende elu ja vajavad pidevat meditsiinilist jälgimist, teistel käitumishäired, millega koos õpitakse elama. Kõik need lapsed on meditsiinilise järelvalve all ning mitmed neist saavad regulaarselt erinevaid teraapiaid. Informatsioon, mis lapsendajatele oma lapsendatud laste kohta anti oli erinev ning kõik ei olnud teadlikud, et lapsendavad omale erivajadusega lapse.

Shelly ja Briani lapsendatud lastel on mõlemil fetaalne alkoholi sündroom (FAS). Lapsendamise dokumentides on välja toodud, et mõlemil tüdrukul on kaalu- ja kasvupeetus. Lisaks oli lapsendamise ajal Lisal diagnoositud arenguhäired ja mitmed meditsiinilised spetsiifilised tervisehäired. Maryl on diagnoositud vaimne alaareng ja laste tserebaalparalüüs, ta ei osanud lapsendamise hetkel rääkida, kandis mähkmeid kuni 8 aastaseni ning oli füüsiliselt väga nõrk. Shellyl ja Brianil oli oma tütarde Mary ja Lisa lapsendamisel nende sõnul harukordne võimalus saada väga rikkalikku ning külluslikku terviseinformatsiooni, neile saadeti erinevaid arstidokumente, lisaks kirjeldusi laste

käitumuslike iseärasuste ja oskuste kohta. Peale selle oli Eestis külastusreisil käies Shellyl võimalus lapsed isiklikult meditsiiniliselt üle vaadata ning ka nende raviarstiga konsulteerida. Kõik andmed, mis perekond tüdrukute kohta Eesti riigilt said olid Shelly kirjeldusel väga täpsed ja tõesed

Danielil ja Martinil on mõlemil diagnoositud samuti FAS. Martinil on lisaks sünnijärgne ajukahjustus, lapsendamise hetkel oli ta just õppinud iseseisvalt käima (vanuses 3aastat), kuid ta ei osanud rääkida ega toitu mäluda. Peale selle oli mõlemil lapsel mitmeid kergemaid ja raskemaid terviseprobleeme, mis on aastate jooksul vajanud pidevat arstlikku järelvalvet ja ka kirurgilisi sekkumisi.

Miralda sõnul said nad laste meditsiinilised paberid vahetult peale laste adopteerimist. Dokumendid olid eesti keelsed, osad neist lasti hiljem endale tõlkida. Tema kirjeldusel said nad Eestis laste arstiga kohtudes teada, et Martinil on mitmeid tervislikke probleeme, kuid mis täpsemalt, jäi neile teadmatuks. See, et lastel on FAS sai abikaasadele selgeks koheselt laste pilte vaadates, kuna neil endal kasvas juba FAS diagnoosiga laps ja nad oskasid pildi järgi lapse näo struktuurist diagnoosi välja lugeda. FAS diagnoosist ja sellega kaasnevast arutleti Eesti spetsialistidega, kuid Martini sünnijärgsest ajukahjustusest ei räägitud Miralda sõnul sõnagi ning kuigi see oli tema hilisema avastuse käigus vastavates dokumentides kirjas, ütleb Miralda, et see jäi neil lapsendamise hetkel märkamata ja antud diagnoosist saadi teadlikuks alles kuid peale lapsendamist.

Lapsendamine on Perekonnaseaduse (2010) järgi kohustus terveks eluks ja lapsega kaasnevad terviseprobleemi, olgu siis suured või väikesed, tuleks kõik lapsendajatega enne lapsendamist läbi arutada, et nad oleksid tõesti teadlikud kõigest laste ja nende erivajadustega kaasnevast. Sest kuigi Miraldale anti kõik vajalikud dokumendid laste meditsiiniliste probleemide kohta, ei jõutud nendesse enne laste lapsendamist põhjalikult süveneda.

Eriku lapsendamisel räägiti tema võimalikust HI-viirusest, kuid kindlat informatsiooni selle kohta ei olnud kellelgi, seega Brenda ja Elvis lapsendasid poisi suhtelises teadmatuses.

Carol aga oli uurimuses osalenud lapsendajatest ainus, kes ei saanud oma lapsendatud lapse Tomi kohta muud terviseinformatsiooni, kui et poiss on terve. Veidi aega peale USA-sse jõudmist aga diagnoositi Tomil aktiivsuse- ja tähelepanuhäire. On võimalik, et

kuna Tom oli alles nii noor lapsendamise hetkel, ei nähtud asenduskodus vajalikkust psühhiaatrilise diagnoosi otsimiseks, võib-olla ei nähtud ka põhjust, kuna teiste laste seas kasvades ei pruukinud suure koormusega kasvatajad kõike näha. Seega antud juhul ei saa rääkida taustainformatsiooni varjamisest ametnike poolt, vaid pigem teadmatusest. Caroli jutust on aga tunda, et tema arvates ei antud talle piisavalt informatsiooni ja lapse hüperaktiivsust varjati tema eest.

Terviseinformatsiooni laste kohta saadi erinevalt, lapsendajad võisid saada rikkalikku informatsiooni meditsiinilise tausta kohta juba enne lapsendamist või hoopiski lapsendamise järgselt. Samuti esines kogemust, et lapse terviseinfo oli täpsustamata või ebatõene. Lapsendatud lapse huvides on siiski anda nende lapsendajatele võimalikult põhjalik ja täpne meditsiiniline informatsioon ning seda enne lapse lapsendamist.

3.4.2 Informatsioon laste bioloogiliste vanemate kohta

Lapsendajatele anti nende lapsendatud laste bioloogiliste vanemate kohta väga põgusat informatsiooni. Kuna osaliselt toodi välja, et ei teata lapse bioloogilise vanema nime, siis saab järeldada, et eelnevalt mainitud Haagi konventsiooni artikkel 16 järgset aruannet kõik vanemad endale ei saanud, või oli seal lapse bioloogilise vanema nimi varjatud. Lapsendajad avaldasid tungivat vajadust teada laste bioloogiliste vanemate kohta rohkem, nende sõnul on see laste jaoks tähtis, neil peab olema informatsiooni, mida lastele jagada, kui nad oma päris vanemate kohta huvi tunnevad.

Brenda pöördumine tema veebipäevikus Eriku pärisema poole: „*Kuigi ta ei tea sind, ta mõtleb ja unistab sinust. Ta küsis, mis värvi on su silmad/.../Millal iganes ta tahab, me räägime sinust. Ma palvetan, et ühel päeval on mul vähemalt pilt sinust tema jaoks.*“

Lapsendatud lapsele on väga raske teadmatuse oma bioloogilistest vanematest, nad unistavad oma emadest ja sellest, millised nad välja näevad, nad otsivad põhjust, miks vanemad neist loobusid jms. Piisava informatsiooni andmine adoptiivvanematele annab lastele võimaluse oma päritolu kohta rohkem teada saada.

Brenda veebipäeviku jätk: „*Ma olen kõigest väest pingutanud, et saada sinu kohta rohkem teada, kuid ma olen siiani jäänud tühjade kätega.*“

On näha, et kui lapsendajad soovivad omal käel otsida laste bioloogiliste vanemate kohta lisainformatsiooni on nende võimalused selle saamiseks suhteliselt piiratud.

Perekonnaseaduse (2010) järgi kehtib Eestis lapsendamise saladus, kui ka Eriku bioloogiliste vanemate kohta on adoptiivperele avalikustamiseks informatsiooni, siis mitteametliku päringu kaudu seda keegi neile ei väljasta. Laste täisealiseks saades on aga lastel võimalus oma lapsendajate nõusolekul Perekonnaseaduse (2010) järgi ise oma lapsendamise fakti kohta päringu teha.

3.4.3 Informatsioon laste igapäevaelu kohta

Uurimuses osalenud lapsendajad tõid välja, et laste terviseinfo ning bioloogiliste vanemate informatsiooni kõrval on veelgi olulisem teada laste igapäevaelust, nende harjumustest, oskustest, hirmudest ja kõigest muust olulisest. See on lapsendajate sõnul oluline, kuna omades vastavaid teadmisi saavad vanemad muuta laste ülemineku uude keskkonda kergemaks, harjumuspärase rutiini säilitamine aitab lastel kohaneda ning teades laste oskustest teavad vanemad, mida lastelt oodata ning mida neile õpetada. Kõige selle omal käel välja selgitamine on stressi rohke mõlemale osapoolle ning võib tekitada põhjendamatuid pingeid.

Ametlikult lapsendajatele sellist informatsiooni ei jagatud, kuid nagu eelnevalt sai välja toodud on Eestist lapsendajate kogukond väga kokkuhoidev ning läbi selle kogukonna õnnestus osadel lapsendajatel hankida omale oma lapsendatava lapse kohta lisainformatsiooni. Seda saadi, kui lapsendajate sõbrusperekonnad käisid Eestis oma lastel järgi või külas ning muuhulgas külastati ka teisi lapsi, tehti pilte, videosid ning hangiti kasvatajalt lapse arengute kohta informatsiooni. Oli ka kasvatajaid, kes jagasid lapsendajatele ise vastavat informatsiooni.

Brenda sai tänu oma Eestis käinud sõpradele isikliku kontakti Eriku kasvataja Maiega ning seejärel algas Brenda ja Maie vaheline informatiivne kirjavahetus. Selle kontakti kaudu said Brenda ja tema perekond rohkem teada Erikust ja tema arengust. Kuigi Brenda rõhutab korduvalt, et nad ei saanud Eriku kohta peaaegu üldse taustainformatsiooni, siis tegelikult kasvatajaga suhtlemise kaudu said nad isegi rohkem teada kui teised. Saades kirjeldusi Eriku tegemistest, oskustest ja asjadest, mis talle meeldivad või ei meeldi, said nad aimu lapse arengust ja teda ümbritsevast sotsiaalsest keskkonnast.

3.4.4 Põhjaliku taustainformatsiooni vajalikkus

Lapsendajate sõnul teavad nad juhtumeid, kus päritoluriigi poolt varjatakse lapsendatavate laste meditsiinilisi andmeid ja laste minevikus läbielatud traumasid.

Brenda seostab infopuudusega talle teada olevaid lapsendamise katkestamise juhtumeid: „*Fetaalne alkoholisündroom on eluaegne pühendumine, väga raske asi, millega toime tulla, seda ei saa parandada, ei ole ühtegi ravimit, mis seda leevendaks. See kahjustab nende aju ja mõned [lapsendamise] katkestamised, mida ma tean olid tingitud sellest, et pered lapsendasid lapsed, kellel oli fetaalne alkoholisündroom ja nad ei olnud sellest teadlikud.*“

Brenda usub, et kui lapsendajad saaksid põhjalikumat taustainformatsiooni lapsendatavate laste kohta, siis see suudaks ennetada lapsendatud lastest loobumist.

Miralda kirjeldab juba eelnevalt Brenda poolt väljatoodut: „*Osad perekonnad kurdavad, et nad ei teadnud laste meditsiinilistest probleemidest ja otsustasid, et nad on liiga suureks väljakutseks neile.*“

Selle põhjal on näha, et lapsendajad ei ole alati valmis hakkama saamiseks kõikide meditsiiniliste probleemidega, mis lapsendatud lastel võivad tekkida. Enne lapse lapsendamiseks andmist tuleks kindlaks teha kõikvõimalikud meditsiinilised probleemid ning tulevasi lapsendajaid nendest teavitada.

Amanda toob samuti välja, et paljud lapsendajad toovad lastest loobumise põhjuseks tõe varjamise ning hilisemalt tekkinud probleemid, mida ei osatud informatsiooni puudumise tõttu ette näha. Amanda kirjeldab oma kogemusele tuginedes, et et lastest loobutakse, kuna vanemad ei ole teadlikud, millise lapse nad endale lapsendavad. Ootamatud võivad olla nii meditsiinilised probleemid kui ka lapse ebasobivad käitumisharjumused või harjumused, millega lapsendajad ei ole arvestanud.

Amanda on lapsendanud ka otse laste päritoluriikidest mitmeid lapsi ning olukorra näitlikustamiseks kirjeldab ta ühe oma lapse lapsendamist Eestist:

„*Võtame kas või meie lapsendatud Julia, ta oli 12aastane kui me ta lapsendasime. Ta suitsetas, jõi alkoholi ja kasutas narkootikume, keegi ei rääkinud seda meile, aga nad teadsid. Nad arvasid vist, et kui nad meile seda räägivad, et siis me ei taha teda. See ei ole nii, lihtsalt tausta peab teadma, pea teadma, kelle sa lapsendad.*“

Amanda jutust koorub välja tõsiasi, et lapsendamisega seotud ametnikud võivad eeldada, et nad tegutsevad lapse heaolust lähtudes, kui varjavad nende halbasid

harjumusi või negatiivseid iseloomuomadusi lapsendajate eest, kuid laiemas pildis kannatavad just lapsed.

Amanda kirjeldab, kuidas Julia oli väga huvitatud poistest, lausa ebakohaselt huvitatud ning ajas taga palju vanemaid noormehi. *"Võtame näiteks, et üks teine pere oleks Julia lapsendanud ja neile ei oleks samuti räägitud tema huvist poiste vastu, kui see pere ei oleks olnud selle suhtes tolerantne /.../No tal oli ikka väga suur huvi poiste vastu, sellega kaasnes ebasobiv käitumine ja sõnumite saatmine. Teda ei huvitanud ainult enda vanused poisid, vaid palju vanemad, isegi 21 aastased. Kui see pere ei oleks nii tolerantne olnud selles suhtes, siis ei oleks nad temaga hakkama saanud ja nad oleksid temast loobunud."* Siin viitab Amanda sellele, et seksuaalselt väljakutsuvalt käituva lapsega on peredel raske ilma vastava ettevalmistusega toime tulla, sama kinnitas Smith ja Howardi (1991) koostatud uurimus (viidatud Coakley ja Berrick 2007 järgi, vt täpsemalt ptk 1.8.1)

"Sellepärast peabki teadma, mida sa saad! Peab teadma!"

Amanda räägib sellel teemal väga emotsionaalselt ning sihikindlalt, tema arvates on see üks kõige tähtsamaid osasid lapsendamise juures, kuid ametlikult sellise sotsiaalse informatsiooni edastamist lapsendajatele ei soodustata.

Kuigi analüüsist selgus, et on juhtumeid, kus lapsendajatele ei ole Eesti ametnike poolt täit tõde lapsendatud laste kohta antud, on ka vastupidiseid olukordasid olnud. Amanda kirjeldab ühe teismelise lugu, kes oma esmase adoptiivpere juurest tema juurde sattus. Tema adoptiivemale oli asenduskodu direktor tungivalt soovitanud mõtelda enne kui lapsendamisprotsessiga jätkab. Talle anti külluslikku informatsiooni lapse meditsiiniliste ja emotsionaalse seisundi kohta ning hoiatati lapsega tekkida võivatest probleemidest. Kuna seal peres kasvasid juba mitmed nooremad lapsendatud lapsed ning lapsendajaks oli üksikema tundis asenduskodu direktor siirast muret lapsendatava lapse edasisest käekäigust. Kuid lapsendaja jätkas hoolimata hoiatustest protsessiga. Hiljem selgus, et ta ei saa lapse kasvatamisega hakkama ning loobus temast.

Sellise loo puhul on näha, et asenduskodu direktor soovis käituda lähtuvalt lapse heaolust, ta oskas oma kogemusele toetudes ette näha, et see lapsendamine ei ole lapse parimast huvist lähtuv, kuid teda ei võetud kuulda. Tegelikkuses ei olegi asenduskodu töötajatel sõnaõigust lapsendamiseprotsessis, direktoril ei olnudki muud teha, kui ainult soovitada protsess katkestada, kuna määravat sõnaõigust talle ei ole antud. Andersoni

(2010) uurimuses toodi asenduskodu spetsialistide poolt sama olukord esile, et kuigi asenduskodu töötajad tunnevad lapsendatavat last kõige paremini ning saaksid otsustamisel parimat nõu anda, ei saa nemad lapsele sobivate vanemate leidmises kaasa rääkida.

Analüüsitud andmete põhjal on näha, et oluline on anda lapsendajatele võimalikult tõest ja külluslikku informatsiooni laste füüsiliste, vaimsete ja emotsionaalsete eripärade ning sotsiaalsete oskuste ja harjumuste kohta. Laste heaolust lähtuvalt peavad nende tulevased vanemad olema täielikult ettevalmistunud kõigeks kaasnevaks ning negatiivseid üllatusi ei tohi tekkida. Vanemate ootustele mitte vastamine on üks põhilisteks põhjusteks lapsendatud laste loobumiste juhtumites, seega selle ennetamine on äärmiselt oluline. Just tõe varjamine tulevaste vanemate eest on üks põhjustest, miks vanemad hiljem lapsendatud laste kasvatamisest loobuvad, nad lihtsalt ei saa muutunud olukorraga hakkama (Schwartz 2006).

Eesti Vabariigi Perekonnaseaduse alusel peab kontrollima laste ja lapsendajate sobilikkust, selle põhjal võib väita, et lapsendajaid ei saa pidada lapsele sobilikeks vanemateks, kui ei olda teadlikud, kas vanemad tulevad lastega kaasnevate probleemidega toime või mitte.

Haagi konventsiooni omakorda sätestab, et lapsendajatele tuleb anda kõikvõimalik tervise ja päritolu informatsioon. Lapse kohta lapsendajatele põhjaliku ja tõese informatsiooni andmine on lapsendamise püsijäämise parim garantii, mida Eesti saab anda siit lapsendatud lastele.

3.5 Lapsendajate pere ettevalmistumine lapsendamiseks

Lapsendamine ei ole sama, mis bioloogilise lapse saamine, kasvõi juba seetõttu, et lapsendaja ei pruugi lapsendada vastsündinut, vaid saab vanemaks lapsele, kellel on teatavad elukogemused, harjumused, maailmavaated jms. Lapsendaja peab olema ettevalmistunud lapsendatud lapsega toime tulemiseks, tal peavad olema teadmised, millele tugineda mõistmaks lapse läbielamisi ning oskused käsitlemaks keerulisi ja ootamatuid olukordasid. Lapsendatud lastel võib esineda erinevaid emotsionaalseid puudujääke või arengumahajäämusi või lisaks muid erivajadusi, teadlik lapsendaja on nendeks ettevalmistunud.

Miralda: „*Sa pead olema tugev, kuid väga pühendunud vanem, et toime tulla lapsega, kes on olnud orb [mõtleb selle all hüljatuid lapsi]. Sa pead lapse üles ehitama. Sa pead uuesti õpetama lapsele, et nad omavad tähtsust!!!*“

Miralda rõhutab siin, et lapsendatud lapsed on emotsionaalselt kahjustatud ning lapsendaja mitte lihtsalt ei pea last kasvatama, vaid nägema palju vaeva, et lapse enesehinnangut tõsta, aidata lapsel end väärtustada. Seda tuleb teha pühendumusega ning on pikaajaline protsess, mis ei ole lapsendajale kerge. Miralda viitab siin, et alati ei ole lapsendajad selliseks pühendumuseks valmis. Ka Westhues ja Cohen (1990) oma uurimuses tõid välja, et lapsendajatel võib olla oma lastele ja nende perekonna toimimisele ebareaalsed ootused, vanemad ei pruugi mõista, et kõik ei ole nii ideaalne nagu nad ette kujutavad.

Sellistel juhtudel, kui lapsendajad ei ole ikkagi piisavalt ennast ette valmistanud ning teadlikud, mida lapsendamine endaga kaasa toob võivad esimesed raskused tekitada neile läbikukkumise tunnet.

Lapsendada soovijatel on kohustuslik läbida Haagi konventsiooni alusel määratletud kindel arv koolitustunde, mille peavad lapsendajad läbima ning mille valmistab neile ette lapsendamisagentuur. Mitmed minu uurimuses osalenud lapsendajad mainisid nende sooritamist internetipõhiselt. Rotabi & Gibbonsi (2012) uurimusest on näha, et nende koolituste sisu ja tõepärasus ei määratletud, seega on iga agentuuri enda otsustada, millise sisuga koolitust nad lapsendajatele edasi annavad (vt täpsemalt ptk 1.4). Selle teadmise põhjal ei saa pidada ainuüksi agentuuri poolt ettevalmistatud veebikutsuste läbimist piisavaks ettevalmistuseks lapsendajatele.

Eestis on lapsendajatele mõeldud PRIDE koolitus, mis on Ameerikast alguse saanud koolitusprogramm ja oma algselt ideelt mõeldud kasuperedele. USA-s antud koolitust lapsendajate ei pakuta, vaid see ongi ainult kasuperedele mõeldud programm. Seega jääbki lapsendajate ettevalmistuseks internetipõhised koolitustunnid, mille sisu on ainult üldiselt määratletud ning soovituslik erialaste raamatute lugemine.

Lapsendajatele üheks põhiliseks raamatuks, mida soovitatakse on kliinilise sotsiaaltöötaja Deborah Gray koostatud raamat „Attaching in Adoption practical tools for today`s parents“, mis kirjeldab samm-sammult lapsendamisega kaasnevat, annab juhtnööre lapsendajatele, kuidas lapsendatud lapsega käituda ning emotsionaalselt toime tulla, selgitab, mida laps lapsendamisel läbi elab ning kuidas luua lapsega

kiindumussuhet. See on põhjalik raamat, andes hea ülevaate kõigest, mis lapsendatud lapsega kaasa tuleb ning selle raamatu läbitöötamisel on lapsendajatel olemas hea aluspagas ettevalmistuseks.

„Me lugesime palju lapsendamisest ja erilistest küsimustest, sealhulgas kiindumussuhte häirest ja erivajadustega lastest“

Lisaks soovituslikule kirjandusele olid uurimuses osalenud lapsendajad ennast paremini ettevalmistanud, nad tahtsid olla valmis ootamatusteks ning tõstsid oma teadlikkust erinevat teavet sisaldava kirjandust uurides.

Lapsendajate jutust selgus, et kõik ettevalmistused ei olnud teadlikud, vaid nende enda elulised kogemused olid samuti pagasiks, mis aitasid lapsendamise teel.

Miralda ja Johni lapsendatud poistel oli mõlemil diagnoositud FAS, nende julgust lapsendada just sellise diagnoosiga väikelapsi võib tulla põhjusest, et nad on juba üles kasvatanud ühe noore neiu, kellel on samuti FAS diagnoositud. Seega neil olid teadmised sellise diagnoosiga laste kasvatamisega kaasnevatest väljakutsetest ning nende ootused lastele olid nende võimetele kohased.

Selliseid erinevaid elukogemused andsid lapsendajatele palju teadmisi ja julgust juurde lapsendada erivajadustega lapsi, lisaks veel spetsiifilised haridused või ametid, mille kaudu omati erinevaid teadmisi meditsiinivallas või erivajadustega laste kasvatamisel. Need on teadmised, mida ei saa mõõta ega hinnata, kuid mis on igal lapsendajal olemas.

3.5.1 Eesti keele õppimine

Uurimuses osalenud lapsendajad soovisid oma lapsendatavate lastega paremini suhelda ja neid mõista ning seetõttu õpiti osaliselt internetis leiduvate programmide vahendusel eesti keelt. Eesti keelt kirjeldatakse kui väga keerulist ning rasket keelt õppimiseks, see erineb märkimisväärselt inglise keelest ja seetõttu ei oldud selle õppimisel väga edukad, kuid siiski suutis nii mõnigi lapsendaja õppida kümneid sõnasid ja väljendeid.

Shellyl olid mõningad kartused Mary ja Lisaga hakkama saamisel, ta väljendab ennast nii: *„Lisaks oli mul palju ängistust selle üle, kuidas ma tüdrukutega suhtlen- mitte ainult see, et me olime esmakordsed vanemad, kuid me teadsime väga vähe Eesti keelt- ainult umbes 70 sõna, mis me õppisime internetikeskses veebikeskkonnas nimega byki.com.“*

Shelly väljendab ainsana uurimuses osalejatest siirast muret, kuidas ja kas ta üldse lastega hakkama saab, tema kartus põhineb sellele, et temal ja tema abikaasal ei ole varasemat lastekasvatamise kogemust ning samuti pelgas ta keelebarjääril tüdrukutega. Caroli ja Miralda kirjeldustest ei leidnud ma sellele probleemile viiteid. Võib oletada, et kuna nende lapsendatud lapsed olid Shelly lastest veelgi nooremad, siis loodeti, et keelebarjääri ei teki ning lapsed suudavad kiirelt ümber kohaneda uue keelekeskkonnaga. Brenda soovis lootis oma eesti keele oskusele ning ei väljendanud kartust lapse mitte mõistmisel.

Väljavõte veebipäeviku postitusest, mis on suunatud lapsendatavale lapsele:

„Me ei anna alla. Me õpime mingil moel sinuga suhtlemise. Ma arvan, et on täiesti ebaaus meist eeldada, et sina lihtsalt korjad inglise keele ja unustad oma keele koheselt (kuigi paljud ütlevad mulle, et ma ei muretseks). Ma tean, et see lõpuks juhtub, kuid kui ma saan oma tahtmise, saan ma vähemalt sinuga kohtudes öelda sulle eesti keeles mõnda asja. Ma tahan sulle ütelda, et ma armastan sind. Ma tahan teada, kui sa oled kurb, nälgane, tunned end halvasti jne. Ma tahan, et sa teaksid, et sa oled kaitstud ja et me hoolitseme sinu eest alati.“

Eesti keele õppimisega lähtusid lapsendajad lapse parimast huvist, nad soovisid kaasa aidata lapse kohanemisele uude keskkonda ning muuta lapse üleminek võimalikult sujuvaks. Lapsendajad tahtsid laste keele õppimise kaudu saada lapsele lähemale, mõista last paremini ning olla emotsionaalsel tasandil lapsele rohkem kättesaadavam.

Vanemate eesti keele õppimine näitab teisest küljest, kuidas tähtsustatakse lapse päritolu ning soovitakse sellest osa saada.

3.5.2 Ebapiisav ettevalmistus ametnike poolt

Ühest küljest valmistavad lapsendajad end ise ette, kuid teiselt poolt on lapsendamisega seotud ametnikud need, kes saavad lapsendajate teadlikkust lapsendamisest ja sellega kaasnevatest võimalikest raskustest tõsta.

Amanda sõnul ei pruugi lapsendajad alati teada, mis neid ees ootab, et isegi kui nad on piisavalt hästi end enda arvates ettevalmistanud, siis ei tea nad tegelikult, mida tähendab lapsendatud laste kasvatamine. Samuti ei tehta tema sõnul enne lapsendamist neile piisavalt selgitustööd, mida see endaga kaasa toob. Tema arvates peaks rohkem adoptiivvanemate teadlikkust tõstma.

Amanda: „Vaata, lapsendamisagentuur ei tee koduuuringut, seda teevad era sotsiaaltöötajad. Ma usun, et nad ei tee väga head tööd, nad ei selgita piisavalt vanematele, mida lapse lapsendamine endaga kaasa toob, mida see tegelikult tähendab. Nad arvavad, et armastusega ravib kõike! Aga ei ravi ju /naerab/, kui nii oleks, siis ei oleks maailmas... /naerab/, /muutub tõsiseks/ igatahes, ei ravi!“

Amanda arvamus lapsendajatest on kooskõlas sellega, mida uurimuses osalenud lapsendajad ise rääkisid lapse leidmisest: „armusin lapsesse koheselt“ või et „oleme kokku loodud“ jms. Niimoodi rõhutavad lapsendajad, seda, et nende armastus laste vastu on koheselt olemas ning selle taustal suudetakse kõikide raskustega hakkama saada.

Lapsendamiseks ettevalmistumine on mitmekülgne protsess hõlmates mitmesuguseid teadlikke tegevusi kui elukogemusel põhinevaid sündmusi. See on terve lapsendajate pere ühine protsess, kuna kõik liikmed peavad olema valmis uue perekonnaliikme liitumisega. Lapsendajate lugudest selgus, et üheks olulisemaks pagasiks lapsendajatele on nende elukogemus, mille kaudu ollakse kohati ehk isegi rohkem ettevalmistunud kui vastavate koolituste läbimisega. Kuid suur osa ettevalmistusest moodustasid veebipõhised lapsendamise kursused ning samuti erialase kirjanduse lugemine, lisaks olid mõned lapsendajad eriliselt ette valmistunud lapsega kohtumiseks ning õppisid suure pühendumusega eesti keelseid sõnasid ja termineid. Kõik adoptiivvanemad olid enda hinnangul piisavalt ette valmistunud lapsendamiseks.

Kirjanduse kohaselt on lapsevanemate vastav ettevalmistus ning reaalsed ootused lapsendamisele lapsendatava lapse seisukohalt olulised ning aitavad kaasa lapsendamise protsessi edukusele (Gray 2002), mida kinnitab ka Amanda selgitus lapsendatud lastest loobumise kohta.

3.6 Laste ettevalmistus lapsendamiseks

Lapse üleminek uude kultuurilisse keskkonda uue pere juurde peaks lapse jaoks olema tehtud võimalikult sujuvaks. Ülemineku sujuvamaks muudab kindlasti lapse võimalik ettevalmistus lapsendamiseks. Kristina Andersoni (2010) uurimuses tõid Eesti lapsendamisega seotud spetsialistid välja laste ettevalmistamise kui ühe kitsaskoha meie lapsendamissüsteemis, nende sõnul ei ole asenduskodudes inimesi, kes tegeleksid laste psühholoogiliste ettevalmistustega. Antud uurimuses ei mainitud lapsendatavatele

lastele tehtavaid teisi ettevalmistusi, milleks on keeleõpe, kultuuri tutvustamine vms, mille põhjal võib järeldada, et nende tegemist ei toimu samuti.

Uurimuses osalenud lapsendajate kogemuste põhjal saab välja tuua, et kahjuks ei pakutud lastele lapsendamiseks sobilikku ettevalmistust. Osadel lastel puudusid isegi elementaarsed teadmised elust perekonnas, rääkimata nende teadmatusest eesseisvast lennureisist ning uuest keskkonnast.

Shelly toob välja üldise lapsendajate seisukoha: „*Ma arvan, et oleks hea, kui lapsed õpiksid veidi inglise keelt, mida ma saan aru, et nad teevad koolis ja rääkida neile veidi, mida tähendab perekonnaga liitumine. Ma tean, et spetsialistid ei pruugi teada antud pere spetsiifikat, millega laps liitub, kuid rääkida üldiselt, mis juhtuma hakkab, kaasa arvatud, et nad lahkuvad lastekodust ja lahkuvad Eestist, et see ei tuleks neile üllatusena. Ma mõistan, et lastekodu tahab minimaliseerida laste riski pettumusteks, kui mingil põhjusel lapsendamine ei lähe läbi ja ma saan aru, et nad tahavad hoida lapsi haiget saamisest, kuid ma arvan, et väike ettevalmistus ja väike rääkimine laste tunnetest oleks kasulik.*“

Lapsendajad teadvustavad endale, mis põhjustel lastele ei tehta sobilikku ettevalmistust, kuid eelnevast tsitaadist tuleb siiski välja tungiv palve, et laste heaolust lähtuvalt tehtaks lastele kas või üldmäärast ettevalmistust uue olukorraga kohanemiseks.

Valentina oli lapsendamise hetkel 12aastane, sellises vanuses lapsele oleks saanud asenduskodu poolt pakkuda piisavalt ettevalmistust, nii kultuuri tundmaõppimise suhtes kui keeleliselt, kuid talle ei tehtud seda. Tema enda sõnul oskas ta inglise keelt kõigest mõne sõna. Minu kogemuse põhjal on tema inglise keel siiani raskesti mõisteta, sest tal puudub grammatiline alus, millele keelt üles ehitada. Seda oleks pidanud tema lapsendamise eel ametnikud märkama ning sellega tegelema enne tema välisriiki lapsendamist.

Valentalalt küsiti küll Haagi konventsiooni ning Perekonnaseaduse kohaselt lapsendamiseks nõusolekut, kuid on kaheldav, kas ta päris täpselt teadis, millele ta nõusoleku andis. Ta kirjeldas küll, et mõtles selle üle, et peab kõigest tuttavast loobuma: „*Ausalt, see oli raske otsus, aga me ütlesime jah.*“ Kuid kas ta loobumisele keskendudes oli suuteline mõistma, millega ta nõustus. Talle ei selgitatud, kuhu ta läheb ning milline see elu seal olema hakkab. Sellises vanuses laps ei suuda luua veel täit pilti omale tulevasest olukorrast ning antud juhul keegi isegi ei üritanud seda talle selgitada.

3.6.1 Põhjalik ettevalmistus

Kogutud andmetest eristusid teistest Eriku ja Jessica lood, kus mõlemad lapsed olid uurimuses osalenud adoptiivvanema hinnangul saanud põhjaliku ettevalmistuse eesolevaks.

Asenduskodupoolne ettevalmistus

Erik sai ainsana asenduskodu poolt põhjalikku ettevalmistust lapsendamiseks, aga seda ilmselt ainult tänu kasvataja teadlikkusele. Brenda sõnul õpetas kasvataja lapsele inglise keelseid väljendeid ning rääkis perekonna toimimises. Lisaks saatis Brenda lapsele nende pere fotoalbumi, ning kasvataja kaudu tutvuti perekonnaliikmete piltidega ja jutustati nendest lugusid. Kõik need toimingud aitasid lapse kohanemisele uue perekonnaga suuresti kaasa, seega kui laps esimest korda oma vanemaid nägi, ei võõrastanud ta neid, vaid jooksis kohe rõõmsalt vastu. Ka hiljem ülejäänud perekonnaga tutvudes oli ta nad koheselt omaks võtnud kui oma perekonna. Katkend Brenda veebipäevikust:

„Ta jooksis kohe oma õdede juurde ja oli väga erutatud. Ta võttis välja oma fotoalbumi ning hakkas ütleva „HEY“ ja näitas tüdrukute piltide peale. Võis näha, kuidas tema väikestes mõtetes hakkasid seosed tekkima. Siis me läksime oma pagasit võtma ja ta läks hoides mõlemi õe käest kinni. /... /Terve tee sõites koju hoidis ta õe käest kinni ja silitas tema juukseid ja musitas teda. Nad itsitasid ja jutustasid terve tee koju.“

On näha, kuidas Eriku keskkonnavahetuse soodustavaks teguriks on kasvatajapoolne põhjalik selgitustöö ning ettevalmistus teadmiste jagamises tema uue perekonna kohta. Eesti seadusandluse tõttu saavad lapse lapsendamise ja tema tulevaste adoptiivvanemate kohta informatsiooni jagada ainult vastava protsessiga kokku puutuvad ametnikud, kuid kes otseselt lapsega kokku ei puutu ning teda lapsendamiseks ette ei valmista, seega ei saa lapsendatav laps ametlike kanaleid pidi oma lapsendajate kohta informatsiooni, võimalik ongi see ainult läbi iseseisvalt loodud kontaktide. Eriku näide kinnitab, kui oluline on asenduskodu poolt tehtav eelnev tutvustav töö adoptiivpere ja lapse edasise suhte ning ülemineku sujumiseks.

Eeskostjapoolne ettevalmistus

Enne Caroli perekonda tulemist anti Jessicale ja Caroli perele võimalus pikema aja jooksul üksteist tundma õppida ning üksteiste olemasolekuga harjuda, enne kui otsustati lapsendamise üle.

Caroli sõnul enne lapsendamise kohta otsustamist käis Jessica koos oma eeskostjaga Caroli perel viie-päevasel külastusel, et näha, kuidas lapsed omavahel läbi saavad ning pere kohaneb. Külastus läks väga hästi ning kõik osapooled olid valmis lapsendamisprotsessi läbi viima. Carol: “*Külastuse lõpus küsis ta oma eeskostjalt, kas ta võib meie pere juurde igavesti jääda! Me teadsime sellest hetkest, et ta on meie tütar!*” Sellest hetkest oli otsustatud, et Jessica sai omale uue adoptiivpere, kes oli valmis teda armastama, Jessicale anti aega oma pooleli olnud tegemised lõpetada ning seejärel mõned kuud hiljem kolis ta oma uude perekonda.

Siin saab tuua paralleeli Valentina lapsendamisega. Mõlemad tüdrukud olid samaealised lapsendamise hetkel ning väljendasid oma nõusolekut lapsendamise suhtes. Ühel juhul oli laps teadlik, kuhu ja kelle juurde teda lapsendatakse, teisel juhul oli tegemist täieliku teadmatusega, lapsel puudus igasugune konkreetne informatsioon, millele oma otsuses toetuda. Jessica juhtumi taustal oli Valentinalt nõusoleku küsimine täiesti formaalne tegu, mis ei kajastu lapse heaolu esiletõstmisest, Jessica lapsendamise ettevalmistus on aga ideaalne näide lapsesõbralikust lähtumisest- lapse ja lapsendajate ning teiste perekonnaliikmete sobivus pannakse eelnevalt proovile, kui otsustatakse lapsendamise kasuks. Lapsel on sellel ajal kõrval tema püsiv hooldaja, kes juhendab, jälgib ja hindab olukorda ning on lapsele kohanemise ajal toeks.

Eesti poolt lastele sobivat ettevalmistust lapsendamiseks ei pakutud, küll aga sai üks laps tema asenduskodu kasvataja isiklikul initsiatiivil suurepärase ettevalmistuse osaliseks, kui kasvataja lõi lapsendajaga isikliku kontakti. Jessica, kes küll lapsendati USA-siseselt sai antud uurimuses osalenud lastest kõige ideaalsema lapsendamise ettevalmistuse, selline võiks olla lapse ja lapsendaja kohtumise normatiiv, mille põhjal otsustatakse lapsendamise toimumist.

3.7 Lapsendajate kogemused spetsialistidega

Lapsendamisprotsessi jooksul puutusid lapsendajad kokku erinevate spetsialistidega, kes mõjutasid neid ja nende lapsendatud lapsi mitmeti. Üldjuhul kirjeldasid uurimuses osalejad kõiki kokkupuuteid erinevate spetsialistidega meeldivatena. Toon siin eraldi välja nende kogemused ametnikega Eestis.

3.7.1 Asenduskodu töötajad

Mitmed minu uurimuses osalenud lapsendajatest said lapsendamisprotsessi jooksul isikliku kontakti oma lapsendatavate laste asenduskodu kasvatajatega. Sellise omavahelise suhtluse kogemusi oli mitmesuguseid.

Brenda tõi välja oma väga positiivse kogemuse Eriku kasvatajaga, mis muutis terve nende lapsendamisprotsessi tunduvalt talutavamaks. Eriku kasvataja ja Brenda vaheline kirjavahetus algas lapsendamisprotsessi ajal ning on püsinud tänase päevani. Ka Shelly kiidab Mary ja Lisa asenduskodu kasvatajat ning sarnaselt Brendale on ka nemad temaga seniajani ühenduses. Caroli blogist saab samuti lugeda postitusi selle kohta, kuidas ta Eestisse Tomi kasvatajale lapsest pilte saadab. Kasvatajate ja lapsendajate vaheline side on säilinud peale mitmeid aastaid ning nii Shelly kui Brenda rõhutavad antud spetsialistide olulisust nende laste minevikus ja ka tulevikus, kus neid kindlasti soovitakse külastada.

Selline kasvatajatega kontakti hoidmine on väga tänuvaart, kuna asenduskodud on nende laste jaoks ainsad kodud, mis neil on olnud ja kasvatajad on osa nende päritolust, nende perekond. Eelnevalt sai välja toodud, et laste bioloogiliste vanemate kohta on vähe informatsiooni, siis tegelikult on asenduskodude kasvatajad samamoodi osa laste päritolust ning võimalus nendega suhelda on oluline lastele oma mineviku mõistmiseks. Kui katkestada lapsendamise järgselt igasugused suhted lapse päritoluriigi- ning inimestega lapse minevikust, võib see lapse identiteedi kujunemisel lastele raskusi tekitada, sellega kaotaksid nad oma mineviku- oma juured, kuid ometi on nad ju kusagilt pärit.

3.7.2 Keelatud suhtlemine

Lapsendajad tõid välja, et lapsendatava lapse ja lapsendaja vaheline suhtlemine oli keelatud. Lastele ei tohtinud kõikidel juhtudel isegi kingitusi saata, rääkimata oma pildi või perekonna kirjelduse saatmist.

Brenda toob välja: „*väga vähestel adoptiivperedel on selline võimalus...see, see on tegelikult keelatud agentuuri poolt...ma ei tohtinud agentuurile sellest rääkida, et mul on kontakt Maiega, sest nemad tahtsid olla ainsad, kes omavad mingit informatsiooni, kuid nad ei rääkinud mulle midagi Eriku kohta, sest nad ei teadnud.*“

Lapsendamisagentuur on siin kohal võtnud endale rolli, mida ta täita ei suuda, kuid olenemata sellest ei tehta oma keeldudes järelandmisi. Agentuur, kes peaks lähtuma lapse parimatest huvidest ja heaolu esile tõstmises käitub hoopis vastupidiselt, kuritarvitades oma võimu ning takistades sellega lapsendaja ja lapse omavahelise kohanemise soodustamist.

Lapsendajate ja asenduskodutöötajate vahelises suhtlemises saab rääkida erinevast põhjustest.

Lapsendamiseprotsessi kestel ei ole potentsiaalsel lapsendajal lubatud lapse ega temaga seonduvate isikutega enne kontakti võtta kui Ameerika Ühendriikide valitsuse poolt on kinnitatud, et nad on sobilikud lapsendajateks (How to adopt?). Sellisel juhul on üritatud kaitsta lapsendatava lapse huve, et laps saaks laps haiget kui tema „uued vanemad“ ei kinnitata sobilikeks. Tegelikuses on see tekitanud olukorra, kus lapse parimad huvid ei ole esmatähtsad, kuna takistatakse lapse ja tema uue pere omavahelise kohanemise soodustamist. Last küll väidetavalt kaitstakse ning töötatakse tema heaolu nimel, kuid last ei kohelda kui isiksust, kellel on tunded ja arvamused, vaid pigem asja.

Samuti põhjendab see ainult USA poolset suhtlemise keeldu dokumentide vormistamise perioodil, kuid kui lapsendaja on saanud riigipoolse kinnituse lapsendamise jätkamiseks, siis ei tohiks olla põhjust, miks astub lapsendamisagentuur vahele lapsendaja ja laste kasvatajate vahelise suhtlemisele, sellist käitumist ei tohiks lapse heaolu tagamise nimel lubada.

Eesti seadusandluse poolt saab sellist lapsendaja ja lapsendatava vahelist suhtluse takistust põhjendada Perekonnaseaduses (2010) sätestatud lapsendamissaladusega, kuid kuna antud lapsendamissaladuse paragrahv on loodud lapse kaitsmiseks, siis antud hetkel ei ole selle täitmine sellisel kujul põhjendatud ning lapse huvide esikohale tõstmise tõttu tuleks lubada kasvatajal informatsiooni vahendamine lapse ja lapsendaja vahel.

3.7.3 Abistaja roll

Lapsendajate jutust selgus, Eestis olles on lapsendajatele võimaldatud spetsiaalse abistaja teenused, keda enamuses uurimuses osalenutest nimetavad üheselt, seega teda võib pidada agentuuri poolseks kontaktisikuks Eestis, kes korraldab agentuuri eest lapsendatud lastega seotud asjaajamisi.

Antud abistaja on Eestis olles lapsendajatele ainus Eesti poolne kontaktisik, seda nii külastusreisil kui ka hilisemal lapsendamise reisil. Kirjelduste põhjal saab järeldada, et abistaja ülesanneteks on lapsendatavatest lastest piltide ja videode tegemine agentuurile ja lapsendajatele, külastusreiside organiseerimine asenduskodude poolt, lapsendajate viimine või juhendamine vajalikesse asutustesse, nende abistamine erinevate asjaajamistega ja tekkinud küsimustele vastamine.

Miralda: „*I. oli see, kes lasi kõik meie paberid teha ja tõlkida. Aitas Eestis korraldada kõiki arstivisiite ning viis meid sinna. Ta aitas meil passid teha. Ta viis meid kohtuma inimestega, kellega me pidime rääkima enne, kui me üldse saime adopteerida. Ta aitas meid läbi kõige. Kui me lahkusime USA-st, siis oli tema adopteerimise jaoks meie ainus kontakt./.../“*

„*Ta tõesti hoolis lastest ja tegi kõik töö Eestis, nagu külastas lastekodusid ja tegi pilte ja videosid peredele vaatamiseks.*“

Täpselt jääb selgusetuks, mille järgi Miralda leidis, et abistaja lastest hoolis, kas pelgalt seetõttu, et lastest lapsendajatele pilte tegi või ei väljenda Miralda end piisavalt selgelt ja jätab midagi välja toomata, kuid peredelt kogutud andmete analüüsist selgus, et abistaja oli lapsendajatele nii autojuhiks kui asjaajajaks ja agentuurile lapsendamiseks sobilike laste vahendamiseks.

Lapsendajate kogemused erinevate Eesti spetsialistide ja ametnikega, kes Eestiga lapsendamise suhtes koostööd teevad olid positiivsed. Ainus, mis küsitavust tekitas oli asenduskodu ja lapsendajate omavahelise suhtlemise keelamine lapsendamisagentuuri poolt, selle lõplikutele põhjustele ei leidnud ma lapsendajatelt saadud andmeid analüüsidest vastust.

3.8 Reis Eestisse

Lapsendajad tulevad Eestisse üldjuhul kahel korral- esmalt last külastama ning seejärel last koju viima.

3.8.1 Tutvumisreis

Tulevaste vanemate ja lapse vahelise kontakti saamiseks on oluline enne lapsendamist lapsega kohtuda, seega on soovituslik teha välisriigi kodaniku poolt Eestisse tutvumisreis. Tutvumisreisi protsess ei ole ametlikult määratletud, kuid peredelt kogutud andmetest saab järeldada, et neid reise organiseerib USA poolne lapsendamisagentuur ning Eestis on neil kontaktisik, keda kutsutakse abistajaks ning kes organiseerib lastega kohtumised, sõidutab neid asenduskodudesse ning soovi korral aitab ka majutusega.

Lastega eelnev tutvumine on küll nii lapsendajate kui lapsendatavate laste huvides, kuid see ei olnud eelmise Perekonnaseaduse (1994) kehtivuse ajal siiski kohustuslikuks tehtud, seega oli lapsendajatel võimalus sellest võimalusest loobuda ning Brenda ja Elvis seda võimalust kasutasid.

Brenda põhjendab seda rahaliste vahendite puudumise tõttu ning samuti ütleb ta, et neile öeldi, et kui nad külastusreisist loobuvad, siis läheb lapsendamisprotsess kiiremini.

Caroli ja Tomi külastusreisi eesmärk oli endale lapsendamiseks sobilik laps leida, nad ei olnud laste lapsendamiseks endale veel välja valinud ning tulid alles lastega tutvuma.

Carol: *“Beebi oli mitme tunni kaugusel Tallinnast. Seega me olime väga väsinud, kuid väga põnevil tema nägemisest. Ta oli imeilus! /.../Me armusime temasse koheselt. Me tegime mõned pildid ja siis me kiirustasime vaatama teist last Tallinnale lähemale. Selleks ajaks olime me väga väsinud. Teine poiss oli kena. Kuid keelebarjääri ja arusaamatuste tõttu me tundsim, et meile ei räägitud kõike poisi kohta. Me läksime tagasi oma hotelli ja läksime magama. Järgmisel päeval me küsisime uuesti beebit ja teist poissi näha. Meie abistaja ütles, et see ei ole võimalik, et näha beebit, kuna ta on liiga kaugel. Teise poisi kohta öeldi meile, et kui me teda näha tahame, siis võtaksime takso. Seda me ka tegime. Kui me jõudsim kohale, siis hooldaja ütles meile läbi tõlgi, et poisil on oma bioloogilise ema poolt tekitatud raputatud lapse sündroom ning tal on palju probleeme. Ta ütles meile, et abistaja ei tahtnud meile seda eelnevalt ütelda. Me olime murtud. Me ei teadnud, mida teha. Me läksime tagasi oma hotelli ja nutsime väikese poisi [vahetult kohtunud poiss] pärast. Sellel hetkel mu abikaasa ja mina mõlemad töötasime. Meil ei olnud aega ja paindlikkust tema eest täisajaga hoolitseda, arstivisiitideks ja haigla külastusteks. Nii raske, kui see otsus oli, me otsustasime minna edasi [ainult] beebi adopteerimisega.”*

Üks põgus kohtumine peaks otsustama ühe lapse ja perekonna tervet tulevast elu. Kui sellisel juhul veel ei räägita lapse tausta kohta täit tõde on küsitav lapse parimate huvide esiletõstmine. Abistaja võis küll soovida lapsele parimat, tahtes talle leida vanemad, kes ta lapsendavad ning asenduskodust „päästavad“. Kuid antud juhul selline ebaprofessionaalne käitumine abistaja poolt oleks võinud lõppeda olukorraga, kus lapse lapsendanud adoptiivvanemad ei ole tema erivajadustega hakkama saamiseks piisavalt valmistunud, antud juhul Carol selgitaski, et nemad ei oleks selliste erivajadustega lapse kasvatamisega hakkama saanud. Sellisel juhul ei saa enam kaugeltki rääkida lapsendatava lapse parima huvi esiletõstmisest.

Erinevalt Carolist tulid Shelly ja Brian Eestisse eesmärgiga kohtuda oma eelnevalt välja valitud lastega. Shelly sõnul olid nad Eestis 8 päeva, peatudes ise Tallinnas ning käies kahel korral teises linnas lastega kohtumas.

Shelly kirjeldab nende reisi Eestisse järgmiselt: „*Me kohtusime oma visiidi ajal tüdrukutega kahel korral, mõlemad lühikest aega, kuid me olime koheselt rabatud, kui sõbralikud ja armsad lapsed oli ja kui tähelepanelikud ja hoolivad olid asenduskodu töötajad. Tüdrukud ei rääkinud inglise keelt, kuid meil oli tõlk.*” Shelly sõnul anti talle võimalus tüdrukutele meditsiiniline läbivaatlus teha, lisaks arutada nende tervislikke seisundeid arsti ja asenduskodu direktoriga.

Shellyle ja tema abikaasale tehti võimalikuks saavutada lastega parimat kontakti, asenduskodu töötajad olid piisavalt vastutulelikud leidmaks aega lapsendajatega kohtuda ning nende kõikvõimalikele küsimustele vastata.

Shelly ja Brian, kelle valitud lapsed asusid samuti mitme tunni kaugusel ööbispaiast said käia lapsi külastamas kahel korral. Täpsed põhjused, miks see nii oli, ei ole teada, kuid kui arvestada, et Caroli laste kohta ei antud paarile tõest informatsiooni, kuid Shelly laste kohta oli terve meditsiiniline taust teada ning informatsiooni jagati lahkelt, siis võib tekkida kahtlus, et Caroli eest püüti mingil põhjusel meelega laste meditsiinilist tausta varjata.

Samas võib põhjus olla ka täiesti lihtne, kuna kõik lapsi külastanud paarid lapsendasid lapsi erinevatest asenduskodudest, siis võib erinevatel asenduskodude nendeks kohtumisteks oma tingimused kehtestatud, või ei olnud antud abistajal, kes neid kohtumisi organiseeris lihtsalt Caroli perega tegelemiseks piisaval aega.

Sarnaselt Shellyle ja Brianile sõitsid ka Miralda ja John Eestisse, et juba eelnevalt lapsendamiseks välja valitud lapsega kohtuda, kuid nende kohtumine Martiniga oli teistsugune, Miralda: „*Me olime palunud I.-l [abistajal] küsida, kas me saame Martini viia ööseks korterisse [külaliskorter, kus peatuti]. Direktor nõustus. Me vahetasime Martini mähkme ja olime valmis minema./... /Meil oli tore külastus ja ta [Martin] oli nukuke. Ta magas terve öö, siis me olime üleval ja viisime ta tagasi kell 11.*“

Miralda ja John said Martiniga veeta koos mitmeid tunde, neile anti võimalus tulla lapsega iseseisvalt hakkama ning võib leida, et see kindlasti muutis neid Martini lapsendamise suhtes kindlamaks, sest esimene kontakt oli juba lapse ja tema uute vanemate vahel loodud. See, et neile laps lihtsalt kaasa anti võib tekitada küsimusi, et kas see on sobilik ja tavapärane, et asenduskodu direktori poolt lubatakse laps võõraste inimestega kaasa järelvalve alt eemale.

Eelnevalt Jessica kogemusele põhinedes (vt täpsemalt ptk 3.6.2), saab näha, et selline pikemaajaline lapsendatava lapse ja lapsendaja vaheline kontakt on tulemusrikas, kuid sellisel juhul, kui lapsendatav laps on arenguliselt võimeline mõistma, mis olukorda ta sattus ning sama-aegselt on tal kõrval temale tuttav põhihooldaja, kes talle selles tundmatus olukorras turvatunnet pakuks. Kui ametliku lapsendamise protsessi korral antakse samuti laps tema jaoks võõrastele inimestele, siis sellisel juhul on olukord püsiv ning laps harjub olukorraga, mõistes, et see on uus normaalsus. Sellise lühiajalise lapse rutiini lõhkumisega võib lapsele ainult kahju kui kasu tekitada ning laps tunneb järjekordset hülgamist.

Valentina kogemused lapsendajatega

Valentina kirjeldab oma adoptiivperekonnaga esimesi kohtumisi järgmiselt: „*Perekond sõitis Eestisse mõned korrad ja me saime nendega koos aega veeta ja saime üksteistega paremini tutvavaks, aga me päriselt ei saanudki nendega rääkida, sest me ei teadnud üldse inglise keelt, ainus, mis ma teadsin oli, kuidas öelda "tere" ja "headaega", see oli kõik.*”

Valentina oli sellises vanuses, et ta oleks saanud ise lapsendajatega juttu rääkida, küsimusi küsida ning paremini tutvuda, kuid talle ei võimaldatud nende kohtumiste juurde tulla. Antud juhul ei olnud need kohtumised määratud lapse huvidest lähtuvalt ning lapse ja lapsendaja vahelise suhte loomisest ei saa sellisel juhul siin rääkida, kui neil ei olnud isegi võimalusi omavahel suhelda.

Samuti toob Valentina välja, et külastusreisi jooksul ei käitunud ta lapsendajate juures loomulikult, vaid hoidis ennast tagasi:

"Kui nad siin alguses käisid olime me veidi närvis ja me ei olnud kindlad, kuidas nende juuresolekul käituda, seega me olime päris vaiksed lapsed."

Asenduskodu oleks saanud Valentina ja tema venna jaoks olla suuremaks abiks. Lastele oleks pidanud keegi selgitama, mis selliste kohtumiste eesmärk on ja õpetanud lapsi sobivalt käituma, lisaks oleks nende kohtumiste juurde vaja olnud tulla, et lapsed ja adoptiivvanemad oleksid üksteist paremini tundma õppinud.

Valentina kirjelduse põhjal, et nad vennaga käitusid lapsendajatega kohtumise ajal vaoshoitult, võib eeldada, et lapsendajad said laste käitumise põhjal neist mitte-täieliku ettekujutuse. Sellisel juhul on oluline mõelda, kuidas seda olukorda muuta. Koolieas lapsed on juba piisavalt suured, neil on oma väljakujunenud iseloom, arvamus,

tahtmised ning harjumused, lapsendajad peaksid nendega arvestama, seega eelnevalt tuleb neile seda kõike teada anda, tuleb võimaldada lapse ja lapsendaja omavaheline suhtlus. Nii samuti nagu taustainformatsiooni saamine lapse kohta on oluline, on seda ka lapse ja vanema vaheline sobivus, et vanemad saaksid lapsendamise järgselt lapsendatud lapse kasvatamisega hakkama, nad suhtuksid oma lastesse positiivselt ning ei satuks väljapääsmaatutesse raskustesse, mis võivad viia väärkohtlemiseni või lapsendamise katkestamiseni.

Erinevatele analüüsis kogutud andmetele tuginedes saab lähtuda, et lapsendajatele organiseeritud lapsendatavate lastega kohtumiseks mõeldud tutvumisreiside sisu ei ole täpselt määratletud. Reise korraldatakse kahel eesmärgi- erinevate lastega tutvumiseks, et leida lapsendamiseks sobilikku last või juba eelnevalt välja valitud lapsendatava lapsega kohtumiseks. Lisaks on võimalik ka reisist loobuda. Valentina pilgu läbi sai näha, et lastele on sellised kohtumised pingestavad ning ilma kõrvalise abita ei oska nad vastavalt antud olukorras käituda.

3.8.2 Reis lapse lapsendamiseks

Tutvumisreisilt naastes jätkus vanemate paberite täitmine vajalike nõusolekute ja dokumentide kogumine. Kui viimased vajalikud paberid said lapsendajate poolt Eesti Sotsiaalministeeriumi saadetud ning need said ministripoolse nõusoleku, siis järgnes lapsendajate ja lapsendatava lapse vajalike dokumentide saatmine kohtusse. Eestisse tulid lapsendajad kohtuprotsessi ajaks, seega oli see neile keskne sündmus Eestis olles.

Kohtuprotsess ja sellele järgnev

Kohtuprotsesside kogemused olid lapsendajatel positiivsed, enamikele lapsendajatele oli kohtus ka tõlgi abi pakutud. Ainult Carol, kelle kohtuprotsess toimus ühes väiksemas maakonnas koges kiiret protsessi, kus tõlki ei kasutatud ning kohtunik lisaküsimusi ei küsinud. Teistel lapsendajatel olid rikkalikud kogemused, kus kohtunik tundis huvi nende lapsendamisemotiivide ja valmiduse suhtes laste igaveseks kasvatamiseks.

Shelly: „*Ta tahtis olla väga kindel, et me saime aru, et adopteerimine on igavene ja me ei saa lapsi tagasi tuua. Ja ta tahtis olla kindel, et me saame aru, et Maryl on tserebaalparalüüs ja mida see võib tähendada. Meie meditsiiniline taust aitas meil selgitada talle, miks me oleme valmis sellega edasi minema ja et me tõesti saime aru, millega me võime kokku puutuda.*“

Kogemustega kohtunik soovib enne otsuse langetamist olla kindel, et lapsendajad saavad aru, mis kohustustega nad ennast seovad. Ta rõhutab Perekonnaseaduses (1994) väljatoodule, et lapsendaja ja lapsendatu vahel tekivad vanema ja lapse vahelised õigused ja kohustused, seega on lapsendamine püsiv toiming ning sellest ei saa taganeda.

Lapsendajate vestlused kohtunikega olid põhjalikud ning arutlevad laste terviseprobleemide suhtes laiemas mõistes.

Miralda: „*Kui me läksime kohtusse, siis kohtunik rääkis meiega meie tütre, kes meil juba on, sest ta ei suutnud uskuda, et tal on fetaalne alkoholi sündroom ning tal läheb koolis hästi ja lõpetab selle.*“

Kohtunikud soovisid läbi nende arutelude mõista, mis tulevikud ootavad lapsi, kes Ameerika Ühendriikidesse spetsiifilise diagnoosiga lapsendatakse, läbi vestluste milline on USA-s HIV positiivsete ravi oodatav tulemus või millistes koolides käivad FAS diagnoosiga lapsed, sai ta endale kinnitust nende laste lapsendamise lubamise suhtes.

Enamjaolt olid lapsendajate kogemused kohtuga meeldivad, lapsendajatele võimaldati tõlki ning kohtunik tundis huvi lapsendajate ja nende motiivide suhtes. Kohtunik, kes uurib lapsendajatelt nende teadlikkust lapsendatavate laste tervislikust seisundist ning lapsendajate võimalikku hakkamasaamist antud probleemidega, teeb otsuse lähtuvalt lapse heaolust ning lapsendamisest kui parimast võimalikust lahendusest lapsendatava lapse suhtes.

Peale lapsendamise seaduslikustamist tuleb lapsendajatel veel mitmeid dokumente lapse jaoks vormistada, Eestis veedetakse umbes paar nädalat ning selle aja jooksul õpitakse üksteist tundma.

Brenda toob välja, mis kõik tuleb peale kohut teha: " *Peale kohut algas, mida me kutsume "paberi jahiks". Erik pidi tegema passi jaoks pildi, siis me läksime ta sünnitunnistusele järgi, mis oli muudetud ja meie nimed sisse kantud. Siis me läksime passi taotlema ja ootasime mitmeid päevi selle tagasitulekuks. Kõik meie kohtu paberid*

pidid olema tõlgitud inglise keelde, seega me läksime ja maksime tõlgile selle tegemiseks, Erikul oli vaja teha arsti poolt arstlik läbivaatlus, lõpuks käisime USA saatkonnas Erikule viisat taotlemas ja läksime sellele mõne päeva pärast järgi, kui see oli valmis.“

Need tegemised on kõikidel perekondadel samad ning antud protseduurid võtavad aega, sellepärast ka perede paarinädalane kohalolek Eestis. Selle protsessi jooksul oli nendele määratud abistaja roll väga suur, kes neid terve see aeg juhendas ja suunas. Ilma sellise kõrvalise abita oleks võrriigi kodanikul väga keeruline hakkama saada erinevate ametkondade vahel asjaajamistes ning ka linnas orienteerumine oleks ajakulukas.

Arstlik läbivaatlus

USA saatkonna juures käiakse enne viisa saamist arstlikus kontrollis, kus lisaks meditsiinilisele läbivaatlusele tehakse lapsendatud lastele, kõikvõimalikud vaktsiini süstid, mis neile sinnani veel tegemata on jäänud, osad lapsendajad kogesid seda olukorda kui esimest raskust lapsevanemate teel, sest lapsed reageerisid olukorrale mitmeti.

Shelly sõnul oli arsti juures käimine väga keeruline, kuna lapsed said mitmeid vaktsiinisüste ja Mary reageeris sellele väga ägedalt. Nad üritasid nii inglise kui eesti keeles lapsi rahustada, kuid see oli väga raske kogemus kõigi jaoks, isegi lapsed mäletavad seda.

Lisa: „Jah, ja tema /pöördub Mary poole/, hammustas isa.“ Mary: "Jah." Shelly:" Enne, kui nad tulid Eestist, nad pidid tegema palju hindamisi, et riiki siseneda. Seega, hmm...Mary...Lisa talus seda väga hästi, Mary aga, ta hammustas mind ja ta siiani, kui ta on...kui on valjud hääled või uued asjad, mida ta kardab, ta siiani nagu tardub/.../ See oli mu esimene vanemlikkuse õpetus, see hammustamine. Arsti kabinetis, ma õppisin kõige kasulikuma sõna eestikeeles, mida ma kunagi õppisin- "Palun lõpeta!" /ütleb seda eesti keeles ja siis inglise keeles, lapsed noogutavad mõistvalt kaasa/ „Mu eesti keel on kohutav, kuid see oli väga tähtis fraas.“

Shelly ja Briani esimene keeruline situatsioon lastega oli esimestel päevadel arsti kabinetis, kus tuli kiirest hakata lastevanemateks. Nii väikesed lapsed said korraga mitu vaktsiini, täiesti uues keskkonnas ja olles nende jaoks võõraste inimestega koos.

Lapsele võib olla isegi ühekordne vaktsiinisüst ebameeldiv, kuid antud juhul pandi lapsed eriliselt ebameeldivasse ja keerulisse olukorda, kus nad olid haavatavad ning olukord oli nende jaoks mõistetamatu. Selline proovilepanek lapse ja vanema suhte alguses saab pigem lastele negatiivset emotsiooni lapsendajate suhtes tekitada ning seostada neid negatiivse sündmusega. See, et nad täna sel päeval seda ise väga eredalt mäletavad kirjeldab selle emotsiooni tugevust nende mälus.

Miralda kirjelduste kohaselt said nende lapsed Martin ja Daniel mõlemad korraga viis süsti ning järgnevatel päevadel olid lapsed virilad ning tundsid ennast halvast.

Lastel on raske tulla toime kõige uuega, mis neid ümbritseb, nad peavad kohanema nii uue keskkonna ja uute inimestega, keel nende ümber on muutunud ning nad ei mõista, mis nendega toimub.

Ees on pikk lennureis ning uus kultuur kohanemiseks, igat jõuvaru peaks säästma, kuid selline kogus vaktsiinisüste ilmselgelt koormab laste organisme ja nõrgestab immuunsussüsteemi. Eesti riigile on teada kohustuslikud vaktsiinid, mida peab laps olema saanud enne Ameerikasse elama asumist, samuti on laps ühest hetkest teavitatud kui välisriiki lapsendamiseks vabast lapsest, seega võiks ajapikku tehtavate vaktsiinide ärajaotamine pikema perioodi peale ja tehtuna lapse arsti juures koos talle tuttava kasvatajaga olla märksa mõistlikum lahendus. Lisaks ei ohustaks vaktsineerimine laste ja lapsendajate vahelist usaldust, pannes nende alles tekkivat usalduslikku suhet liiga varajases staadiumis proovile.

Lapsendajate kirjelduste põhjal on näha, et kohtuprotsess ja sellega kaasnev on laste parimat huve arvestav- kohtunik tunneb huvi laste tuleviku võimaluste vastu ning selgitab välja lapsendajate motiveerituse laste kasvatamiseks.

3.9 Raskused kohanemisel ja kohanemise soodustamine

Lapsendatud lapsed, kes Eestist Ameerika Ühendriikidesse lapsendati kogesid mitmeid muutusi, millega tuleb neil järgnevalt kohaneda. Neid erinevaid keskkonnatasandeid kirjeldab Bronfenbrenner (1979) oma ökoloogilises süsteemiteoorias.

Lapsendades sai laps endale kodu- perekonna, tal tuleb kohaneda uue koduse keskkonnaga, mõistes seal toimivaid reegleid ning õppides vastavalt normidele käituma.

Võõrriiki kolides saab laps endale uue keskkonna, mis tervenisti hakkab mõjutama tema edasist elu- uus kultuur, keel, normid, uus religioon ja kõik üldine, mis on seotud Ameerika Ühendriikidega, see kõik tuleb tema kohanemisesse uue koduga kaasa, keelelised erinevused, uue toiduga harjumine, võib-olla religioossed vaated jms.

Tänapäeval on uurimuses osalenud lapsed elanud Ameerika Ühendriikides vähemalt seitse aastat. Osa lastest esmaste adoptiivperede juures ning osa uutes peredes, kogemused, mis neil seljataga on muljetavaldavad ja oma lühkese elu jooksul on lapsed palju pidanud läbi elama, jätma seljataha kõik senine elu ning astuma sisse uude tundmatusse.

Käesolevas uurimuses osalenud lapsendatud lastel tekkis mõningaid kohanemiskursi kohanedes teda ümbritsevate uute keskkondadega. Põhilised raskused, mida uurimuses osalenud kirjeldasid olid seoses kultuuriliste erinevustega ehk tingitud ökoloogilise süsteemiteooria järgselt (Bronfenbrenner 1979) makrosüsteemi mõjutustest ning perekonnas kohanemisega ehk mikrosüsteemi mõjutustega.

Palaciose (2009) järgi aitab Bronfenbrenneri teoorias kasutusel oleva ökoloogilise ülemineku termini kohaselt lapsendatud lapsele tema uues keskkonnas kohanemisele kaasa vastav ettevalmistus ning kohanemist soodustab lapsendaja ja lapsendatavate omavahelised suhted. Ülemineku õnnestumisel on lapsendajate toetav roll väga oluline, leevendamaks kohanemisega seotud probleeme. (Palacios 2009)

Valentina kirjeldab enese kogemust sattudes uude keskkonda: „*Ma tundsin end veidi segaduses, sest ma ei teadnud siin midagi, kõik nägi välja nii erinev ja toit maitset imelikult. See oli päris raske alguses minu jaoks, aga siis ma harjusin sellega, kuid see võttis kaua aega.*“

Laste lapsendamisel võõrriiki tuleks alati mõelda, kuidas laps olukorda tajub. Ameerika Ühendriikidesse kolides ei oska Eestist lapsendatud lapsed keelt ning kohalik kultuur on nende jaoks võõras ja harjumatu. Kui laps satub perekonda, kes on emotsionaalselt talle toeks, aitab ja juhendab kohanemisel, siis on lapsel üleminekuga kergem toime tulla. Väärkohtlevad adoptiivvanemad, kes last emotsionaalselt ei toeta ning on tema muutuste kogemiste suhtes ükskõiksed, nende lapsendajate lapsed kogevad üleminekut raskelt ning see võib lapse arengule negatiivselt mõjuda. Järgnevalt veidi täpsemalt erinevatest kohanemistest, mis uurimuses osalenute sõnutsi nende lastele rasked olid.

3.9.1 Toidukultuuriga harjumine

Uue kultuuriga kohanemisel tekitas Eestist lapsendatud lastele raskusi ameerikaliku toiduga harjumine. Eri riikide toitumistavad ja harjumused on erinevad, siis selgus antud uurimuse käigus, et osad lapsed ei ole tänase päevani täielikult uue toidukultuuriga harjunud. Shelly räägib, kuidas tema lapsendatud lapsed esialgu ainult puuviljadest toitusid: „Üks asjadest, mis neile maitses, kui nad siia tuli oli puuvili, neil oli puuvilja äraminemise peol lastekodus ning me märkasime, et nad armastavad viinamarju, seega nad võisid süüa puuvilja, koguaeg, hommikust õhtuni.“

Kohanemine uuest keskkonnast tingitud muudatustega on lastele keeruline, kuid tänu vanemate toetusele ning abiga leida sellest midagi tuttavat, mis aitab kergemini muutustega harjuda on see lihtsamini ületatav. Shelly jutust näeme, kuidas ta arvestas laste arvamuse ja heaoluga ega sundinud neid uusi toite sööma, vaid lasi lastel vaikselt kohaneda.

Uurimuses osalenud pereemad kirjeldasid, kuidas nad on õppinud selgeks Eesti traditsioonilisi toite ning üritavad aeg-ajalt neid oma lastele teha. Kui algselt arvasin, et seda põhjusel, et säilitada nende päritolu, siis andmete analüüsimisel avastasin, et see võib olla ka põhjusel, et lapsed igatsevad Eesti toitu, neile maitseb see ning see võib-olla isegi see meenutab neile alateadlikult Eestis oldud aega.

3.9.2 Kohanemine keelelise muutusega- lapsendajate rolli olulisus

Lapsendatud lastel puudus keeleline ettevalmistus, või oli mõnda lihtsamat sõna õpetatud. Lapsendajate kirjeldusel juhtus neil ikka olukordasid, kus ükstesest ei saadud aru ning seetõttu oli väiksemaid arusaamatusi, kuid vanemad olid enda sõnul toetavad ja mõistvad ning ei rutanud lapsi tagant keelt õppima, vaid lasid sellel toimuda loomulikult ja vastavalt nende arengutasemele.

Eelnevalt lapsevanemate ettevalmistuse peatükis tõin välja, et lapsendajad olid laste kohanemise soodustamiseks õppinud eesti keelt, see tegi lastele kergemaks integreeruda nende peresse ja uude keskkonda. Omavaheline suhtlemine oli tänu sellele perekonnaliikmete vahel kergem ning lapsendajad oskasid vajadusel lapsi keelata ja rahustada lisaks inglise keelele ka eesti keeles, mis muutis nende jutu laste jaoks arusaadavaks.

Lapsendatud lastele ei ole alati kerge uue keelega kohanemine, ka aastaid hiljem võib see tekitada raskusi.

Brenda: „*Vahest on tal raskusi õigete sõnade leidmisel. Ta käib kõneteraapias, ta käib teraapias kolm korda nädalas,/.../ Kui Erik oli Eestis, siis kuni vanuseni 3, oli ta...tema kasvatajad olid põhiliselt venekeelsed, seega ta õppis rääkima vene keelt ja ainult veidikene eesti keelt ja siis ta käis edasi ja tagasi kahe keele vahel ja nad ei saanud midagi aru, mida ta rääkis.*“

Ameerika Ühendriikidesse puudus Erikul põhimõtteliselt igasugune grammatiline põhi, millele uut keelt üles ehitama hakata. Ka Erikuga intervjuud tehes on tunda, kui raske on tal ennast väljendada, ta vastab väga pikaldaselt ning küsib ema käest pidevalt sõnade kohta, mida mulle ütelda soovib. Brenda tundub olukorda suhtuvalt mõistlikult ning abistab Erikut igal võimalikul moel.

Samuti nagu Erikul oli raskusi inglise keele õppimisega oli sama ka Valentinal: „*Ma ei osanud üldse inglise keelt, ma oskasin öelda ainult "tere" ja "head aega" ja see oli kõik.*“ Tema kirjeldustest ei tule välja, et tema uued vanemad oleksid sõnagi eesti keelt osanud, seega oli selline järsk üleminek Valentina jaoks tõenäoliselt väga raske. Inglise keele õppimiseks oli talle palgatud õpetaja, kuid sellest oli vähe kasu. Valentina: „*Mul oli nagu õpetaja peale kooli, aga meil oli ainult 30 minutit aega mulle inglise keele õpetamiseks, ma ei õppinud midagi, nagu ma ütlesin, ma nagu õppisin ainult telekast ja inimestelt ning muusika kaudu.*“

Valentina tõi selle mitmes kohas välja, et ta on õppinud inglise keelt põhiliselt ainult iseseisvalt ja kuulmise järgi. Tema adoptiivvanemad ei üritanud Valentinat aidata või toetada sel teel, võib järeldada, et nad lootsid, et koduõpetaja õpetab ja laps peab selle kaudu selgeks keele saama.

Seda on ka tema vastustes mulle näha, kuna grammatiliselt on paljusid lauseid raske mõista ning sagedasti ta ei saa minult esitatud küsimustest aru. Ometi tuleb tüdrukut tunnustada, kuna kuus aastat tagasi USA-sse kolides oskas ta inglise keeles kõigest paari sõna, siis elades esimesed aastad väärkohtlevas perekonnas suure pinge ja stressi sees on ta õppinud keele arusaadavalt selgeks. Kuid ometi esimesed kuud pidi ta elama nii, et ei teda ega tema teisi keeleliselt ei mõistnud.

3.9.3 Perekonnas elamisega kohanemine

Lisaks kultuurilistele kohanemiskustele, mis olid Bronfenbrenneri järgi tingitud makrosüsteemi mõjutustest tuli lastel hakkama saada ka mikrosüsteemi mõjutustega, mis oli tingitud perekonnas elamisega. Shelly arutleb oma kogemustele tuginedes nii:

„Ma arvan, et nende [laste] jaoks oli kõige raskem harjuda perekonna, kui terve ideega sellest. Neil oli raske mõista suhteid perekonnaliikmete vahel ja raskusi mõista, kuidas perekond töötab.“

Lapsendatud lastel, kes on imikust saadik elanud asenduskodus puudub ettekujutus elamisest perekonnas. Tänapäeval on paljud asenduskodud läinud üle perikesksele süsteemile, mille kaudu on lastel parem ettekujutus perekonnaelust, kuid ka see ei ole siiski see sama kui päris perekonnas elamine.

Lapsendajad saavad enda poolt kaasa aidata, et laste kohanemist perekonnaluga soodustada, kuid seda sama saaksid teha ka kasvatajad laste asenduskodudes neid lapsendamiseks ette valmistades. Kuigi asenduskodudes võib tihti ülerahvastuse tõttu kasvatajatel keeruline lastele personaalset läheneda, peaks leiduma võimalus, kuidas sellist ettevalmistust igapäeva tegevusse kohandada.

„Me lugesime igal õhtul raamatuid. Ma keskendusin raamatutele, mis oli peredest ja peredest söögilauas. Ma rääkisn neile nende vanavanematest ja nende tädidest, onudest, nõbudest. Ma rääksin neile perekonna lugusid, et nad teaksid palju nende sugulastest./.../ Me lihtsalt rääkisime palju, mida perekond tähendab ja me rääksime, kuidas perekonnaliikmed suhtlevad ja hoiavad üksteist.“

Lisaks aitas lapsendatud lastele kergemini uue elukorraldusega harjuda, kui peres oli veel lapsi kasvamas, neid matkides saadi aimu perekonna toimimisest ning oli kergem ennast kohandada.

3.9.4 Uue pere omaks võtmine

Lapse üleminekul asenduskodust tema uude koju toob lapse jaoks kaasa kaotuse oma eelmistest eludest, nad jätsid asenduskodu oma sõbrad ja kasvatajad, kes olid aastatega neile perekonnaks saanud. Lastele ülemineku kergendamiseks saavad suures osas kaasa aidata ühelt poolt asenduskodu töötajad ning teiselt poolt lapsendajad.

Esemed minevikust

Lapsendajate jutust selgus, et kohenemisele uue kodu ja uue perega aitas kaasa, kui neil oli lubatud oma isiklikud asjad kaasa võtta, või midagi, mis meenutas nende minevikku. Shelly: „Üks toredaid asju, mis lastekodu tegi, mis oli väga, väga tänuväärne, oli see, et nad andsid tüdrukute beebiraamatud nendega. Seega neil oli suur pildiraamat ja esimestel nädalatel peale koju jõudmist, me istusime ja vaatasime pilte ja nad rääkisid, kes nende sõbrad on ja...“ Lisa ütleb vahele: „Me siiani palvetame.“ Shelly: „Jah, me siiani palvetame nende laste eest, kes lastekodus on. Aga pildid, tead, ma olen kuulnud nii palju olukordasid, kus, et need lapsed, kes lahkuvad lastekodust, ei saa midagi endaga kaasa võtta. Ma arvan, et on väga tähtis, et neil on midagi, mis ühendab neid, ühendab neid...hmm...nende...hmm.../otsib õiget väljendit/, mida nad mäletavad oma minevikust.“

Mary ja Lisa jaoks oli raske olla eemal oma asenduskodu sõpradest, meenutades neid piltide pealt ja õhtuti enne magamaminekut nende eest palvetamine aitas lapsi sellel üleminekul. Lapsed meenutavad siiani oma sõpru, kasvatajat ja asenduskodus veedetud aega, seega võib leida, et ülehinnatakse laste kohanemisvõimet ning kergust jätta kõik olemasolev ning astuda uude keskkonda unustades kõik eelneva. Last minevik on osa neist ning sellega peab olema neil mingi ühendus, kas või esemete kujul.

Shelly kirjeldus, et osadele lastele ei ole lubatud asenduskodust midagi kaasa võtta on küsimust tekitav. Sellisel juhul peaks laps unustama oma mineviku, nagu teda ei oleks olemas olnudki enne lapsendamist, kuid see ei ole ju tõsi. Lapsendatud lapse jaoks on tähtis teada oma tausta.

Lisaks kirjeldab Shelly, et lapsed said asenduskodust lahkudes kingituseks pehmed jänkud, millesse nad olid väga kiindunud ja esimestel nädalatel hoidsid neid pidevalt enda ligiduses.

Shelly arvates olid need jänkud ja pildiraamatud väga suureks abiks tüdrukute kohanemisel, nad vaatasid pilte ja kallistasid jänkusi.

Mary ja Lisa asenduskodu aitas laste üleminekule uude arengukeskkonda endapoolselt kaasa, leevendades sellise järsu üleminekuga kaasnevat stressi ning aidates lastel ajapikku uue olukorraga kohaneda.

Teadmine uuest perekonnast

Lapsendajate sõnul aitaks laste kohanemisel uue perekonnaga kaasa nende pildid, teadmised perekonnast ning kasvõi mänguasjad, mida lapsendajad saaksid lastele saata. Eelnevalt tõin välja (vt täpsemalt ptk 3.7.2), et selline lapse ja lapsendaja vaheline kontakt on keelatud, seega ei olnud peredele ametlikult sellist võimalust antud ning lapsed ei teadnud oma uutest vanematest enne nendega kohtumist midagi. Inimlik aspekt jääb sellisel olukorral puudu, lapsed ei ole nagu inimesed, kellega peaks arvestama ning eeldatakse, et nad kohanevad ja kõik läheb hästi, kuid selle kohanemise soodustamiseks ei võeta kõrgemal poliitilisel tasandil midagi ette. Erandiks on mõned üksikud asenduskodutöötajad, kes on nõus laste heaolu nimel astuma sammu kaugemale ning aitama lapsi ja lapsendajaid nende kohanemise soodustamisel üksteisega (vt täpsemalt Eriku ettevalmistust ptk 3.6.1).

Laste ja lapsendajate kirjelduste taustal on näha, et uue kodu, perekonna ja ühiskonnaga kohanemine käis kõigil lastel omamoodi ning selle jooksul kogeti nii mõndasidki tõuse ja mõõnasid, kuid mingil hetkel omandasid kõik lapsed inglise keele, võtsid omaks enamuse toitumisharjumustest ning õppisid käituma ja funktsioneerima perekonnas, vanemate sõnul on nad kohanenud uue perega ning armastavad oma vanemaid ja õdesid-vendasid.

Lapsendajate ja laste kirjelduste põhjal võib järeldada, et lapsendajate eesti keele oskus on laste kohanemisel vajalik - lapsed vajasid, et neid keeleliselt mõistetakse ning ümbritsevat selgitataks. Oluliselt aitaks kohanemisele kaasa, kui oleks mõlemapoolne keeleõpe enne lapsendamist, mis vähendaks kohanemisstressi ja pingeid, mis lapse üleminekul uude perekonda ja keskkonda on isegi ilma keelebarjääriga suured.

Lisaks on Eriku näitel näha, et teadmine oma uuest perekonnast aitas väga palju kohanemisele kaasa, kuigi selline lapsendaja perekonnast informatsiooni jagamine lapsele ei ole soovitud, on kasvataja ja lapsendaja omavaheline suhtlemine lapse heaolust lähtuv ning temale orienteeritud.

3.10 Toetav tugisüsteem

Lapsendajate sõnul ühtset lapsendamisjärgset teenustesüsteemi või paketti neile ette nähtud ei olnud, ikka ise tuleb oma lapsendatud lastega hakkama saada ning kõik vaja minevad teenused iseseisvalt välja otsida. Lisaks peavad lapsendajad enne lapsendamist USA valitsusele kinnitama, et neil on olemas vastav tervisekindlustuspakett, mis katab kõik lapsega seonduvad meditsiinilised kulutused.

„Valitsus tahab, et potentsiaalsetel lapsendajatel on finantsilised võimalused, et lapsed ei satuks vajadusse saada hoolekandesüsteemi poolset toetust.“

Seega ei saa välisriigist lapsendatud lapsed Ameerika Ühendriikides mingisuguseid erilisi hüvesid või kohtlemist, kõik vajamineva peavad neile kindlustama nende adoptiivvanemad. See on vastuoluline sellega, mis mulje on Eesti üldsusele jäänud välisriiki lapsendamisest, kuna ikka on arvatud, et välisriigis saavad lapsed paremaid rehabilitatsiooni tingimusi ning tugiteenused. Võib-olla osaliselt saavadki, kuid seda lapsendajate enda initsiatiivil, mitte et keegi neid lapsendatud lastele tasuta koju kätte tooks.

3.10.1 Kool kui tugivõrgustik

Lapsendajad tõid välja kooli kui olulise tugivõrgustiku lastele.

„Koolisüsteem on väga hea, aidates meil tugevdada oma laste võimeid.“

Ameerika Ühendriikides on lapsendajate kirjelduste põhjal rikkalik koolisüsteem, kus pakutakse lastele erinevaid tugiteenuseid ja lapsevanemad saavad valida oma laste vajadustega vastava kooli.

Shelly: *„Me saame hetkel avaliku kooli kaudu eriabi- kõne- ja tegevusteraapiat Maryle, minevikus sai seda ka Lisa.“*

Kuigi lapsendatud lastele ei ole mõeldud spetsiaalseid rehabilitatsiooni teenuseid, siis Ameerika kodanikele on leida isegi tasuta teenuseid, kui ainult osata otsida ja neid ressursse õigesti kasutada.

Kuid nagu kõikide teiste teenuste kättesaadavustega võib lapse jaoks vajalike tugiteenustega kool olla perekonna elukohast liiga kaugel ning peatakse leppima olemasolevaga, mis alati ei vasta laste vajadustele.

Miralda: „*Daniel läks eelmisel aastal kooli ja tal oli kohutav kogemus. Ma usun, et tema õpetaja päriselt vihkas teda, sest ta oli adopteeritud. Me võitlesime mitmete FAS-ga seotud probleemidega ja kool ei mõistnud. Sellel aastal me teeme koduõpet.*“

Huvitav on Miralda jutus, et kool oli teadlik lapsendamise faktist ning tema arvamusel diskrimineeritakse poissi just sellel põhjusel. Eesti Perekonnaseaduse (2010) järgi on lapsendamine salastatud ning üheks selleks põhjuseks ongi just see, et keegi ei saaks lapsendatud last tema staatuse tõttu diskrimineerida. Lisaks antud juhul ei toetatud last tema tervislikest iseärasustest lähtuvalt ning abistavate teenuste pakkumise asemel hakati teda tõrjuma.

3.10.2 Perekond

Analüüsi käigus selgus, et lapsendajatele on suuresti lapsendamisprotsessi vältel ja järgselt toeks nende laiendatud perekond, seda nii moraalselt kui ka finantsiliselt. Lapsed võeti peredesse rõõmuga vastu, neid oodati ja armastati juba enne Ameerikasse jõudmist.

Lapsendamine ei tähenda ainult muutusi lapsendatud lapse ja lapsendajate elus, kõik perekonnaliikmed on antud protsessis osalised ning seda ka lapsendajad kirjeldasid.

Brenda veebipäevikute põhjal saab ülevaate, kuidas kõik tema perekonnaliikmed on Eriku lapsendamisprotsessi kaasatud, koos oodatakse tema saabumist ning tehakse Eriku tulekuks perekonda ettevalmistusi, näiteks ka eesti keelt õpiti koos lastega. Kuigi Brenda kirjeldab kõike läbi tema ja tema kogemuse antud protsessis, siis siiski ei ole ta teisi perekonnaliikmeid sellest välja jätnud ning Eriku lapsendamine on perekonna ühine otsus.

Mõistlik ongi kaasata kõiki perekonnaliikmeid terve lapsendamisprotsess juurde, siis ei tunne juba peres kasvavad lapsed ennast tõrjutuna või kõrvalejäetuna, vaid pigem on lapsendamine kui terve perekonna ühine projekt.

3.10.3 Tugigrupid

Uurimuses selgus, et üheks põhilisemaks tugisüsteemiks lapsendajatele on tänu nende kättesaadavusele internetipõhised mitteformaalsed tugigrupid, kus jagatakse üksteisega lapsendamise muresid ja rõõme.

Brenda toob välja: „*Minu kogukond ja teised adoptiivpered on minu põhilisteks tugigruppideks. Siin on samuti väga, väga suur internetipõhine kogukond, mis meil on ja ma olen seda varem kasutanud ning sellest on palju kasu.*“

Lapsendajad oskavad antud tugigruppide ressursse enda ja oma lapsendatud laste heaks ära kasutada, nende kaudu on moodustatud sõpruskonnad ja tugev interneti tugivõrgustik.

Tugigruppide kasulikkust tuuakse välja nii lapsendamise ettevalmistuse perioodi, kui teiste perede kaudu hangitakse kasulikke teadmisi, lapsendamisprotsessi jooksul, kui hangitakse üksteistele lapsendatavate laste kohta informatsiooni ning lapsendamisjärgsel perioodi, kui aidatakse nõu ja jõuga tekkinud probleeme lahendada.

Lapsendajate kogemustest selgus, et USA-s ei ole neile teada olevalt lapsendamisjärgset toetussüsteemi, palju on peredele kasu kogemustepõhistest veebikesksetest tugigruppidest, kust saadakse põhilisemat informatsiooni ja tuge. Vaja minevaid rehabilitatsiooniteenuseid otsivad lapsendajad lapsendatud lastele iseseisvalt.

Uurimuses osalenud pereemad soovisid endast jätta mulje kui edukatest lapsendajatest, kes spetsiaalseid lapsendamisjärgseid toetavaid teenuseid ise ei vaja, küll aga toodi nende vajalikkust teistele välja.

Brenda selgitab: „*Mina ei vaja nii palju, kuid jah, on peresid, kes vajaksid abi, kuid seda on raske leida, kui sul seda on vaja. Mina tunnen nii, see on see, mida teised vanemad on mulle rääkinud.*“

Selle taustal on mõista, et lapsendajatel ei ole kerge, nad on sagedasti raskustes ning kõik vajalikud teenused ei ole lapsendajatele kättesaadavad.

3.11 Lapsendamisjärgne kontroll

Uurimuses osalenud lapsendatud lapsed on uue keskkonnaga kohanenud ning nende igapäevaelu toimetusi kirjeldavad nii nende vanemad kui ka lapsed ise edukatena. Ometi on kahel lapsendatul negatiivne kogemus oma esimese adoptiivperekonuga ning

Amanda jagab rikkalikku informatsiooni ka teistest sellise saatusega lastest. Kui lapsendamiseelne kontroll ei suuda ennetada selliseid olukordi, siis peaks lapsendamisjärgne kontroll pakkuma raskustesse sattunud peredele ja väärkoheldud lastele abistamise võimalusi

Järgnevalt analüüsisin, kuidas toimub lapsendamisjärgne kontroll.

Eesti Sotsiaalministeeriumi andmete alusel saadetakse neile peale lapse lapsendamist kahe aasta jooksul lapsendamisjärgseid raporteid. Seega on teada, et lapsendajatele toimub lapsendamisjärgne kontroll. Uurimuses osalenud perede kirjeldustel on kogemused selle toimimisest erinevad.

3.11.1 Formaalne kontroll

Üheks variandiks, mida lapsendajad kirjeldasid oli iseseisev raporti koostamine (*self reporting*).

Sellisel juhul oli ühekordne põgus kohtumine vanema ja sotsiaaltöötaja vahel ning sellele järgnes iseseisev raportite täitmine. Selle põhjal saab järeldada, et lapsendamisjärgne kontroll on pigem formaalne, selle kaudu saavad ametnikud teada neile huvipakkuva informatsiooni, kuid lapsendaja jääb ilma sotsiaaltöötaja poolsest toest. Lisaks ei oleks sellise järelkontrolli kaudu, kus usaldatakse täielikult lapsendaja poolt saadetatavat informatsiooni, tulnud välja olukord, kus lapsendatud lapsi oleks väärkoheldud. Selline meetod ei pruugi olla antud tingimustes sobilik, jättes nii lapsendajad kui lapsendatud lapsed ilma võimalikust vajaminevast abist.

3.11.2 Personaalne järelkontroll

Teiseks variandiks, mida lapsendajad kajastasid oli personaalne sotsiaaltöötaja ja lapsendaja vaheline kontakt. Sellisel juhul oli erinevaid võimalusi, kas kohtumised toimusid ühekordselt või mitmetel kordadel peale lapsendamist.

Shelly kirjeldus: „Lapsendamisagentuur kontakteerus meiega peale meie naasmist USA-sse, et teada, kuidas meie reis läks ning kuidas tüdrukutel läheb. Lisaks oli meil kodukülastused meie kohaliku sotsiaaltöö agentuuri poolt /täpsustab, et sama, kes koostas koduuringut/, mis oli ette nähtud Eesti valitsuse poolt, need toimusid vahemikus- kolm kuud, kuus kuud, üks aasta, 18 kuud, kaks aastat ja kolm aastat.“

Sellise põhjalikkusega tehtud lapsendamisjärgne kontroll on parimaks meetodiks lapsendajate probleemide välja selgitamisel. Kontrolli teostab sama sotsiaaltöötaja, kellega perel on juba eelnevalt olnud kogemusi. Pikaajalise koostöö kaudu loob sotsiaaltöötaja lapsendajate jaoks usaldusliku keskkonna, kus vajadusel tema poole abi saamiseks pöörduda. Tiheda kontakti kaudu on sotsiaaltöötajal kergem avastada peres toimuvad väärkohtlemist ning laste võimalikele probleemidele saab reageeritud. Selline meetod on lapse heaolust lähtuvalt eelistatuim.

Lapsendajate kogemustest on näha, et erinevates osariikides/piirkondades toimib USA sotsiaalsüsteem erinevalt. Kõik sõltub kohalikust seadusandlusest, normidest ja ametnikest.

3.12 Lapsendamisprotsessi raskused lapsendajate jaoks

Lapsendamisprotsessi all pidasid lapsendajad silmas protsessi, mis algas hetkest, kui nad võtsid lapsendamisagentuuriga ühendust, kuni hetkeni, mil nad lapsendatud lapsega tagasi Ameerika Ühendriikidesse oma koju jõudsid.

Protsesside pikkus oli uurimuses osalejatel erinev, alates viiest kuust kuni 18 kuuni, see sõltus erinevatest teguritest - peredel oli vaja täita väga palju erinevaid avaldusi ja dokumente ning neid saata erinevatesse ametkondadesse nii Eestisse kui Ameerika Ühendriikidesse.

Brenda kirjeldab enda ja teiste kogemusele põhinedes, et kui algselt lubati üht, siis hiljem selgus hoopis midagigi muud: “ *Ja kui me alustasime oma lapsendamist, siis meile öeldi, et see võtab aega 10 kuud...me ei olnud valmis selleks, et see võtab aega 18 kuud. Meil oli üks Eesti pikim lapsendamisprotsess, millest mina teadlik olen.*”

Uurimuses osalejad kirjeldasid seda kõike väga ajakuluka ja energiat nõudva ettevõtmisena, kuid keegi ei kahetse ja ollakse valmis vajadusel seda protsessi kordama.

3.12.1 Pikk ootus

Lapsendamisprotsessi juures kõige raskemaks osaks tõid kõik osalised välja ootamise, millal nad saavad oma lapsendatavad lapsed enda juurde koju tuua.

Ootusaja kohta on Brenda ja Miralda veeipäevikutes kuude kaupa sissekandeid, mis kirjeldavad nende kogetud emotsioone. Mõlema ema kirjutistes on ühiseks jooneks see, et lastest kirjutatakse juba kui oma perekonnaliikmetest, kes saavad osaks perekonnast hetkest, kui lapsendajad on nad välja valinud. Sellest hetkest alates kirjeldatakse neid kui oma ammu kadunud ja nüüd leitud lapsi, keda armastatakse ja igatsetakse.

Sellised emotsionaalsed sissekanded annavad aimu lapsendajate lootusetuse tundest, igatsusest ja valust, mis on nende sees. Emotsionaalselt on lapsendajad juba oma lapsendatava lastega seotud ning seetõttu on neil raske tulla toime lapsest eemal olemisega.

Seda valu võimendab olukord, kus lapsendajatel ei ole võimalik lapsendatava lapsega vahepealse aja jooksul suhelda (vt täpsemalt ptk 3.7.2). Kuid leevendab, kui lapsest saadetakse ootusaja jooksul lapsendajatele värskem informatsiooni, näiteks pilte. Kõige raskem oli lapsendajate jaoks ootamine, kui kõik asjaajamised olid valmis ning oodati ainult kohtusprotsessi kuupäeva. Analüüsi kaudu selgus, et sellesse ootamisse suhtuti kõige kriitilisemalt. See võib olla põhjusel, et protsess oli peaaegu lõpus ning viimane dokument, mida oodati oli kinnitus, et nad võivad sõita Eestisse oma tulevase lapsega kohtuma.

Miralda kirjeldab oma emotsioone veebipäeviku sissekandes: „*Kas Eesti kohtud teevad üldse midagi? Ma mõtlen, et me tahame anda nendele väikestele lastele kodu, mida nad vajavad ja on ärateeninud, kuid ei tundu, et midagi saab tehtud, et see saaks juhtuda. Ma arvan, et mu kannatus saab otsa...*“

On mõistetav, et lapsendajad on kannatust kaotamas, nad aina ootavad ning lapsendatavad lapsed elavad samal ajal asenduskodudes. Nii Tensbeki (2011) kui Andersoni (2010) uurimuses toodi samuti välja lapsendajate ja spetsialistide poolset kriitikat Eesti kohtusüsteemi suhtes. Leiti, et sagedasti on lapsendamisjuhtumite käsitlemine liiga aeganõudev protsess, mis ei ole laste heaolu arvestav. Laste füüsilisele ja emotsionaalsele arengule on soodustavaks elamine perekonnas ning asenduskodus elamine peaks olema viimane variant, seega tuleks lapsed võimalikult kiirest sobiva adoptiivperekonna olemasolul nad uude koju elama paigutada ja mitte laste kõikidel osapooltel põhjendamatult oodata.

3.12.2 Asjaajamise keerukus

Lisaks Eestist kohtukutse ootamisele, mida oli lapsendajatele emotsionaalselt raske ootada, kogesid lapsendajad lapsendamisprotsessi jooksul mitmeid raskusi USA asjaajamise korralduslikul poolel.

Lapsendajad kirjeldavad, et dokumente, mida nad täitma pidid oli kümneid ning neid saadeti erinevatesse ametkondadesse, lisaks toimus pidev dokumentide tõlkimine ühest keelest teise. Osadel lapsendajatel oli vaja mitmeid protseduure korrata - küll läksid dokumendid kaduma, rahad ei laekunud õigetes kohtadesse ja muid sarnaseid probleeme.

Shelly kirjeldab detailset oma asjaajamisi ametiasutustega : „Näiteks, ma pidin tegema mitte vähem kui 23 komplekti tindiga sõrmejälgesid FBI loa jaoks, sest mu sõrmejäljed on väga heledad ja neile ei saanud sobivat komplekti, et seda läbi FBI andmebaasi lasta, kuid elektroonilised sõrmejäljed ei olnud FBI-le aktsepteeritavad, kuigi me saime kasutada elektroonilisi sõrmejägi osariigi politsei jaoks. Ma arvan samuti, et see lõputu paberimajanduse apostillimine sai samuti väga tüütuks, sest et saaks dokumendi apostillitud, siis kui see oli notariaalselt kinnitatud, tuli dokument viia umbes 100 miili kaugusele osariigi pealinna ja käsitsi toimetada valitsuse kontoris, siis oodata järjekorras ja siis sai notariaalne allkiri apostillitud. Seda tuli teha umbes 100 dokumendiga terve selle protsessi jooksul, millest me tegime umbes kümme portsu (nii umbes 10 reisi), Lõpuks, see protsess oli nii ringiratast käiv, kuid seal olid kindlasti sammud, mida pidi tegema õiges järjestuses, kuid selle kohta ei ole ühtegi lehekülge internetis, kust saaks selle protsessi skeemi- selle peab käigu jooksul selgeks õppima.“

Shelly kirjeldusest on näha, et lapsendajad kogevad ootamatusi ning takistusi oma teel, mis kõik võivad pikendada lapsendamisprotsessi. Lisaks ei saa nad piisavat juhendamist selles protsessis, kuigi lapsendamisagentuur peaks neile kõike vajalikku selgitama, siis selgub, et siiski mitte piisavalt.

Analüüsitud lapsendajate kogemuste kirjeldused näitavad, et lapsendamisprotsessi pikale venimises ei saa otsida põhjust ainult Eesti kohtusüsteemi toimimises vaid ka Ameerika Ühendriikide poolses süsteemis on mõningasi puudujääke ja keerukaid nüansse, mille tõttu võib lapsendamisprotsess muutuda kuude kuni aastate pikkuseks.

Kuigi protsessi täitmine on lapsendajate sõnul keeruline ja aja ning rahakulukas protsess, võib eeldada, et kui ootamatud olukorrad välja arvata, on see on seda kõike laste huvide esiletõstmiseks. Lapsendajate taustakontrollid, koduüringud, tervislikud hindamised ja kõik muu on oluline kindlustamaks, et lapsendajad oleksid lapse lapsendamiseks sobivad kandidaadid.

3.13 Eestiga seotus

Uurimuses osalenud lapsendajad ei ole oma laste eest varjanud lapsendamise fakti, samuti väljendavad nad uhkust oma laste päritolu üle ning selgitavad seda ka oma lastele, aidates nende eludes säilitada Eesti kultuuri.

Shelly: *“Me oleme tänulikud võimaluse eest adopteerida Eesti lapsed ja meil on sügav tunnustus Eesti kultuuri ja ühiskonna vastu. Me tahame, et meie lapsed kasvaksid üles kandes seda rikkalikku pärandit.”*

Shelly pöördub otseselt Eesti rahva poole, rõhutades, et nende peres ei lasta lapsel oma päritolu unustada. See on Shelly puhul huvitav seetõttu, et laste lapsendamise protsessil oli ta kohtunikule andnud lubanud seda teha ning nagu andmete analüüsist selgub, on Shelly oma lubadusest siiani kinni pidanud. Nüüd läbi antud uurimuse soovib ta seda Eestile teada anda.

Peredel on tekkinud oma rituaalid ja harjumused, kuidas Eesti kultuuri säilitatakse.

Shelly: *“Olümpia mängude ajal me lehvitasime Eesti lippu ja elasime Eesti sportlastele kaasa. Ma ostsin Eesti kokaraamatu ja teen mõningaid Eesti toite, alati kui ma saan, siis ostan Kalevi šokolaadi lastele. Samuti me räägime Eesti traditsioonidest.”*

Eesti traditsioonilisi toitude tegemist kirjeldasid kõik pereemad, samuti toodi välja Eesti pühade ning traditsioonide tähistamist. Lapsendajad on põiminud Ameerika ja Eesti kultuuri ja kombed ning praktiseerivad seda kui on võimalik. Osade perede puhul tegeletakse Eesti kultuuri tutvustamisega lastele kindlasti palju ohtralt ning lapsed teavad Eesti traditsioonidest ja tavadest kohati rohkem kui keskmised Eesti lapsed.

Carol: *„Ma juba tutvustan Eesti kultuuri ja pühasid oma lastele. Samuti ma proovin erinevaid Eesti toitusid.”*

Emade sõnul on Eesti toite keeruline teha ja need ei maitse päris õigesti, kuid nad siiski üritavad. Läbi mille nad kinnitavad lastele, et nende päritolu on neile tähtis ja selle säilitamine on nende pere traditsioonides oluline

Lapsendajad lähtuvad oma laste vajadustest mõista oma päritolu ja kultuuri ning võimaldavad neile selle tundmaõppimist.

3.13.1 Laste keeleoskus

Eelnevates peatükkides tõin välja, et lapsendajad olid õppinud selgeks osaliselt eesti keelseid väljendeid, mille otseseks eesmärgiks oli lastega edukamalt suhelda, kuid lisaks sellele kasutati hilisemalt seda oskust laste eesti keele säilitamiseks.

Eesti keelt üritatakse lapsendajate poolt säilitada mitmeti, Brenda ja Shelly kirjeldavad, et Eestis olles osteti lastele kaasa eestikeelseid multikaid ja raamatuid, mis algselt aitasid lastel uue kultuuriga kohaneda, kuid hiljem täitsid juba keelesäilitamise eesmärgi.

Shelly kirjelduste põhjal saab näha, kuidas vanemate poolse pingutuse järgi on võimalik säilitada lastel mõningane eesti keele oskus. Mary ja Lisa oskavad soravalt loendada eesti keeles numbreid ning teavad värvide nimetusi. Lisaks on Shelly kohandanud keeleõppe igapäevaste toimetustega: „*Me ikka kasutame igapäevaselt eesti keelt, näiteks täna oli meil söögiks „kanaliha“ (ütleb seda selges eesti keeles).*“

Integreerides eesti keelt inglise keele sisse õpivad nii lapsed kui ka teised perekonnaliikmed uusi võõrsõnasid. Selline meetod on väga tõhus ning Mary ja Lisa kasutavad meeleldi eestikeelseid sõnasid.

Erik seevastu lõpetas eesti keele vastu huvi tundmise kusagil aasta peale Ameerikasse kolimist, Brenda kirjeldab seda oma veebipäevikus: „*Ta on unustanud enamuse oma eesti keelest. Ma TÕESTI proovisin tal aidata seda hoida. Ma rääkisin seda nii palju kui ma oskasin. Ta vaatas filme, videosid jt, aga see ei olnud lihtsalt nii loodud. Ta ikka ütleb "kui", "kuis", "lapsi", "must" ja veel mõndasid sõnasid.*“

Brenda jutust tuleb esile tõsiasi, et teisest rahvusest lapsendajatel on suhteliselt keeruline aidata eesti keele säilimisele laste elus, ilma teda ümbritseva eestikeelse keskkonnata kaob keel paratamatult lapse sõnavarast. Shelly on küll positiivne näide, kuid pigem erand. „Eesti Majad“, kus korraldatakse lastele keeleõpet ning organiseeritakse lastele omavahelisi tegevusi asuvad kõikidest uurimuses osalenud lastest väga kaugel, et neid regulaarselt sinna viia ei ole lapsendajatel võimalik. Teisest küljest elavad lapsendatud lapsed nüüd Ameerika Ühendriikides, neil on seal oma

perekond, sõbrad ja tulevik, Eestiga seob neid ainult nende nende päritolu. Mitme keele tundmine on küll rikastav kogemus, kuid võib-olla lapsele ei ole selle õppimine nii oluline, kui pigem kohanemine uude keskkonda ning tundmine, et ollakse osa sealsest ühiskonnast.

3.13.2 Tulevikuplaanid

Eestit külastama soovivad tulevikus kõik pered tulla, et näidata oma lastele, kust nad pärit on.

Lapsendajad väljendavad enda suhtumist Eestisse positiivselt ning meenutavad Eestis käidud reise hea sõnaga.

Shelly kirjeldab: *“Kindlasti reisis Eestisse on alati meiega kui meie elu kõrghetked. Me armastame Eestit ja Eesti inimesi ja me mõtleme alati sellest soojalt.”*

Lapsendajad nimetavad oma laste rahvusteks küll erinevalt, kas ameeriklased, eestlased või Eesti-ameeriklased, kuid kõigi nende jutust kumab läbi uhkus, et nende lapsed on just Eestist pärit ning nende sõnul ärgitavad nad oma lapsi ka tulevikus Eestisse austusega suhtuma ja kontakti oma juurtega hoidma.

Brenda kirjeldab oma soovi, et Erikul oleks võimalus tulla tulevikus Eestisse, kui tal on see soov, ta ei soovi Erikut Eestist lahutada, pigem vastupidi.

Brenda: *„Ma tahan uskuda, et kui ühel päeval mu poeg tahab minna tagasi ja elada Eestis, siis ta saab seda teha. See on minu jaoks oluline, et tal on see võimalus, kui ta tahab, sest ma ei lapsendanud teda, et teda tema riigist ära võtta...ja, kui sa seda uurimust kirjutad, ma tahaksin, et sa kindlasti paned selle sinna sisse, et me oleme rääkinud Erikuga Eestist, ma olen küpsetanud talle Eesti toite- ma ei ole selles küll väga hea /naerab/, Eesti toit on väga hea, ma küll proovin, aga see ei maitse samamoodi. Aga tema tuba oli värvitud Eesti lipu värvidesse, ja ta räägib kõigile oma koolis, et kuidas ta on Eestist ja ma tahan, et ta teaks, et kui ta tahab, kui ta suureks kasvab, siis ta võib minna koju. See on tema kodu, see jääb alati tema koduks.“*

Brenda edastab konkreetset sõnumit Eesti riigile ja eestlastele, rõhutades, et ta ei ole Erikut Eesti kultuurist eemaldanud, ta ei ole teda vägisi ameeriklaseks teinud ning ta pakub lapsele võimalust alati oma sünniriiki tagasi tulla. Lisaks intervjuule minuga on Brenda sellest kirjutanud ka oma veebipäevikus. Brenda veebipäevikute postitustes ning ka facebook.com kontol jääb silma, et Brenda rõhutab igal võimalusel Eriku päritolu, väljenditega „Eesti poiss“ jms, kohati mõjub see liiga rõhutatuna.

Erik ise väljendub Eesti suhtes järgmiselt: „*Mulle meeldib siin olla. Ma ei mäleta tegelikult midagi Eestist.*“

Erik peab ennast ameeriklaseks ning ei väljenda soovi Eestisse tulemise suhtes, pigem tundub, et Eriku ema jaoks on olulisem ülejäänud inimestele rõhutada, et tema laps on pärit Eestist ning sooviga siduda lapse tulevikku Eestiga. Erik sooviks võib-olla olla tavaline Ameerika poiss, ilma, et talle seda pidevalt meenutatakse, et ta ei ole.

Uurimuses osalenud lapsendajate sõnul väärtustatakse nende perekondades laste päritolu ning võimaluse piires õpetatakse lastele Eesti kultuuri ja traditsioone. Eesti keele säilitamine on mitmetele peredele olnud oluline ning väljendatakse kahetsust et ei ole suudetud keelt piisavalt palju säilitada.

3.14 Adoptiivvanemate soovitud rahvusvahelise lapsendamise paremaks korraldamiseks

Uurimuses osalenud lapsendajad jäid enda sõnul Eesti poolse korraldusliku poolega rahule ja neil ei ole pretensioone Eesti ametnike vastu, kes nende lapsendamisega tegelesid.

Märkimisväärne on see, et kuigi analüüsi käigus selgusid mitmeid rahulolematuse teemad, mis lapsendajaid ilmselgelt häiris, siis otseselt ükski lapsendaja mulle uurimuses osalemise käigus nende kohta etteheidet ei teinud. Kas siis säilitati kultuurinormist tingitud viisakust või on protsess ja sellga kaasnenud raskused lapsendajatel unustatud ning keskendutakse positiivsele- lapsendatud lastega ühise elu nautimisele.

Järgnevalt toon välja lapsendajate mõned mõtted, kuidas võiks lapsendamisprotsess olla laste jaoks uue keskkonnaga harjumise mõttes sujuvam.

Lapsendajad tundsid, et lastele saaks pakkuda paremat ettevalmistust lapsendamiseks ning teadmisi oma tulevases perest, et kohanemine uue keskkonna ja perekonnaga oleks neile sujuvam ja vähem valulik.

Carol toob välja põhilise seisukoha: „*Valmistage lapsi ette! Nad [Eesti ametnikud] saavad neile õpetada inglise keeldseid sõnasid või valmistada neid ette muutusteks, mida nad läbima hakkavad.*“

Lapsendajad soovivad mõista anda, et olenemata sellest, kui noor või kui sügava puudega on lapsendatav laps, tuleb vastavalt tema aregnule toimuvat selgitada. Nende kogemus näitab, et igat last saab soovi korral ette valmistada.

Carol: „Võib-olla anda neile pilte või väikeseid kingitusi, nagu väike mõmmi, adoptiivperekonna poolt. Luua kontakt uue perega.“

Lapsendajate kogemus näitab, et lapse ja vanema vahelisele suhtele tuleb luua alus juba enne, kui laps oma uue perekonnaga liitub. Kui lapsendajate kirjeldustes oli näha, kuidas laps saab nende perekonnaliikmeks juba hetkest, mil ta välja valitakse, siis laste puhul olid nad sagedasti teadmatutes kuni lapsendajatega kohtumiseni. Mõlemapoolne kohanemisperiood on loomulik protsessi osa ning seda soodustab piisavate teadmiste omamine üksteisest.

Lapsendatud laste kohanemise soodustamise jaoks on veel oluline, kui nende uues keskkonnas säilib juba tuttav ja harjumuspärane rütm. Shelly selgitab, mis sellele kaasa aitab:

„Oleks kasulik, kui oleks rohkem siseinfot rutiini koha lastekodus- idee tüüpilisest päevast, tüüpilistest tegevustest, toidust, mida süüakse, tegevustest, mida lapsed teevad ja mida pole kunagi teinud jne.“

Lapse kolimisel uude riiki tema jaoks tundmatute inimeste juurde, kes teda keeleliselt ei mõista on lapse jaoks niigi suur väljakutse, selles aitaks mingisugustki turvatunnet säilitada harjumuspärane rutiin. See, et lapsendajad selle välja toovad aitab meile mõista, et kuivõrd see on laste heaolust lähtuvalt oluline. Lapsendajatel on keeruline ilma vastavate teadmisteta lastele sobivat elukorraldust luua ning lastel endal on keelelisest barjäärist tingitud põhjustel võimatu oma seisukohti ja teadmisi lapsendajatele selgitada.

Eelnevalt sai mitmes peatükis kirjeldatud laste päritolu säilitamise olulisust, Shelly rõhutab selle tähtsust ning olulisust kontakti hoidmisel oma minevikuga: *„Ma arvan, et suhtlemine peale lapsendamist on laste jaoks hea- tüdrukud tõesti naudid suhtlemist oma kasvatajaga. Nüüd on sellest neli ja pool aastat ja tüdrukud ikka ootavad temalt kuulmist.“*

Lisaks sellele, et kasvatajaga kontakti hoidmine aitab lastel paremini mõista oma minevikku, toob Brenda välja selle kohese kasulikkuse. Tema kirjelduste põhjal aitab lapse ja lapsendaja omavahelisele kohanemisele kaasa, kui lapsendajal on võimalik esimestel nädalatel abi saamiseks kasvataja poole pöörduda. Brenda kirjeldusel võib tekkida mitmeid ootamatuid olukordi, mida ei suuda lapsendajad mõista ning ainult kasvatajad suudavad lapsendajatele tekkinud olukordasid selgitada.

Lapsendajate kirjelduste põhjal saab asenduskodu teha enda poolt paljutki, et muuta laste üleminek ühest keskkonnast teise sujuvamaks. Andes kaasa nii lastele kui lapsendajatele vajalikud teadmised ja oskused.

3.15 Laste lood

Armastav perekond on laste arengu seisukohalt kõige õigem keskkond kasvamiseks. Uurimuses osalemise hetkel on lapsed elanud juba aastaid perekondades ning on näha nende edasiminekuid ja arengut.

Carol kirjeldab Mary edasiminekut: „*Kui me ta koju tõime, siis ei saanud ta käia ega treppidest üles ronida. Ta pidi treppidest liikumiseks roomama. Me alustasime agressiivset füüsilist teraapiat ja nüüd ta jookseb, tantsib ja ujub, kuid muidugi mitte nii hästi kui teised temavanused lapsed.*“

Lapsendamise hetkel oli Mary sügava puudega laps, kuid nüüd saab ta igapäevaeluga edukalt hakkama, käib koolis (erivajadustega laste klassis) ning teeb mitmesugust sporti.

Perekonnas elamine ja toetav õhustik aitas Maryl areneda. Kui asenduskodus oli Caroli sõnul tüdrukud eraldatud ning neid üritatud emotsionaalselt lahutada, et võimalikuks eraldi lapsendamiseks neid ettevalmistada, siis peale lapsendamist said tüdrukud üksteisele toeks olla. Shelly kirjeldab Mary arengut ning Lisa rolli selles: „*Kui ta [Mary] alguses tuli, siis ta ei osanud päriselt rääkida, ainus, mis ta tegi oli hääled, seega ta kõne on läinud väga, väga palju paremaks.* Lisa: „*Aga milliseid hääli ta tegi?* Shelly: „*Noh, ta tegi nii, et nagu näitas asjade peale ja siis tegi "äää", kui ta midagi tahtis, aga nüüd ta küsib, kui ta midagi tahab.!* Lisa: „*Jah, aga aasta või kaks tagasi, ükskord, me ei saanud temast aru ja siis me küsisime, et kas sa tahad puuvilja? Kas sa tahad juua? Millist juua sa tahad? Ja, et, kui me ei ikka ei saanud aru, siis me küsisime, et missugust juua, süüa või mida iganes asja ta tahtis. Ja tema siis ütles "ei", "ei, ei, eii"*

ja siis "jah". Shelly: „Jah, Lisa, pikka aega pärast seda, kui me nad koju tõime, Lisa nagu rääkis Mary eest, ta oli nagu tõlk meie ja Mary vahel.“

Tänu Lisa olemasolule oli Maryl kergem uues keskkonnas elamisega harjuda, õe tugi oli väga oluline tema arengu kaasa aitamisele.

Lisale on samuti perekonnas elamine väga stimuleerivalt mõjunud, meditsiinilistest probleemidest on Lisa välja kasvanud või on need välja ravitud. Akadeemiliselt on Caroli sõnul Lisa väga võimekas ning seetõttu on ta ühe klassiastme vahele jätnud ning õpib erakoolis, kus ta saab oma andekust väljendada.

Erinevates uuringutulemustes on samuti välja toodud, et lapsendamine aitab üle saada füüsilistest ja psüühilistest arengumahajäämustest ning terviseprobleemidest (vt täpsemalt Davies 2000:172). Selle põhjal saab näha, et Lisa ja Mary ei ole enam samad lapsed, kes enne lapsendamist. Nende perekond pakub neile sobilikku arengukeskkonda, koos individuaalse lähenemisega, igakülgse hoole ja perekondliku armastusega, mis on laste arengule olnud tohutult määrav. Samuti rõhutab perekonna toetava atmosfääri olulisust lapse arengule Bronfenbrenneri mikrosüsteemi käsitus, mille alusel on just perekonna tähtsus ning sealne sotsiaalselt ergutav keskkond lapse arengule määrav (Klefbeck, Ogden 2001, 30).

Asenduskodus kasvades ei ole lastel samasid võimalusi, mis perekonnas ning eeldatavasti ei oleks poisid tänasel päeval asenduskodus elades sama arenenud ning sotsiaalsed.

Martini ja Danieli elukäik loob samuti seose varasemate uurimistulemuste suhtes, kus kirjeledatakse laste hüppelist arengut peale lapsendamist. Martini puue ei ole tema elu segav ning poisil on isegi veidi aega käinud tavakoolis. Miralda sõnul oli Danielil tavakoolis veidi raskusi FAS-ist tingitud käitumuslikel põhjustel ning seetõttu on mõlemad poisid koduse Miralda käe all koduõppel. Miralda toob küll välja, et lapsed on siiani erivajadusega, kuid kui vaadata Miralda veebipäeviku sissekannetes poiste arengut läbi aastate jälgida saab ülevaate, kui edukalt on nad tegelikult arenenud. Võib arvata, et asenduskodus kasvades ei oleks nad saanud nii palju tähelepanu, armastust ja hoolivust ning stimuleerivat kasvukeskkonda, et nii jõudsalt arenenda. Lisaks on Miralda ja tema abikaasa otsinud kõikvõimalikke meditsiinilisi lahendusi laste füüsiliste probleemide lahendamiseks, ka selliseid võimalusi ei oleks poistel pruukinud asenduskodus kasvades olla.

Caroli sõnul on mõlemad tema lapsed hästi kohanenud nende perekonda ning on edukad oma ettevõtmistes. Tom saab oma hüperaktiivsuse vastu regulaarselt medikamente, mis tema käitumist kontrollib, samuti saab sama ravimit ka Jessica, kellel on samuti ADHD diagnoositud. Carol: „*See ravim aitab neid palju. See aitab neil olla vähem hüper ja rohkem keskenduda, eriti koolis.*“

Mõlemad lapsed käivad koolis, tegelevad väga mitmete hobidega ja on sotsiaalselt aktiivsed.

Erikul on samuti mitmeid hobisid, ta tegeleb palju spordiga ja on edukas koolis. Sünnijärgne HI-viirus ei mõjuta Brenda sõnul tema senist elukvaliteeti ning muid terviseprobleeme poisil ei ole, ta saab korrapäraselt HI-viiruse ravi ning käitub Brenda sõnul nagu teised temavanused lapsed. Küll aga saab ta lisaks HIV ravile regulaarselt kõneteraapiat, et tema oskus end keeleliselt väljendada oleks parem.

Erik kirjeldab oma rahuolu lapsendamise suhtes: „*See oli suurepärane! See oli lahe! Ma ei teadnud, et mind lapsendatakse, ma arvasin, et ma jään Eestisse elama 16 aastat ja siis lahkun...*“

Ühest küljest väljendab Erik rõõmu lapsendamise üle, kuid teisest küljest väljendab pettumust. Läbivalt intervjuu käigus soovib Erik rääkida oma suhetest õega, kes on väidetavalt tema suhtes väga õel ja hoolimatu, kuid pidevate teiste poolsete katkestuste läbi ei saa Erik ennast vabalt väljendada, kuigi ta jätkuvalt üritab, Erik: „*Ma arvasin, et mu õde on armastav ja hooliv, aga kui ma tulín.../keegi kaamera pildist väljaspool takistab poisil edasi rääkimast ja poiss katkestab jutu/...unusta ära.*“

Eriku ema Brenda selgitab laste omavahelist rivaalitsemist ning Eriku õe poolset soovi Erikut kamandada ning kästutada, millest tekib laste omavahelistesse suhtlemisse probleeme, kuid tema sõnul ei midagi erakordset. Kuna ühelgi korral, mil Erik mulle sellel teemal rääkima hakkab ei lasta tal lõpetada, ei saa ma Eriku poolsest nägemusest teada. Terve meie vestluse jooksul on Eriku olemus kurvameelne ning ta ei naerata kordagi. Intervjuu lõppedes jääb mulle sisse väikene kahtlus, kas kõik on ikka nii ideaalne nagu piltidelt ja Brenda kirjeldustest on aru saada, kuid panen ennast uskuma Brenda selgitust, et Erik on tagasihoidlik ja häbeneb.

Valentina on oma uues perekonnas hästi kohanenud, ta käib keskkoolis, osalise ajaga tööl ning unistab ülikooli minekust. Ta on oma sõnul oma praeguses perekonnas väga

rõõmus ja rahul, Valentina: „*Ma ei ole kunagi olnud nii õnnelik, kui siin, mulle meeldib siin olla. See perekond on super meeldiv, nad on hoolivad inimesed, mu ema on suurepärane ja mu tädid ja onud ja nõbud on lihtsalt suurepärased ja mu kaks venda ja mu vennanaine on lihtsalt suurepärased inimesed ja ma ei vahetaks neid millegi vastu! Ma armastan seda perekonda nii väga ja mu elu on hea*“

Kirjelduste põhjal saab näha, et Valentina sai endale lõpuks sobiva perekonna, kes pakub talle vajalikku hoolt ja armastust. Ametlikult ei ole Valentina sellesse peresse veel lapsendatud, kuna tema esimesed adoptiivvanemad ei lõpetanud lapsendamisprotsessi Ameerika Ühendriikides ning seetõttu ei ole tüdruk Ameerika kodanik ja teda ei saa uuesti lapsendada. Lapse jaoks võib selle teadmisega elamine olla emotsionaalselt raske, algselt ei saanud ta kogeda õnnelikku elu Ameerikas uues perekonnas, millest ta oli unistanud, vaid tundis pigem alandust ja ahistamist oma väärkohtlevate lapsendajate poolt. Ning kui lõpuks on tema jaoks olemas helgem tulevik, ta hakkab ennast väärtustama ja tundma väärtusliku ühiskonna liikmena saab ta tunda järjekordset alandamist ametnike poolt rõhtutades tema immigrandi staatust.

Valentina ise on selle kõige kõrval jätkuvalt positiivne ning ainsaks raskuseks toob välja eemaloleku oma vennast: „*Iga päev ma tõusen üles ja vaatan tema pilti ja lihtsalt tean, et tal on kõik korras ja ta on õnnelik. Aga ma olen rõõmus, et Jumal tõi mind siia, kuhu ta tahtis mind tuua ja ma ei oska paremat peret kui seda tahta... Mulle meeldib siin olla.*“

Eestis õde ja venda lapsendamise käigus ei lahutatud, kuid tehti seda Ameerikas, väidetavalt, et mõlemil oleks armastav perekond ja turvaline keskkond. Valentina: „*Mul ei olnud seal mugav olla, seal oli liiga palju lapsi ja ma ei saanud olla mõne lapse läheduses, kuid R oli seal õnnelik ja ma ei tahtnud teha teda õnnetuks.*“ Amanda kirjeldas, et ta pidi Valentinale uue kodu otsima, kuna Valentina mineviku tõttu oli talle väiksem perekond sobilikum. Samas Valentina vennale antud perekond sobis ja seetõttu jäi tema sinna elama. Kummaline selle juures on asjaolu, et õel-vennal ei lubata omavahel suhelda ning seda siis järelikult Amanda poolt, miks see nii on ei ole mulle teada, kuid Miralda, kes on Valentina uue perega sugulussidemetes toob välja oma nõrdimuse antud olukorra suhtes, seega pole ka neile teada põhjused, miks see nii on. Võib-olla ei tule Amanda arvates Valentina kohanemisele uues perekonnas kasuks oma vennaga suhtlemine. Täpsemad asjaolud nende omavahelistes suhtes ei ole teada, kuid siiski on Amanda teistest otsustest siiani olnud näha ainult laste heaolust lähtuv käitumine, niiet võib eeldada, et see oli lastele vajalik.

Uurimuses osalenud laste lood on uurimuse toimumise hetkel edulood, lastel on kirjelduste põhjal armastavad ja toetavad perekonnad ning nad on aktiivsed ühiskonna liikmed.

Bronfenbrenneri ökoloogiline süsteemiteooria toob välja, et mikrokeskkondadest on lapse arengu jaoks kõige olulisemaks teguriks kodus valitsev kliima, last ümbritsev arengukeskkond peab olema armastav, toetav, sotsiaalselt arendav, sellisel juhul suudab laps ümbritsevate muutustega edukamalt toime tulla ning ta areneneb võimetekohaselt. (Klefbeck, Ogden 2001: 30)

(Davies 2000:172) järelduste järgi on lapsele sobiliku kasvukeskkona tulemusel laps võimeline seljatama arengumahajäämused ning paranema oma terviseprobleemidest. Nende põhjal saab selgitada uurimuses osalenud laste edulugusid ning järeldada, et lapsendamine armastavasse ja toetavasse perekonda on lapse arengu jaoks parim lahendus.

KOKKUVÕTE

Iga lapse jaoks on parimaks arengukeskkonnaks tema perekond. Kui lapsel ei ole võimalik bioloogilise pere juures kasvada, siis on järgmiseks parimaks lahenduseks talle adoptiivperekond. Alati aga ei leita kõigile lastele tema päritoluriigist sobivat perekonda, sellisel juhul on lapse jaoks parim võimalus omale perekonna saamiseks rahvusvaheline lapsendamine.

Minu magistritöö eesmärgiks on kirjeldada adoptiivvanemate ja laste kogemusi Eestist välisriiki lapsendamise protsessiga.

Antud eesmärgini jõudmiseks püstitasin järgmised uurimisküsimused:

1. Millisena kirjeldavad adoptiivvanemad ja lapsendatud lapsed oma kogemusi rahvusvahelise lapsendamisega Eestist?
2. Kuidas on adoptiivvanemate ja laste kogemuste kirjelduse alusel Eestist välisriiki lapsendamise protsessis arvestatud lapse huvidega?
3. Kuidas lapsed ja vanemad kirjeldavad lapsendamise järgset kohanemist ja argielu?

Lapsendamise uurimiseks on palju kasutatud Bronfenbrenneri ökoloogilist süsteemiteooriat, mis kirjeldab last ümbritseva keskkonna mõju lapsele. Antud teooria põhineb mõistmisel, et muutus ökoloogilise süsteemi mistahes osas mõjutab süsteemi teisi osasid. (Bronfenbrenner 1979)

Lapse liikumist arengukeskkondade vahel ning selle liikumise mõju lapse arengule kirjeldatakse Bronfenbrenneri järgi ökoloogiliseks üleminekuks (Palacios 2009), mida antud kontekstis mõistetakse lapsendamise protsessina.

Uurimuse empiirilise andmestiku kogumisel kasutasin kvalitatiivset uurimismeetodit. Lisaks on uurimuse koostamisel kasutatud juhtumiuuringu käsitlust Stake (2000) järgi. Andmestiku moodustavad suulised ja kirjalikud intervjuud, kirjalikud lapsendamislood ja dokumendid (adoptiivvanemate veebipäevikud ning isiklik kirjavahetus minuga). Andmete analüüsimiseks kasutasin suunatud sisuanalüüsi. Uurimuses osalesid neli adoptiivema, neli lapsendatud last ning üks lapsendatud laste eeskostja.

Uurimuses osalenud lapsendajate erinevad lood näitavad, kuidas rahvusvahelise lapsendamise motiivid on oluliselt mitmekesisemad kui Eestis siiani arvatud. Lapsendamise põhjuseks võib olla nii lastetus, altruistlikud põhjused või hoopis veidi ühest ja veidi teisest. Lapse leidmisel on lapsendajatele oluline lapsega tekkiv emotsionaalne side ning "selle õige" tunde tekkimine.

Otsuseni, et just Eestist laps lapsendada jõutakse pigem juhuslikult.

Eestist lapse lapsendamine välisriiki on pikaajaline ja keerukas protsess, mis nõuab lapsendajatelt head materiaalet kindlustatust, pingetaluvust ning kannatlikkust. Andmetest selgus, et lapse vajadused ei ole lapsendamisprotsessis alati esmaseks tõstetud. Lapsendamisel ei olnud määravaks lapsendajate sobivus lapsega, vaid lapsendajate soov konkreetset last lapsendada. Lapsendajatele ei antud laste kohta mitmekülgset ja põhjalikku informatsiooni, kohati jäeti lapsendajad hoopis teadmatusse. Lapsi ei valmistatud ette asenduskodust lahkumiseks ning uue kultuuri ja perega liitumiseks ning neile ei võimaldatud pika lapsendamisprotsessi jooksul oma tulevase perega emotsionaalse suhte loomist.

Minu uurimuses osalenud pered on edulood, lapsendatud lapsed on edukalt kohanenud kõikide neid mõjutavate arengukeskkondadega ning lapsendajad on kohanenud lastega. Palacios (2009) järgi mõistetud ökoloogilises üleminekus, ehk lapsendamisprotsessis ei saanud küll lapsed piisavalt ettevalmistust eesootavaks lapsendamiseks, kuid saades kohanemise käigus lapsendajatelt piisavalt tuge ja mõistmist toimus üleminek nende arengule positiivselt.

Lapsed on aktsepteeritud oma sugulaste, kogukonna ja ühiskonna poolt ning nad on sotsiaalselt aktiivsed. Üldiselt on koolid, kus lapsed käivad nende suhtes toetavad ning kooli ja kodu omavahelised suhted toimivad aktiivselt laste heaoluks. Lastes on näha nende tohutut arengut - laste tervised on paranenud, nende vaimne ja füüsiline arengumahajäämus on vähenenud.

Uurimuses osalenud pere kogemuste analüüsi alusel saab väita, et sellised edulood on pigem seotud lapsendajate enda valmisolekuga ja tahtega, mitte Eesti ja Ameerika Ühendriikide süsteemipoolsete toetustega.

Uurimuses osalejad olid ise edukad lapsendajad, kuid nad teadsid jagada kogemusi teistest lapsendajatest, kes on lapsendamissuhte oma lapsendatud lapsega katkestanud.

Lapsendajad nimetasid probleemina, et taustainformatsioon, mida Eestist neile lapse kohta jagatakse ei ole piisav. Lapsendamise katkestamist seostataksegi sellega nii kirjanduses kui minu uurimuses osalenud perede poolt, sest see võib viia olukorrani, kus lapsendaja ei tule toime lapsendatava lapsega kaasnevate probleemidega.

Tekkinud probleemide korral ei ole Ameerika Ühendriikides välisriigist laste lapsendajatel süsteemset võimalust abi saamiseks - erinevate nõustamis- ja rehabilitatsiooniteenuste saamiseks peavad vanemad olema valmis neid ise leidma ning enamasti ise finantsteerima, piirkonniti ei pruugi spetsiifilised vajalikud teenused olla lapsendajatele ja nende lastele kättesaadavad. Põhiliseks tugisüsteemiks, mis on lapsendajatele kättesaadavad on veebipõhised kogemuspõhised tugigrupid, kus jagatakse oma kogemusi ning saadakse üksteiselt nõu ja tuge. Lisaks kasutatakse sellised veebikeskseid kogukondasid lapsendatud lastele uute lapsendajate leidmiseks.

Uurimuses osalenud perede kogemuste analüüsimisel ilmneseid välisriiki lapsendamise protsessis teatud kitsaskohad, kus ei olnud arvestatud laste huvide esiletõstmist. Järgnevalt toon lapsendajate kogemustele põhinedes mõned ettepanekud nende leevendamiseks.

Välisriiki lapsendamise protsessis ei ole tagatud lapsele piisavat ettevalmistust, mille tõttu on lapse kohanemine uues perekonnas ja keskkonnas raskendatud. Sobiva ettevalmistuse kaudu peaks lastele pakkuma -

- Teadmist asenduskodust ja riigist lahkumise kohta;
- Teadmist, mida toob kaasa endaga perekonnas elamine;
- Sobilikku informatsiooni oma adoptiivperekonna kohta;
- Keelelist ettevalmistust- võõrkeele õpetamist

Lapsendatud lapse kohta ei anta sagedasti lapsendajatele piisavalt informatsiooni. Informatsioon, mida antud uurimuse põhjal tuleks lapsendajatega kindlasti jagada on järgmine-

- Laste meditsiinilist informatsiooni, mis peab olema tõene ja piisav;
- Laste igapäevarutiini ja harjumuste kirjeldused, et säilitada stabiilsust laste elus;

- Kõikvõimalik informatsioon laste kohta, mis võib mõjutada lapse kohanemist uues perekonnas ja kultuuris (nt lapse negatiivsed harjumused, traumaatilised mineviku kogemused jms);
- Päritoluperekonna kohta teadmisi, mida lastele tulevikus edasi anda

Laste kohanemisele aitab kaasa, kui neile säilib kontakt nende minevikuga, selle soodustamiseks saavad asenduskodud enda poolt anda järgmist-

- Lapsele tema minevikust mälestusesemete kaasa andmine (fotoalbum, mänguasjad);
- Anda lapsele võimaluse suhelda asenduskodu kasvatajaga lapsendamisjärgselt

Eestist laste välisriiki lapsendamisel ei tohiks toetuda arvamusele, et mujal on lapsel parem elu, vaid pigem sellele, et seal tagatakse lapsele talle vajalik armastav perekond. Seniajani, kuni ei suudeta Eesti Vabariigis tõsta lastevanemate valmisolekut lapsendada ka vanemaid lapsi, erivajadustega lapsi ning õdede-vendade kooslusi, on osadele lastele ainsaks võimaluseks oma pere saamiseks välisriiki lapsendamine.

Välisriiki lapsendamise protsessis tuleb Eesti riigi poolt tagada, et lapsendatav laps saab endale perekonna, kes on tema kasvatamiseks valmis ning on lapsele igaveseks perekonnaks.

Kinnitan oma allkirjaga, et töö koostamisel on järgitud teaduseetika reegleid.

Anni Amberg

29.05.2014

KASUTATUD KIRJANDUS

Acquiring U.S. Citizenship for your Child. Intercountry Adoption. *U.S. State Department of Safe- Bureau of Consular Affairs*

(http://adoption.state.gov/us_visa_for_your_child/citizenship.php 20.03.2014)

Adoption Disruption and Dissolution (2012). *Child Welfare Information Gateway*.

(https://www.childwelfare.gov/pubs/s_disrup.pdf 10.03.2014)

Adoption Hope International. (<http://www.adopts.com> 20.03.2014)

Adoption Subsidy. *Adoption.com*. (<http://glossary.adoption.com/adoption-subsidy.html> 14.03.2014)

Adoption Support & Preservation Services. A Continuing Public Interest. (1996, viimati uuendatud 2012). National Resource Center for Adoption. A Service of the Children's Bureau & Member of the Training & Technical Assistance Network.

(<http://www.nrcadoption.org/wp-content/uploads/Adoption-Support-Preservation-A-Continuing-Public-Interest-with-Surveys2.pdf> 24.04.2014)

Anderson, K. (2010). Rahvusvaheline lapsendamise Eestis. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool, Sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut.

Ashe N. (2003). What to do When Your Adoption is Failing: A Parent's Guide to Adoption Disruption & ... *Adoption.com* (<http://library.adoption.com/articles/what-to-do-when-your-adoption-is-failing-a-parents-guide-to-adoption-disruption-dissolution.html> 14.03.2014)

Barcons, N., Abrines, N., Brun, C., Startini, C., Fumado, V., Marre, D. (2014).

Attachment and Adaptive Skills in Children of International Adoption. *Child and family Social Work*, 19: 89-98.

Briggs, L., Marre, D.(2009). Introduction, The Circulation of Children. *International Adoption: Global Inequalities and the Circulation of Children/ Briggs, L. Marre, D.: 2-27*. New York: University Press

Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological Models of Human Development. *International Encyclopedia of Education*, Kd 3, 2: 37-43. Oxford: Elsevier

Bronfenbrenner, U. (1979). The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press.

Coakley, F. J. & Berric, D. J. (2008). Research Review: In a Rush to Permanency: Preventing Adoption Disruption. *Child & Family Social Work*, Kd 13: 101-112.

Convention on the Rights of the Child. (2005). *Unicef*. (www.Unicef.org 14.05.2014)

Davies, M. (2000). *The Blackwell Encyclopedia of Social Work*. United Kingdom: Blackwell Publishing

Elder, M. (2012). Russia Threatens to Ban Americans from Adopting Russian Children. *The Guardian*. (<http://www.theguardian.com> 26.04.2014)

Eligibility to Adopt. Intercountry Adoption. *U.S. State Department of Safe- Bureau of Consular Affairs* (http://adoption.state.gov/adoption_process/who_can_adopt/eligibility.php 23.03.2014)

Estonia. How to adopt? (2013). Intercountry Adoption. Bureau of Consular Affairs. U.S.Department of State. (http://adoption.state.gov/country_information/country_specific_info.php?country-select=estonia 23.03.2014)

Estonia. Who can dopt? (2013). Intercountry Adoption. *Bureau of Consular Affairs. U.S.Department of State*. (http://adoption.state.gov/country_information/country_specific_info.php?country-select=estonia 23.03.2014)

Examiner.com (2014). US: State Moving to Ban Private Re-homing of Adopted Children. *The Donaldson Adoption Institute*. (<http://adoptioninstitute.org/news/us-states-moving-to-ban-private-re-homing-of-adopted-children> 27.04.2014)

Festinger, T. (2002). After Adoption: Dissolution or Permanence? *Child Welfare*, Kd 81, 3: 515-533.

Gray, D. D. (2012). *Attaching in Adoption: Practical Tools for Today`s Parents*. London: Jessica Kingsley Publisher

Hague Transition Cases (2014). Intercountry Aadoption. *Bureau of Consular Affairs, U.S. Department of State*. (http://adoption.state.gov/hague_convention/transition.php 10.04.2014)

Holmberg, B., Himes, J. (2005). Vanemlik vastutus vs riigi kohustused. *Laste Õigused. ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtete rakendamise praktikas./ Lastekaitse Liit*: 71-84. Tallinn: Lastekaitse Liit

International Adoptions and Adoption Subsidies. *Adoption.com* (<http://library.adoption.com/articles/international-adoptions-and-adoption-subsidies.html> 13.05.2014)

King, M. S. (2009). *Challenging MonoHumanism: An Argument for Changing the Way We Think About Intercountry Adoption*. Florida: Faculty Publications

Kivirüüt, T. (2011). Lapsendamise Käsiraamat. *Omapere* (<http://www.omapere.ee> 20.04.2014)

Klefbeck, J., Ogden, T. (2001). Laps ja võrgustikutöö. Tartu: SA Omanäolise Kooli Arenduskeskus.

Laherand, M. (2008). Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: OÜ Infotrükk

Lapse õiguste konventsioon (1991). Riigi Teataja II, 1996, 16, 56

Lash, C. (2000). Overwhelmed Families Dissolve Adoptions. More American Parents Find They Can't Cope with Troubled Russian Children. *Pittsburgh Post-Gazette*. (<http://old.post-gazette.com> 10.03.2014)

Levy-Shiff R., Zoran, N., Shulman, S. (1997). International and Domestic Adoption: Child, Parents, and Family Adjustment. *International journal of behavioral development*, Kd 20, 1: 109-129. Israel: Bar-Ilan University

Lewthwaite, B. (2011). Applications and Utility of Urie Bronfenbrenner's Bio-ecological Theory. *Manitoba Education Research Network (MERN) Monograph Series*. Kd 4. Canada: University of Manitoba

Masing, K. (2006). USAs leiti hüljatud ja nälginud Eesti lapsed. *Eesti Päevaleht*.

Masson, J.(2001). Intercountry Adoption: A Global Problem or a Global Solution? *Journal of International Affairs*. Kd 55: 141-167

McGinnis, A.H. (2007). Lessons From 50 Years of Korean International Adoption *Handbook of Adoption - Implications for researchers, practitioners and families*. /Javier, Baden, Biafora, Camacho-Gingerich. Thousand Oaks: Sage Publications

McNeill, R., Respaut, R., Twohey, M. (2013). A look at the kids offered on a Yahoo group. *Reuters Investigators*. (<http://www.reuters.com> 14.03.2014)

Our waiting children. *Reece's Rainbow*.(<http://reecesrainbow.org> 10.03.2014)

Palacios, J. (2009). The Ecology of Adoption. *International Advances in Adoption Research for Practice*. /Wrobel and Neil :71-93. Wiley-Blackwell: UK

Perekonnaseadus (2010). Riigi Teataja I, 2009, 60, 395

Perekonnaseadus (1994). Riigi Teataja I, 1994, 75, 1326.

Puhm, K. Riigisisene ja rahvusvaheline lapsendamine. *OmaPere.ee* (<http://www.omapere.ee> 08.03.2014)

Raudsepp, K. (2012). Lapsendamise sotsiaalõiguslikud aspektid Eesti ja Ameerika Ühendriikide võrdluses. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool, Võrdleva õigusteaduse õppetool.

Riikidevahelises lapsendamises lastekaitseks tehtava koostöö konventsioon (2001). Riigi Teataja II, 2001, 31,157.

Riisalo, S. (2011). Kaasaegne lapse parimaid hube arvestav lapsendamine. *Sotsiaaltöö*. Kd 4: 31-33.

Romania Bans Foreign Adoptions. (2004). *Deutsche Welle*. (<http://www.dw.de/romania-bans-foreign-adoptions/a-1243642-1> 19.04.2014)

Rotabi, S., K. & Gibbons, L. J. (2011). Does the Hague Convention on Intercountry Adoption Adequately Protect Orphaned and Vulnerable Children and Their Families? *Journal of Child & Family Studies*. 2012, Kd 21: 106-119.

Rüüs, L. (2013). Lapsendamine. *Sotsiaalministeerium*. (<http://www.sm.ee> 25.04.2014)

Schwartz, L. L. (2006). When Adoptions Go Wrong. Psychological and Legal Issues of Adoption Disruption. United States of America: The Haworth Press

Selman, P. (2012). Global Trends in Intercountry Adoption: 2001-2010. *Adoption Advocate*. /Callahan, Johnson. Kd 44: 1-17.

Selman, P. (2009). The Movement of Children for International Adoption. Developments and Trends in Receiving States and States of Origin, 1998-2004. *International adoption. Global Inequalities and the Circulation of Children*. /Marre and Briggs: 32-51. New York University Press: United States of America

Smith, L. S., Howard, A. J. (1991). Comparative Study of Successful and Disrupted Adoptions. *Social Service Review* Kd 65, 2: 248-265. Chicago: The University of Chicago

Sotsiaalministeerium (2014). Isiklik kirjavahetus.

Stake, E., R. (2005). Qualitative Case Studies. *The Sage Handbook of Qualitative Research. Third Edition*. /Denzin and Lincoln: 443-466. California: Sage Publications

Statics. Intercountry Adoption. *U.S. State Department of Safe- Bureau of Consular Affairs* (http://adoption.state.gov/about_us/statistics.php 05.03.2014)

Sullivan, C. M. (2013). Painful Lesson from Romania`s Decade-Old Adoption Ban. *Time*. (<http://world.time.com> 18.04.2014)

Tensbek, H. (2011). Lapsendajate ootused ja tegelikkus. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Ülikool, Sotsiaaltöö Instituut.

The Hague Convention on Intercountry Adoption. A Guide for Prospective Adoptive Parents. (2006) *United States Department of State. Bureau of Consular Affairs*. (http://adoption.state.gov/content/pdf/PAP_Guide_1.pdf 20.03.2014)

- Tudge, H. R. J., Mokrova, I., Hatfield, E. B., Karnik, B. R. (2009). Uses and Misuses of Bronfenbrenner`s Bioecological Theory of Human Development. *Journal of Family Theory & Review*. Kd 1, 4: 198-210
- Twohey, M. (2013). Americans Use the Internet to Abandon Children Adopted from Overseas. *Reuters Investigates*. (<http://www.reuters.com> 14.03.2014)
- Twohey, M. (2013). In a Shadowy Online Network, a Pedophile Takes Home a "Fun Boy". *Reuters Investigates*. (<http://www.reuters.com> 15.03.2014)
- Twohey, M., Goelman Z. (2013). Q&A: Addressing Abuses in Private Re-Homings. *Reuters Investigates*. (<http://www.reuters.com> 14.03.2014)
- Voigt, K., Brown. S. (2013). International Adoptions in Decline as Number of Orphans Grows. *CNN International*. (<http://edition.cnn.com> 20.04.2014)
- Welfare, C. (2012). Adoption Disruption and Dissolution. *Child Law Practice*. 2012, Kd 13, 12: 158-160.
- Westhues, A., Cohen S. J. (1990). Preventing Disruption of Special-Needs Adoptions. *Child Welfare*. New York: Child Welfare League of America
- Yin, K. R. (2009). Case Study Research. Design and Methods. Fourth Edition. United States of America: Sage Publications

LISAD

Lisa 1

Lisa 1 Uurimus osalejad

Uurimuses osaleja nimi	Seos uuritava temaatikaga	Abikaasa nimi	Lapsi kokku	Bioloogilised lapsed	Eesti päritolu lapsendatud lapsed	Eesti päritolu laste vanus lapsendami- se hetkel
Miralda	Lapsendaja	John	3		Daniel, Martin	3a, 3a
Shelly	Lapsendaja	Brian	3		Mary, Lisa	5a, 5a
Carol	Lapsendaja	ei ole nimeline	3	1	Tom, Jessica	1a, 11a
Brenda	Lapsendaja	Elvis	5	3	Erik	5a
Amanda	Eeskostja katkestatud lapsenda- missuhtest tulnud lastele	ei ole nimeline	10+	5	Mitmed + 8 last eeskostel	
Valentina	Lapsendatud laps, kes ei kasva enam esialgses adoptiiv- peres	-	-	-	-	12a

Lisa 2

Lisa 2 Uurimuses osalejad, andmekogumismeetodid ning kogutud andmed

Uurimuses osaleja	Andmed	Andmete hulk
Miralda	Kirjalik intervjuu; Avalik lapsendamise veebipäevik	üle 20 kirja; 156 veebipäeviku postitust
Shelly	Kirjalik intervjuu; Kirjalik lapsendamise lugu; Suuline intervjuu	Üle 20 kirja; 4 ametlikku lapsendamise dokumenti; Intervjuu kestvus 23m
Carol	Kirjalik intervjuu; Suletud lapsendamise veebipäevik;	üle 10 kirja; 38 veebipäeviku postitust;
Brenda	Kirjalik intervjuu; Kirjalik lapsendamise lugu; Suletud lapsendamise veebipäevik; Suletud pere veebipäevik; Suuline intervjuu; Facebook konto	üle 20 kirja; 433 veebipäeviku postitust; intervjuu kestvus 53m.
Amanda	Suuline intervjuu	Intervjuu kestvus 31m
Valentina	Kirjalik intervjuu	üle 10 kirja
Erik	Suuline intervjuu	Intervjuu kestvus 16m
Mary,Lisa	Suuline intervjuu	Intervjuu põimunud Shelly intervjuuga

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Anni Amberg (sünnikuupäev: 25.04.1986),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Rahvusvahelise lapsendamisprotsessi kogemuste kirjeldused“, mille juhendaja on Merle Linno,

1.1 reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. Olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 29.05.2014